

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

I. CLAEYS, De nieuwe verjaringswet: een inleidende verkenning 377

Rechtspraak

Grondwet – Gelijkheid en niet-discriminatie – **Arbeidsovereenkomst** – Handelsvertegenwoordigers – Verzekeringsector – Bediende in dienst van verzekeringsmakelaar – Toepasselijkheid bepalingen Arbeidsovereenkomstenwet – Wettelijk vermoeden 404

Arbitragehof, 18 februari 1998
Inkomstenbelastingen – Bedrijfsvoorheffing – Enige en forfaitaire vergoeding die werkgever ingevolge een concurrentiebeding moet betalen aan werknemer die het bedrijf verlaat 405

Cass., 3 november 1997

Straf – Zwaarste straf – Eenparigheid
Cass., 10 februari 1998 (*met noot van A. Vandeplass*, «Over de eenparigheid») 405

Stedenbouw – Duinendecreet – Beschermde duingebied – Volledig bouwverbod – Begrip
Cass., 11 juni 1998 406

Raad van State – Kort geding bij dringende noodzakelijkheid – Verzoekschrift – Geen uiteenzetting van de feiten die een beroep op deze uitzonderlijke procedure rechtvaardigen – Geen overstap naar de gewone schorsingsprocedure mogelijk 406

R.v.St., 16 februari 1998

Handelspraktijken – Stakingsvordering – Verkoper – Begrip – Beoefenaar vrij beroep
Hof Antwerpen, 1 december 1997 407

Voorrechten – Voorrecht verhuurder – Rang – Verkoopverhuurde goed – Huuroverdracht – Gevolgen
Hof Antwerpen, 18 mei 1998 (*met noot van E. Dirix*, «Het voorrecht van de verhuurder na huuroverdracht») 408

Diefstal – Braak – Poging
Corr. Tongeren, 8 november 1996 (*met noot van M. Gelders*, «Kasten of meubels als voorwerp van diefstal met braak») 409

Erfdienstbaarheid – 1. Recht van uitweg – Afschaffing – Einde ingeslotenheid – Eenheid van exploitatie – Begrip – 2. Conventionele erfdienstbaarheid van overgang – Afschaffing – Verlies van ieder nut – Interpretatie
Rb. Brugge, 3 oktober 1997 410

Kanttekening

R.M. Maddock, Enige beschouwingen bij het arrest van het Arbitragehof nr. 48/97 van 14 juli 1997 413

Boeken

D.A. Lubach en G.J. Tongeren, Stad en milieu, publicaties van de Vereniging voor Milieurecht

G.R.M. Van Dijk en F.P.C.L. Tonnaer, Afstemmingsregelingen in de Wet Milieubeheer, verslag ledenvergadering, publicaties van de Vereniging voor Milieurecht (*door M. Faure*) 414

P.A.M.J. Graat, Maatschappelijk bestuur (*door B. Hubeau*) 415

M. Jamoulle, E. Geerkens, G. Foxhal, F. Kefer en S. Bredael, Le temps de travail. Transformation du droit et des relations collectives du travail (*door M. Stroobant*) 415

S. De Taeye, Procedures voor de Raad van State. Een praktische gids met modellen, waarschuwingen- en checklists bij de annulatieprocedure en het kort geding (*door I. Opdebeek*) 416

Balie

Samenstelling Bestuur Vlaamse conferentie - Ieper 416

Mededelingen

Basiscursus Sociaal Statuut van de zelfstandigen 416

Alternerend leren voor jongeren 416

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

Opgericht in 1931.

Hoofdredacteurs: René Victor (1931-1984), Edgar Boonen (1984-1993), Camiel Caenepeel (1993-1998)

VERSCHIJNT IEDERE WEEK VAN SEPTEMBER TOT JUNI

Redactie: A. Van Oevelen (hoofdredacteur),
E. Dirix, J. Laenens, J.R. Rauws,
A. Vandeplas

Redactiesecretaris: Mevr. C. Meeusen

Redactieadres: V.Z.W. Rechtskundig Weekblad
Mechelsesteenweg 210 bus 6
2018 Antwerpen
(redactiesecretariaat bereikbaar
van 9 tot 12 uur)
Tel. 03/248.49.84
Fax 03/248.08.70

Vaste medewerkers:

A. Alen
F. Aps
R. Boes
Gh. Dhaeyer
J. Erauw
M. Gelders
P. Humblet
W. Lambrechts
R. Leysen
J. Meeusen
H. Nys
I. Opdebeek
W. Pintens
W. Rauws
D. Simoens
G. Suetens-Bourgeois
M. van Damme
S. Van Overbeke
J. Wouters

Abonnementen, advertenties: N.V. INTERSENTIA, Churchilllaan 108, 2900 Schoten
tel.: 03/680.15.50 - fax: 03/658.71.21
Abonnementsprijs: 4.550 f., voor studenten 2.950 f..

Kledingfabrikanten en specialisten in toga's

DIRK NEVENS

Nieuwe steenweg 8 - 1731 Zellik ☎ (02) 466 09 05

Fax (02) 466 63 24

Molenstraat 23 - 9300 Aalst ☎ (053) 21 47 77

rue du Midi 175 - 1000 Bruxelles ☎ (02) 511 88 06

Bureau Van Malderen – Verplancke

zoekt dringend voor het kantoor in Hertsberge
bij Brugge

een JURIST (M/V)

liefst met ervaring of opleiding
voor de industriële eigendom (merken).

Kandidatuur sturen aan de Heer M. Van Malderen
c/o Bureau Van Malderen – Verplancke
Koningin Fabiolaplein 6/1, B-1083 Brussel.

VAN PASSEL & VENNOTEN
zoeken

stagiair – stagiaire en medewerk(st)er

om te werken in teamverband
op een gestructureerde manier
volledig geïnformatiseerd
in handelsrecht

Goede kennis van talen vereist

Stuur uw C.V. aan advocatenkantoor
Van Passel & Vennoten
t.a.v. Ciska Servais
Frankrijklei 146
2000 Antwerpen
e-mail: vanpassel-servais@glo.be

DE NIEUWE VERJARINGSWET: EEN INLEIDENDE VERKENNING

1. De nieuwe verjaringswet van 10 juni 1998 ¹ houdt, ondanks herhaalde pogingen daartoe, geen gehele hervorming van het Belgische verjaringsrecht in: ² zo blijft de regeling in verband met de verkrijgende verjaring (*usucapio*), de bevrijdende verjaring van zakelijke rechtsvorderingen, de schorsing, de stuiting en de gevolgen van de verjaring alsook de bijzondere verjaringstermijnen onveranderd.³ De wet brengt toch niet alleen een belangrijke wijziging mee voor de ver-

jaring van rechtsvorderingen tot schadevergoeding op grond van een strafrechtelijk betoegelde onrechtmatige daad,⁴ maar ook voor de gemeenrechtelijke termijnen van bevrijdende verjaring.⁵

Om tegemoet te komen aan het lentearrest van het Arbitragehof ⁶ onderwerpt de wetgever de burgerlijke vorderingen op grond van strafrechtelijk betoegelde fouten voortaan aan dezelfde termijn als wanneer de fout niet strafrechtelijk betoegeld zou zijn, met die ene uitzondering dat de burgerlijke vordering, zoals vroeger, niet eerder kan verjaren dan de strafvordering. De regeling inzake voorbehoud voor de toekomst is voortaan niet langer in de Voorbereidende Titel van het Wetboek van Strafvordering opgenomen, maar in het Burgerlijk Wetboek.

Alleen zakelijke rechtsvorderingen verjaren nog na een termijn van dertig jaren. De termijn voor persoonlijke rechtsvorderingen werd drastisch ingekort van dertig tot tien jaar. Uitzondering daarop vormen de rechtsvorderingen tot schadevergoeding op grond van buitencontractuele aansprakelijkheid, waarvoor een dubbele termijn geldt: vijf jaar vanaf de kennisname door de benadeelde van de schade of van de verzwarende ervan en van de identiteit van de daarvoor aansprakelijke en twintig jaar vanaf het feit waardoor de schade is veroorzaakt.

Als gevolg van de tienjarige termijn die voor persoonlijke rechtsvorderingen geldt, kunnen schuldeisers van renten (of hun rechtsverkrijgenden) hun schuldenaar op diens kosten voortaan acht (in plaats van achtentwintig) jaar na datum van hun titel dwingen tot erkenning van hun recht.

Ten slotte bevat de nieuwe verjaringswet nog een aantal wetstechnische aanpassingen en overgangsrechtelijke bepalingen.

2. Het eerste deel van deze bijdrage biedt een bondig overzicht van de redenen die een wijziging van een aantal verjaringsregels wenselijk en noodzakelijk maakten. Het is slechts tegen deze historische en contextuele achtergrond dat de nieuwe wet op haar merites kan worden beoordeeld. Daarna volgt een uitvoerige bespreking van deze wijzigingen, met de klemtoon op het toepassingsgebied van de onderscheiden termijnen alsook op het ogenblik waarop deze termijnen van start gaan. Het derde en laatste deel gaat in op de overgangsrechtelijke vragen waartoe de nieuwe verjaringswet aanleiding kan geven.

¹ Wet tot wijziging van sommige bepalingen betreffende de verjaring, *B.S.* 17 juli 1998. Na het advies van de Commissie-Franchimont (6 november 1995; zie *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/1, 2) keurde de Ministerraad een voorontwerp van wet goed op 12 juli 1996. De Minister van Justitie vroeg op 26 juli 1996 om advies aan de Raad van State, verleend op 14 april 1997. Na een tweede lezing in de Ministerraad werd het ontwerp op 18 juni 1997 in de Kamer ingediend. Na twee commissieverslagen op 23 januari en 3 februari 1998 kreeg het ontwerp een eerste goedkeuring in een plenaire vergadering van de Kamer op 12 februari 1998. Na evocatie bracht de bevoegde commissie in de Senaat evenwel wijzigingen aan die de plenaire vergadering op 30 april 1998 aannam. Het wetsontwerp werd uiteindelijk door de Kamer in plenaire vergadering op 3 juni 1998 goedgekeurd, op 10 juni 1998 bekrachtigd en afgekondigd en op 17 juli 1998 in het *Belgisch Staatsblad* gepubliceerd.

De parlementaire voorbereiding is terug te vinden in *Parl.St., Kamer* 1997-98, nr. 1087/1-17 en *Parl.St., Senaat*, 1997-98, nr. 883/1-5; de bespreking in plenaire vergadering in *Hand., Kamer*, 1997-98, 28 januari 1998, 7775-7777 en 12 februari 1998, 7942; *Hand., Senaat*, 1997-98, 30 april 1998, 5315-5321 en 5325; *Hand., Kamer*, 1997-98, 2 juni 1998, 8888-8889 en 3 juni 1998, 8913.

² Aanvankelijk was het wetsvoorstel van G. BOURGEOIS en K. VAN HOOREBEKE (*Parl.St., Kamer*, 1996-97, nr. 1192/1; zie ook *Parl.St., Kamer*, 1996-97, nr. 1087/2, amendement nr. 2) dat wel een gehele hervorming inhield en geïnspireerd was op een voorstel van M.E. STORME («Perspectieven voor de bevrijdende verjaring in het vermogensrecht met ontwerpbevestigingen voor een hervorming» (hierna verkort te citeren «Perspectieven»), *T.P.R.*, 1994, 1977, 2035), bij de bespreking van het wetsontwerp toegevoegd. Al vlug realiseerde de Kamer zich de grootsheid van het project, zodat dit wetsvoorstel naar een later maar tevens onbepaald tijdstip werd verwezen (*Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/7, 2).

³ De voornaamste Belgische bijdragen over de (voornamelijk bevrijdende, uitdovende of extinctieve) verjaringsregeling in het algemeen zijn: H. DE PAGE, *Traité élémentaire de droit civil belge* (hierna verkort te citeren *Traité*), VII/2, Brussel, Bruylant, 1943, 1019-1230; W. DELVA, «De bevrijdende verjaring en de vervaltermijnen», in *Jaarboek VIII. Vereniging voor de vergelijkende studie van het recht van België en Nederland*, Zwolle, Tjeenk Willink, 1961-62, 274-305; M.E. STORME, «Perspectieven», *l.c.*, 1977-2035 (kritische bespreking van positief recht met voorstel *de lege ferenda*); M. REGOUT-MASSON, «La prescription» in *Unité et diversité de droit privé*, Brussel, Editions de l'U.L.B., 1983, 408-453 (met bijhorende bibliografie naar oudere rechtsleer terzake); A. VAN OEVELEN, «Algemeen overzicht van de bevrijdende verjaring en de vervaltermijnen in het Belgisch privaatrecht», *T.P.R.*, 1987, 1755-1836. Nuttige Franse werkinstrumenten zijn van de hand van P. ORTSCHIEDT in *J.Cl.Civ.*, v° Art. 2260 à 2264. *Prescription trentenaire*, Fasc. I, 1985 en H. LECUYER in *J.Cl.Civ.*, v° Art. 2260 à 2264, 1997, Fasc. 72; A.-M. SOHM-BOURGEOIS in *Encyclopédie Dalloz*, v° *Prescription civile*; R.P.D.B., v° *Prescription en matière civile*.

⁴ Zie wetsvoorstel K. Van Hoorebeke in *Parl.St., Kamer*, 1995-96, nr. 443/1.

⁵ Tot nog toe verscheen één zeer summiere bijdrage over deze nieuwe verjaringswet in L. SCHUERMANS, «De verjaring in het verzekeringsrecht: een stand van zaken», in *Liber Amicorum Hubert Claasens. Verzekering: theorie en praktijk*, Antwerpen, Maklu, 1998, 203-226.

⁶ Cf. *infra*, nr. 9.

I. DE ANTECEDENTEN VAN DE NIEUWE VERJARINGSWET

3. De nieuwe verjaringswet is het resultaat van diverse ontwikkelingen die zich binnen en buiten onze landsgrenzen, zowel in de rechtsleer als in de rechtspraak voordeden. Voor een wetgevende wijziging van de gemeenrechtelijke verjaringstermijn was meer nodig dan een quasi-unanieme kritiek van de rechtsleer (A). De rechtstreekse aanleiding voor deze nieuwe wet vormde het veel becommentarieerde, op prejudiciële vraag gewezen lentearrest van het Arbitragehof (B). Dit arrest leidde immers tot een uitbreiding van het toepassingsgebied van de dertigjarige verjaringstermijn en daarmee ook tot problemen van verzekeraarbaarheid (C).

A. Kritiek op de dertigjarige termijn

4. Gezien de lange duur van de gemeenrechtelijke verjaringstermijn kon de jongere rechtsleer er niet zoveel juridische bijdragen aan besteden; een dergelijk lange termijn biedt auteurs inderdaad weinig stof tot schrijven. Wel klaagden de meeste juristen over het verouderde en archaische karakter van deze uit het Romeinse recht⁷ afkomstige dertigjarige termijn, althans wat de persoonlijke rechtsvorderingen betreft. Zo is het bewijsmateriaal dertig jaar na het ontstaan van de rechtsvordering in sterke mate vervaagd of zelfs volledig verdwenen, is het voor professionelen een zware last dit bewijs dertig jaar lang of langer te bewaren en maakt de waardevermindering van het geld een rechtsvordering zoveel jaren later minder zinvol. Bovendien verloopt het maatschappelijk leven steeds vlugger en zijn de gevallen van aansprakelijkheid in soort en aantal toegenomen.⁸ Met deze quasi-unanieme stelling lijkt alleen M.E. Storme het niet eens: in zijn visie stemt de dertigjarige termijn overeen met de duur van een generatie en moet ze bijgevolg als algemene termijn behouden blijven.⁹

5. Soms wordt uit rechtsvergelijkende studies afgeleid dat de dertigjarige termijn stilaan uit de buitenlandse rechtsordes verdwijnt, maar bij nader toezien is deze vaststelling niet zo algemeen.¹⁰ Een vluchtige blik naar de voor ons invloed-

rijkste rechtsstelsels volstaat.¹¹ In Frankrijk verjaren de rechtsvorderingen op grond van buitencontractuele aansprakelijkheid sinds de wet Badinter¹² na een termijn van tien jaar zodra de (verzwaring van de) schade aan het licht komt, maar geldt de dertigjarige termijn nog steeds als gemeenrechtelijke termijn voor de persoonlijke (en ook zakelijke) rechtsvorderingen.¹³ In Duitsland is de algemene termijn eveneens dertig jaar, terwijl buitencontractuele aansprakelijkheidsvorderingen reeds drie jaar na de kennisname door de benadeelde van de schade verjaren met een maximumtermijn van dertig jaar vanaf het schadeverwekkende feit.¹⁴ In Nederland is de algemene verjaringstermijn dan weer wel tot twintig jaar verkort, terwijl voor rechtsvorderingen tot nakoming van een overeenkomst een vijfjarige termijn vanaf de opeisbaarheid geldt en voor rechtsvorderingen tot schadevergoeding een dubbele termijn: vijf jaar vanaf de kennisname door de benadeelde van de schade en van de identiteit van de aansprakelijke en twintig jaar vanaf de gebeurtenis waardoor de schade is veroorzaakt.¹⁵

In hervormingsvoorstellen wordt ook vaak verwezen naar de verjaringstermijnen die supranationale wetgevingen invoeren. Zo bijvoorbeeld voorziet de op een Europese richtlijn gebaseerde wetgeving inzake productenaansprakelijkheid in een dubbele termijn: tien jaar vanaf de inkeerstelling van het product en drie jaar vanaf de (redelijke) kennisname door de benadeelde van de schade, het gebrek en de identiteit van de producent.¹⁶ Een soortgelijke dubbele termijn treft men aan in de op het Verdrag van Parijs gebaseerde Wet Aansprakelijkheid Kernenergie.¹⁷ Maar ook op supranationaal vlak zijn er tegenvoorbeelden die de dertigjarige termijn, zij het een meer bescheiden, plaats toekennen. Zo is er in de parlementaire voorbereiding sprake van de voorbereiding van een modelwet, die in een dertigjarige termijn voorziet voor lichamelijke schade en in een tienjarige termijn voor materiële schade.¹⁸

¹¹ Voor een algemeen en meer uitgebreid rechtsvergelijkend overzicht, zie M. FONTAINE en J.-L. FAGNART, *l.c.*, *R.G.A.R.*, 1995, nr. 12502, nrs. 12-20; *Parl.St., Senaat*, 1997-98, nr. 883/3, 60-63 en E.H. HONDIUS (ed.), *Extinctive Prescription. On the Limitation of Actions*, Den Haag, Kluwer Law International, 1995 (congres Athene 1994, Belgische rapporteur M.E. STORME).

¹² Art. 38 Loi n° 85-677 du 5 juillet 1985 tendant à l'amélioration de la situation des victimes d'accidents de la circulation et à l'accélération des procédures d'indemnisation, *D.*, 1985, *Lég.*, (371) 374.

¹³ Respectievelijk art. 2270-1 en art. 2262 *C.Civ.*

¹⁴ Respectievelijk § 195 en § 852 (1) *BGB*.

¹⁵ Respectievelijk art. 3:306, art. 3:307, eerste lid en art. 3:310, eerste lid, *N.N.B.W.*

¹⁶ Art. 12 Wet Productenaansprakelijkheid. Zie bijvoorbeeld het voorstel van J.-L. FAGNART, *l.c.*, *T.Gez.*, 1995-96, (52) 54. Terecht wijst M.E. STORME erop dat deze termijn ten onrechte als een verjaringsstermijn wordt beschouwd, maar veeleer een duurzaamheidstermijn is («Perspectieven», *l.c.*, nr. 18).

¹⁷ Art. 23 Wet 22 juli 1985 betreffende de wettelijke aansprakelijkheid op het gebied van de kernenergie, *B.S.* 31 augustus 1985.

¹⁸ *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/7, 8 (waar er ten onrechte sprake is van een Europese richtlijn; zie *Hand., Kamer*, 1997-98, 12 februari 1998, 7942). Van deze modelwet staat nog geen officiële tekst ter beschikking.

⁷ Zie A. VAN OEVELEN, *l.c.*, noot 369.

⁸ Zie o.m. W. DELVA, *l.c.*, 281 en 289; H. DE PAGE, *Traité*, VII/2, nrs. 1133, 1289 en 1307, noot 2; H. DE RODE, «L'arrêt de la Cour d'arbitrage du 21 mars 1995 et ses conséquences quant aux actions de responsabilité ou 'La boîte de Pandore'», *De Verz.* 1996, (23) 29; J.-L. FAGNART, «L'arrêt du 21 mars 1995» (noot onder Arbitragehof nr. 25/95), *T.Gez.*, 1995-96, (52) 53, nr. 3 en aldaar in voetnoot 4 geciteerde verwijzingen; M. FONTAINE en J.-L. FAGNART, «Réflexions sur la prescription des actions en responsabilité», *R.G.A.R.*, 1995, nr. 12.502, nrs. 4-6; A. VAN OEVELEN, *l.c.*, nr. 73. Voor Frankrijk zie *J.Cl.Civ.*, v° *Prescription trentenaire*, Fasc. I, nr. 6. Zie ook de interpellatie van J. Vandeurzen, *Hand., Kamer*, 1995-96, 12 juni 1996, (9) 10, kol. 1.; *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/1, 2 en nr. 1087/7, 4.

⁹ M.E. STORME, «Perspectieven», *l.c.*, nr. 29 en «De verjaring van de burgerlijke vordering al dan niet voortspuitend uit een misdrijf aangemaakt: ja, maar hoe?», *R.W.* 1994-95, 1349-1350 (alleen wanneer de benadeelde van de schade op de hoogte is, kan de termijn (veel) korter).

¹⁰ Zie ook *Parl.St., Senaat*, 1997-98, nr. 883/3, p. 12: «dat men met de rechtsvergelijkende studie verschillende richtingen uit kan».

6. Het heeft evenwel weinig zin om de verjaringstermijnen op zichzelf te beoordelen. Alleen in combinatie met de vertrekpunten van de verschillende verjaringstermijnen als ook met de stuitings- of schorsingsgronden heeft een kritische studie van een verjaringsregeling zin.¹⁹ Zo zal een korte termijn die slechts begint te lopen vanaf het ogenblik waarop de benadeelde van de feitelijke toedracht kennisneemt, billijker voorkomen dan een langere termijn die hoe dan ook begint te lopen vanaf het schadeverwekkende feit ongeacht of de schade al dan niet is ingetreden.

B. Het gelijkheidsbeginsel²⁰

7. Alhoewel de wetgever reeds vóór het lentearrest de uit art. 26 V.T.Sv voortvloeiende band tussen de verjaring van de burgerlijke vordering en die van de strafvordering voortdurend had afgebouwd,²¹ bleef de verjaringstermijn voor rechtsvorderingen tot schadevergoeding op grond van een strafrechtelijk betugelde onrechtmatige daad krachtens deze wetsbepaling korter dan voor de aansprakelijkheidsvorderingen op grond van een louter privaatrechtelijke onrechtmatige daad: de eerste verjaarden reeds vijf jaar na de dag van het misdrijf, maar niet voordat de strafvordering verjaarde,²² de tweede slechts dertig jaar nadat alle toepassingsvoorwaarden van de onrechtmatige daad (fout, schade en causaal verband tussen beide) vervuld waren. De wet bevatte dus een kortere verjaringstermijn voor een nochtans moreel laakbaarder - nl. strafrechtelijk betugelde - fout.

8. In de rechtspraak was de vindingsrijkheid dan ook groot om te ontsnappen aan de korte verjaring van art. 26 V.T.Sv.²³

De belangrijkste innovatie bracht het zowel bekritiseerde als geloofde Coessens-arrest van het Hof van Cassatie van 13 januari 1994, niet toevallig in een zaak van medische aansprakelijkheid. Ondanks de bewoordingen van art. 26 V.T.Sv. dat de verjaring reeds begint te lopen vanaf de dag waarop het misdrijf is gepleegd, begint de verjaring van een burgerlijke vordering op grond van een misdrijf van onopzettelijke slagen en verwondingen volgens het Hof niet langer te lopen vanaf het ontstaan van de schade, maar pas zodra de schade aan het licht komt of zich veruitwendigt («l'apparition du dommage»); het misdrijf bestaat immers, zo stelt het Hof van Cassatie, pas op dat ogenblik.²⁴ Uit de feitenconstellatie

van het arrest blijkt dat de veruitwendiging van de schade pas plaatsheeft op het ogenblik dat het slachtoffer zich rekenschap geeft van het causaal verband tussen de fout en de schade of toch redelijkerwijze de schade aan de fout van de aansprakelijke had kunnen toerekenen.²⁵

9. Deze technieken waren evenwel onvoldoende. Het zogenaamde lentearrest²⁶ van 21 maart 1995 dat art. 26 V.T.Sv. met het grondwettelijk gelijkheidsbeginsel onverenigbaar achtte,²⁷ was dan ook niet geheel onverwacht. In het oordeel van het Arbitragehof is de verschillende behandeling van een rechtsvordering tot schadevergoeding naargelang het eraan ten grondslag liggende feit al dan niet een misdrijf vormt, niettegenstaande het objectief karakter van dit criterium, *in concreto* niet redelijk verantwoord: het recht op vergetelheid van de dader, de rechtszekerheid en het voorkomen van verstoring van de intussen herstelde openbare vrede²⁸ wegen niet op tegen het recht van het slachtoffer van een strafrechtelijk betugelde onrechtmatige daad om minstens even lang als in geval van een loutere onrechtmatige daad schadevergoeding te vorderen. Een mooie toepassing van het evenredigheidsbeginsel.

Als gevolg van dit arrest werd de gemeenrechtelijke dertigjarige verjaringstermijn toepasselijk geacht op die gevallen die vroeger onder art. 26 V.T.Sv. verjaarden. Deze verjaringstermijn was het meest problematisch in de context van medische aansprakelijkheid (cf. *infra* nr. 14).

10. Dit arrest heeft veel pennen in beweging gezet, omdat zowel de temporele als de materiële werking ervan niet meteen duidelijk is.²⁹ De *temporele* werking van het lente-

120, met noot P. VAN CAENEGEM, *J.T.* 1994, 291, met noot R.O. DALCO, *R.C.J.B.* 1995, 421, met noot J.-L. FAGNART (die het arrest bekritiseert wegens zijn inconsistentie met het bewijsrecht, strafrecht en verzekeringsrecht).

²⁵ R.O. DALCO, noot onder Cass., 13 januari 1994, *J.T.*, 1994, 293, kol. 2; P. VAN CAENEGEM, «De aanvangsdatum van de verjaringstermijn van de burgerlijke vordering uit het misdrijf van onopzettelijke slagen en verwondingen» (noot onder Cass., 13 januari 1994), *R.Cass.*, 1994, nr. 8; R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 1994, nr. 138.

²⁶ Benaming ontleend aan P. DE HERT, *l.c.*, nr. 7.

²⁷ Arbitragehof nr. 25/95, 21 maart 1995, *B.S.*, 31 maart 1995, 8184, *A.A.*, 1995, 377, *R.W.*, 1994-95, 1324, met noot P. TRAEST, *J.T.*, 1995, 261, *J.L.M.B.*, 1995, 469, *T.R.D.&I.* 1995, 365, met noot A. WINANTS, *Verkeersrecht* 1995, 137-139, met noot B. VEECKMANS en P. DEPUYDT, *P. & B.* 1995, 40-42, met noot, *T.Gez.*, 1995-96, 51, met noot J.-L. FAGNART, *A.J.T.* 1994-95, 418, met noot L. ARNOU. Daarna bevestigd in Arbitragehof nr. 51/96, 12 juli 1996, *B.S.* 14 augustus 1996, en in Arbitragehof nr. 61/97, 14 oktober 1997, *B.S.* 25 oktober 1997.

²⁸ Deze bezorgdheden van de wetgever rechtvaardigen wel het bestaan van bijzondere termijnen voor de strafvordering.

²⁹ Zie voor een uitgebreide bespreking L. ARNOU, «De verjaring van de burgerlijke vordering voortvloeiend uit een misdrijf» (noot onder Arbitragehof, nr. 25/95) *A.J.T.*, 1994-95, 422-425; I. BAELE en E. BREWAEYS, «De invloed van de jurisprudentie van het Arbitragehof inzake verkeersaansprakelijkheid», *Verkeersrecht*, 1998, (183), 184-187; E. BREWAEYS, «De verjaringstermijn van de burgerlijke vordering *ex delicto* overleeft de lente niet», *Informatieblad* 1994-95, 52-53; H. DE RODE, *l.c.*, *De Verz.* 1996, 23-31; J.-L. FAGNART, *l.c.*, *T.Gez.*, 1995-96, 52-54; M. FONTAINE en J.L. FAGNART, *l.c.*, *R.G.A.R.*, 1995, nr. 12.502; T. JOOS, «De verjaring van de medische fout», *Medi-ius* 1995, afl. 2, 30-33; I. MOREAU-MARGREVE, C. BIQUET-MATHIEU en A. GOSSELIN, «Grands arrêts récents en matière d'obligations», *Act.dr.*, 1997, p. 77-90, nrs. 31-32; M.E. STORME, *l.c.*,

¹⁹ Zie M.E. STORME, «Perspectieven», *l.c.*, nr. 8.

²⁰ Voor hangende zaken in verband met verjaring zie o.m. berichten in *B.S.* 30 december 1997, 35.083 (gezinsbijslag en vordering op grond van onverschuldigde betaling) en *B.S.* 12 februari 1998, 4.069 (ongelijke verloning van werknemers: provincie en privé-werkgever).

²¹ Zie voor de wetsgeschiedenis naast de andere verder te citeren commentaren op het lentearrest en het arrest zelf: W. WILMS, *De verjaring van de burgerlijke vordering voortvloeiend uit een misdrijf*, Antwerpen, Kluwer, 1987, 5-18.

²² Ook op grond van art. 27 V.T.Sv. (schorsing en voorbehoud) kon de termijn langer duren dan vijf jaar.

²³ Voor een overzicht van de verschillende gebruikte technieken: P. DE HERT, «De mechanistische activiteit van het Hof van Cassatie betreffende de strafrechtelijke verjaringstermijnen en de wetgevende activiteit tot wijziging van de burgerrechtelijke verjaringsstermijnen», *R. Cass.*, 1997, (235) 240-242.

²⁴ Cass., 13 januari 1994, *Arr. Cass.*, 1994, 27, *Pas.* 1994, I, 23 met noot adv.-gen. E. LIEKENDAEL, *R.W.*, 1994-95, 257, *R.Cass.*, 1994, 114-

arrest mag niet worden onderschat. Blijkbaar gelden de regels van overgangsrecht voor de opeenvolging van wetten in de tijd niet voor op prejudiciële vraag gewezen arresten van het Arbitragehof.³⁰ Alleen indien een onherroepelijke rechterlijke beslissing de rechtsvordering reeds verjaard verklaard heeft,³¹ maakt de verjaring van deze rechtsvordering voor de aangesprokene een definitief verkregen recht uit en kan ze niet meer ongedaan worden gemaakt. Wanneer daarentegen de rechterlijke procedure nog hangende is, er nog een rechtsmiddel openstaat, of een procedure helemaal nog niet gestart is, staan twee mogelijkheden open. Indien de eiser de ongrondwettigheid van de kortere verjaringstermijn opwerpt, heeft een lagere rechter de keuze: ³² hij kan aan het Arbitragehof dezelfde prejudiciële vraag stellen of hij kan zich voegen naar het lentearrest en de dertigjarige verjaringstermijn toepassen; ³³ het Hof van Cassatie daarentegen is nog steeds verplicht om een nieuwe prejudiciële vraag te stellen.³⁴ Indien de eiser de ongrondwettigheid niet opwerpt, kan de rechter steeds ambtshalve de ongrondwettigheid inroepen, omdat het grondwettelijk gelijkheidsbeginsel van openbare orde is.³⁵ Een op prejudiciële vraag gewezen arrest is dus ondanks de bewoordingen van art. 28 Bijzondere Wet Arbitragehof niet alleen relevant voor het geding waarin de vraag wordt gesteld en benadert dan ook *de facto* de werking van een vernietigingsarrest van het Arbitragehof.³⁶

R.W. 1994-95, 1349-1350; idem, «Dood aan de bijzondere verjarringsregimes. Leve een globale hervorming van de bevrijdende verjaring», *TRD&I*, 1996, 7, 29-30; Idem, «Over de verhouding tussen civielrechtelijke en strafrechtelijke verjaring en over discrepantie tussen burgerrechtelijke verjaringstermijnen onderling - twee arresten van het Belgisch Grondwettelijk Hof», *Ars Aequi*, 1996, 650-655; Idem, «Constitutional Review of Disproportionately Different Periods of Limitation of Actions (Prescription)», *European Review of Private Law* 1997, 82-89; P. TRAEST, «De verjaring van de burgerlijke vordering voortspruitend uit een misdrijf: de geschiedenis en de onzekere toekomst» (noot onder Arbitragehof, nr. 25/95), *R.W.*, 1994-95, 1325-1329; Idem, «Recent optreden van het Arbitragehof in strafzaken» in *Gandius Actueel I*, Antwerpen, Kluwer/Story, 1995, 99-117; B. VEECKMANS en P. DEPUYDT, noot onder Arbitragehof, nr. 25/95, *Verkeersrecht*, 1995, 137; A. WINANTS, «De verjaring van de burgerlijke vordering voortspruitend uit een misdrijf» *TRD&I*, 1995, 353-354.

³⁰ P. TRAEST, *l.c.*, *Gandius Actueel I*, 1995, p. 117, nr. 200; Luik 28 november 1995, *J.L.M.B.* 1996, 110 (met uitgebreide motivering).

³¹ Cf. *infra*, nr. 64 omtrent het onderscheid tussen de onherroepelijke uitspraak en een uitspraak met kracht van gewijsde.

³² *Contra*: H. VANDENBERGHE in *HAND., SENAT*, 1997-98, 30 APRIL 1998, 5319: «DE PARTIJEN WAREN BIJGEVOLG VERPLICHT VOOR ALLE ZAKEN WAARBIJ ZICH EEN VERJARINGSPROBLEEM VOORDEED, EEN PREJUDICIËLE VRAAG TE STELLEN.»

³³ Art. 26, § 2, derde lid, 1° Bijzondere Wet van 6 januari 1989 op het Arbitragehof, *B.S.*, 7 januari 1989. Zie J. VELAERS, *Van Arbitragehof tot Grondwettelijk Hof*, Antwerpen, Maklu, 1990, p. 405-406, nr. 541.

³⁴ Art. 26, § 1, derde lid, Bijzondere Wet Arbitragehof. Zie evenwel F. MEERSSCHAUT, «Toetst het Hof van Cassatie de wet aan het grondwettelijk gelijkheidsbeginsel?», *R.Cass.*, 1997, 105-130.

³⁵ J. VELAERS, *o.c.*, nr. 498. *Contra* I. MOREAU-MARGRÈVE, C. BLOUET-MATHIEU en A. GOSSELIN, *l.c.*, 81.

³⁶ Cf. H. DE RODE, *l.c.*, 25; B. VEECKMANS en P. DEPUYDT, *l.c.*, 137.

Alhoewel de bijzondere wet op het Arbitragehof aan dit Hof toestaat om de werking van zijn vernietigingsarresten in de tijd te beperken ³⁷ en het Hof zich één keer deze bevoegdheid heeft toegemeten in een op prejudiciële vraag gewezen arrest,³⁸ liet het Arbitragehof het in zijn lentearrest evenwel na om de werking van het arrest in de tijd te beperken. Twee jaar later achtte dit Hof in een arrest van 19 februari 1997 ³⁹ zich er niet langer toe bevoegd om de werking van het lentearrest in de tijd te beperken. Daarbij verklaart het Hof zich eigenlijk niet louter onbevoegd, maar oordeelt het bovendien dat een omgekeerde beslissing het gewettigde vertrouwen zou beschamen van deze rechtssubjecten die op de uitspraak van 21 maart 1995 zijn voortgegaan en bijgevolg zelf rechtsonzekerheid zou meebrengen.⁴⁰

11. Uit latere arresten blijkt dat de *materiële* draagwijdte van dit arrest niet mag worden overschat. In de eerste plaats strekt de bevoegdheid van het Arbitragehof zich niet uit tot een controle op de opportuniteit van de verschillende verjaringstermijnen. Zo behoort het tot de beoordelingsbevoegdheid van de wetgever om te oordelen of de dertigjarige termijn al dan niet buitensporig is.⁴¹

Bovendien had het lentearrest als op prejudiciële vraag gewezen arrest niet tot gevolg dat art. 26 V.T.Sv. uit de rechtsorde verdween. Zo besliste het Arbitragehof in een arrest van 18 maart 1997 onder meer dat de termijn van deze wetbepaling nog steeds toepasselijk was op een aansprakelijkheidsvordering op grond van een arbeidsrechtelijk misdrijf indien een kortere termijn op een vergelijkbare rechtsvordering op grond van een loutere tekortkoming aan een arbeidsovereenkomst van toepassing is (*in casu* een éénjarige termijn na het beëindigen van de arbeidsovereenkomst).⁴²

³⁷ Art. 8 Bijzondere Wet 6 januari 1989 op het Arbitragehof, *B.S.* 7 januari 1989.

³⁸ Arbitragehof, nr. 18/91, 4 juli 1991, *B.S.* 22 augustus 1991, *R.W.*, 1991-92, 364, *J.T.*, 1991, 655.

³⁹ Arbitragehof nr. 8/97, 19 februari 1997, *B.S.* 3 april 1997, *A.A.*, 1997, 105, *Verkeersrecht*, 1997, 189, *J.T.*, 1997, 293, noot M. MATHIEU.

⁴⁰ Het Hof keert dus het argument van sommigen (zoals M. FONTAINE en J.-L. FAGNART, *l.c.*, *R.G.A.R.*, 1995, nr. 12502, nr. 8) als zou het arrest van het Arbitragehof juist het gerechtvaardigd vertrouwen beschamen, op zijn kop. Vóór dit arrest had het Hof van Beroep te Luik geweigerd om art. 26 V.T.Sv. toe te passen en ontkrachtte in een uitgebreide motivering de argumenten van schending van de rechtszekerheid, het gelijkheidsbeginsel en de rechten van verdediging (Luik, 28 november 1995, *R.G.A.R.*, 1996, nr. 12.672, *J.L.M.B.*, 1996, 110; zie ook Brussel, 24 juni 1996, *T.Gez.*, 1996-97, 119; Rb. Brussel, 10 november 1995, *Journal des Procès*, 1995, nr. 294, 26). De rechtbank van eerste aanleg te Bergen en het arbitragehof te Luik daarentegen bleven het oude art. 26 V.T.Sv. toepassen, omdat het lentearrest niet dezelfde werking heeft als een vernietigingsarrest en omdat de rechten van verdediging van de aangesprokene anderszins geschonden zouden zijn (Rb. Bergen, 13 mei 1996, *J.L.M.B.*, 1996, 1055 en Arb. Luik 9 mei 1996, *J.T.T.*, 1996, 502. Zie kritiek P. DE HERT, *l.c.*, p. 244, kol. 1. Zie ook Rb. Verviers, 6 januari 1997, *T.B.B.R.*, 1997, (218), vnl. 220 (criterium van niet-bewaren van bewijs na verjaring)).

⁴¹ Arbitragehof nr. 13/97, 18 maart 1997, *B.S.*, 31 mei 1997, (14.522) 14.530, *A.A.*, 1997, 157, *J.T.T.*, 1997, 161, met noot M. HENRARD, overweging B.15.

⁴² Arbitragehof nr. 13/97, 18 maart 1997, *B.S.*, 31 mei 1997, (14522), 14529, overwegingen B.6-9: op prejudiciële vragen van o.m.

In zijn lentearrest had het Hof enkel willen reageren tegen die fundamentele onbillijkheid dat los van enige valabele verantwoording, voor een ernstig vergrijp een kortere verjaringstermijn geldt dan voor een minder ernstige (want niet-strafbare), maar vergelijkbare fout.

De gevolgen van het lentearrest worden nog duidelijker met het arrest van het Arbitragehof van 15 mei 1996.⁴³ Daarin acht het Hof een bijzondere verjaringstermijn voor rechtsvorderingen tegen de Staat, zoals de verkorte (vijf- of tienjarige) verjaringstermijn uit de Wet Rijkscomptabiliteit,⁴⁴ in het algemeen weliswaar gerechtvaardigd door het doel de rekeningen van de Staat tijdig te kunnen afsluiten. Het zou evenwel niet met het grondwettelijk gelijkheidsbeginsel overeenstemmen indien deze termijn ook zou gelden voor een rechtsvordering tot schadevergoeding wegens door de Staat uitgevoerde werken, ongeacht of deze rechtsvordering gegrond is op foutaansprakelijkheid dan wel op burenhinder, terwijl voor vergelijkbare rechtsvorderingen tegen particulieren een dertigjarige verjaringstermijn geldt. De fundamentele reden daarover ligt hierin dat een kortere verjaringstermijn niet redelijk verantwoord is omdat het nadeel «pas aan de oppervlakte kan komen talrijke jaren nadat de werken werden uitgevoerd.»⁴⁵ In de rechtsleer werd er dan ook terecht op gewezen dat alle verkorte verjaringstermijnen eventueel tegen het grondwettelijk gelijkheidsbeginsel indruisen zolang de verjaring eerder begint te lopen dan op het ogenblik waarop het slachtoffer van zijn schade (redelijkerwijze) kennisneemt.

Met betrekking tot contractuele aansprakelijkheidsvorderingen tegen de Staat achtte het Arbitragehof in een arrest van 17 december 1997⁴⁶ de verkorte verjaringstermijn

wel verenigbaar met het constitutionele gelijkheidsbeginsel: ⁴⁷ «Dergelijke geschillen ontstaan immers uit de niet-uitvoering of de slechte uitvoering van overeenkomsten die de wederpartijen uit vrije wil hebben ondertekend met de Staat en waarvan de clausules de partijen inlichten over de aard, draagwijdte en de omvang van hun verplichtingen.»⁴⁸

12. Het Europese Hof voor de Rechten van de Mens heeft zich meer terughoudend opgesteld om bepalingen inzake verjaring op hun verenigbaarheid met het E.V.R.M. te toetsen. Met name in de zaak *Stubbings v. Webb*⁴⁹ werd de verenigbaarheid van onderscheiden Engelse verjaringstermijnen met onder meer het gelijkheidsbeginsel in combinatie met het recht op toegang tot een rechter betwist. Het Hof beperkte zich ertoe te stellen dat de twee situaties niet vergelijkbaar zijn. Ook het Arbitragehof maakte van deze techniek onlangs gebruik toen het stelde dat weliswaar de rechtspositie van de Staat als schuldeiser met die van andere schuldeisers vergelijkbaar is, maar niet die van de Staat als schuldeiser en de Staat als schuldenaar.⁵⁰

Met betrekking tot het recht van toegang tot de rechter op zichzelf beslist het Europese Hof dat de nationale wetgever over een ruime soevereine bevoegdheid beschikt om een subjectief recht te beperken, ook met behulp van verjaring. Zolang de essentie van het recht behouden blijft, behoort het tot de beoordeling van de lidstaten om de grenzen ervan te bepalen.⁵¹ Zo zijn er twee systemen gangbaar om het vertrekpunt van de verjaring te bepalen: ofwel vanaf het ogenblik waarop het recht opeisbaar is (*the cause of action accrues*) ofwel vanaf het moment waarop de eiser van de relevante feiten op de hoogte komt.⁵²

C. Verzekeerbaarheid van langetermijnaansprakelijkheden

13. De door het lentearrest veroorzaakte uitbreiding van de toepassing van de dertigjarige verjaringstermijn veroorzaakte spanningen in die gevallen waar de schade pas vele jaren na het schadeverwekkende feit aan de oppervlakte komt. Bij dergelijke zogenaamde langetermijnaansprakelijkheden⁵³ kwam de lange verjaringstermijn immers in botsing met de in de tijd beperkte aanspraakmogelijkheden tegen de aansprakelijkheidsverzekeraar.

lang in de meeste gevallen vereist, dan wel een regel van residuaire aard.» (overweging B.4).

⁴⁷ Arbitragehof nr. 75/97, 17 december 1997, B.S. 14 februari 1998.

⁴⁸ B.S., 14 februari 1998, 4.323, overweging B.6.

⁴⁹ Hof Mensenrechten, arrest *Stubbings/Verenigd Koninkrijk* van 22 oktober 1996, *Publ. Eur. Court H.R.*, Serie A, 1996, nr. 18, p. 1487. Voor een commentaar op deze zaak vóór het arrest: A. McGEE, «Constitutional Review of Disproportionately Different Periods of Limitation of Actions (Prescription)», *European Review of Private Law* 1997, 89-92.

⁵⁰ Arbitragehof nr. 75/97, 17 december 1997, B.S., 14 februari 1998, overweging B.8.

⁵¹ Zie ook Hof Mensenrechten, arrest *Ashingdane* van 28 mei 1985, *Publ. Eur. Court H.R.*, Serie A, nr. 93, p. 24.

⁵² Hof Mensenrechten, arrest *Stubbings/Verenigd Koninkrijk* van 22 oktober 1996, *Publ. Eur. Court H.R.*, Serie A, nr. 18, (1487), 1503 (overweging nr. 54).

⁵³ Om de modieuze Engelse trend te volgen: «*long tail liabilities*», of in onze taal, «latente schade» of «sluipende schade».

Arbrb. Turnhout, 18 december 1995, *Soc. Kron.*, 1996, 248, verwijzende noot; Arbrb. Brugge, 26 januari 1996, *T.B.R.*, 1997, 40. Zie ook Arbrb. Brussel, 9 februari 1996, *Soc. Kron.*, 1996, 9.

⁴³ Arbitragehof nr. 32/96, 15 mei 1996, B.S. 20 juni 1996, A.A., 1996, 421 (op prejudiciële vraag van o.m. Bergen, 30 juni 1995, *R.G.A.R.*, 1996, nr. 12.674). Voor specifieke besprekingen, zie: D. DE KEUSTER, «De verkorte verjaringstermijnen voor schuldverdringen t.a.v. de overheid aan banden gelegd», *R.W.*, 1996-97, 295-297; A. DELVAUX en A.-L. DURVIAUX, «Le délai pour agir contre l'Etat, les Communautés ou les Régions», *J.T.*, 1997, 126-129; M.E. STORME, *l.c.*, *European Review of Private Law*, 1997, 82-89.

⁴⁴ Art. 100 Samengeordende wetten van 17 juli 1991 op de rijkscomptabiliteit, B.S. 21 augustus 1991.

⁴⁵ Overweging B.17. Deze reden lag ook reeds aan de grondslag van het lentearrest: «Dit brengt, vooral in gevallen waarin de schade zich pas na lange tijd doet gevoelen (...) een ernstige beperking van de rechten van het slachtoffer met zich mee die niet opweegt tegen de belangen die de wetgever (...) met de maatregel beoogde te beschermen (...)» (overweging B.4.3).

⁴⁶ In een belangrijke overweging die ook reeds in het arrest van 18 maart 1997 (overweging B.14) voorkwam, lijkt het Hof zich te hoeden voor te veel prejudiciële vragen omtrent de grondwettelijkheid van specifieke verjaringstermijnen: «Uit het geheel van de bepalingen waarbij verjaringstermijnen worden vastgesteld, blijkt dat de wetgever het nodig heeft geoordeeld om, voor een groot aantal overeenkomsten die in diverse sectoren van het economisch en maatschappelijk leven gangbaar zijn, te voorzien in verjaringstermijnen die voorkomen dat tussen de partijen geschillen rijzen lang nadat de contractuele relatie in het raam waarvan de verbintenissen zijn ontstaan, een einde heeft genomen. In dat perspectief blijkt een evolutie van de draagwijdte van de dertigjarige verjaring: deze is niet meer zozeer de wettelijke uitdrukking van hetgeen het algemeen be-

Een goed begrip van dit probleem vereist een opfrissing van het ogenblik waarop aanspraken uit een verzekeringsovereenkomst verjaren, alsook van de feiten waarop een verzekeringswaarborg betrekking heeft. Terwijl de benadeelde vóór de nieuwe verjaringswet tegen de aansprakelijke zelf gedurende dertig jaar na het ontstaan van de schade een aansprakelijkheidsvordering kon instellen, kon hij - en kan hij nog steeds - zich slechts gedurende vijf jaar vanaf het schadeverwekkende feit of het misdrijf rechtstreeks tegen de aansprakelijkheidsverzekeraar keren. Wanneer hij kan bewijzen dat hij pas later van zijn recht tegen die verzekeraar kennis heeft gekregen, begint zijn vijfjarige termijn pas vanaf dat ogenblik te lopen, zij het wel met een maximum van tien jaar vanaf het schadeverwekkende feit of het misdrijf. Indien hij zich toch tot de aansprakelijke zelf richt, kan deze laatste tegen zijn verzekeraar een regresvordering instellen gedurende drie jaar vanaf het ogenblik waarop de benadeelde een rechtsvordering heeft ingesteld.⁵⁴

Opdat de rechtstreekse vordering van de benadeelde of de regresvordering van de verzekerde aansprakelijke grond is, moet het schadegeval evenwel onder de verzekeringswaarborg vallen. Het is intussen traditioneel geworden een onderscheid te maken tussen drie systemen naargelang welk element of (in de bij verzekeringsjuristen zo geliefde Engelse terminologie) welke «trigger» tijdens de duur van de verzekeringsovereenkomst gesitueerd moet zijn: het feit waardoor de schade veroorzaakt wordt («act committed»), het voorvallen van de schade («loss occurrence») of de eis («claims made»). Sinds de wet van 16 maart 1994 heeft de Belgische wetgever gekozen voor het - tweede - beginsel dat de schade moet zijn voorgevallen tijdens de duur van de verzekeringsovereenkomst. In bij K.B. bepaalde verzekeringsovereenkomsten⁵⁵ kunnen de partijen evenwel bedingen dat de verzekeringswaarborg alleen geldt als de (regres- of rechtstreekse) vordering tijdens de duur van de verzekeringsovereenkomst wordt ingesteld voor schade die ook tijdens die duur is voorgevallen. Een combinatie dus van het tweede en derde systeem, zij het met een bijkomende zgn. «sunset clause»: de waarborg moet zich ook uitstrekken tot de vorderingen ingesteld drie jaar na het einde van de verzekeringsovereenkomst, voor zover ze betrekking hebben op schade die zich tijdens de duur van de overeenkomst heeft voorgedaan (en niet gedekt is door een andere verzekeraar) of op feiten

die zich tijdens die duur hebben voorgedaan (en door de verzekerde aan de verzekeraar zijn aangegeven).⁵⁶

14. Dergelijk systeem dat reeds problematisch was voor de aansprakelijke, de benadeelde en de verzekeraar, is nog pijnlijker door de uitbreiding van de toepassing van de dertigjarige termijn.⁵⁷

De beroepsbeoefenaren, voornamelijk in de medische sector,⁵⁸ krijgen niet alleen te kampen met steeds toenemende verzekeringspremies⁵⁹, maar hun aansprakelijkheid wordt ook niet volledig door hun verzekering gedekt.⁶⁰ Zo bijvoorbeeld is de aansprakelijke die zijn beroepsactiviteit heeft stopgezet, in het hierboven geschetste contractuele systeem niet langer gedekt als meer dan drie jaar na het einde van de verzekeringsovereenkomst de schade ontstaat of de vordering wordt ingesteld, ook al had het feit tijdens de verzekeringsovereenkomst plaats.⁶¹ Nochtans is een overlapping van aansprakelijkheid en verzekering wenselijk: het huidige evenwicht in het aansprakelijkheids- of beter schadevergoedingsrecht is immers gebouwd op de premisse dat de aan-

⁵⁶ Art. 78 Wet Landverzekeringsovereenkomst. Zie uitvoeriger P. COLLE, o.c., 127-137; M. FONTAINE, o.c., 303-309.

⁵⁷ *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/7, 3-4; *Parl.St., Senaat*, 1997-98, nr. 883/3, 4-5.

⁵⁸ *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/7, 18. Volgens de VLD zullen de nieuwe verjaringstermijnen niet voldoende zijn en had de invoering van een bijzondere verjaringstermijn voor de geneesheren beter geweest. Voor de slachtoffers zou een kortere termijn een probleem meebrengen omdat het mogelijk is om reeds vroeg de oorzaken van de symptomen te ontdekken. Blijkbaar was een voorstel uitgewerkt tussen de kabinetsleden van het Ministerie van Economische Zaken, de zorgverzekeraars, de aansprakelijkheidsverzekeraars en de artsenorganisaties om de termijn voor artsen aansprakelijkheid te brengen op vijf jaar vanaf het schadeverwekkend feit aangevuld door eenzelfde termijn vanaf de eerste symptomen (*Hand., Senaat*, 1997-98, 30 april 1998, 5317).

⁵⁹ Reeds vóór de nieuwe wet waren de premies fel gerezen (cf. T. VANSWEEVELT, «Recente ontwikkelingen en twistpunten m.b.t. de medische aansprakelijkheidsverzekering» in *De civielrechtelijke aansprakelijkheid van de geneesheer en het ziekenhuis*, Antwerpen, Maklu, 1997, (949) 950-952). Interpellatie J. Vandeurzen, *Hand., Kamer*, 1995-96, 12 juni 1996, 10.

⁶⁰ Zie het grondige, rechtsvergelijkende werk van H. COUSY en H. CLAASSENS (red.) *Aansprakelijkheidsverzekering in de tijd*, Antwerpen, Maklu, 1997, inzonderheid de bijdragen van de editors, «Ten geleide. Van aansprakelijkheid naar verzekering, en terug? Enkele oriënterende beschouwingen», 9-21; B. DUBUISSON, «Rapport belge concernant l'assurance de la responsabilité civile: couverture dans le temps», 69-87 en C. VAN SCHOUBROECK en G. SCHOORENS, «Dekking in de tijd door de aansprakelijkheidsverzekering: een vergelijkend overzicht van de regeling in enkele Europese landen», 205-240. Zie ook T. VANSWEEVELT, l.c., 957-959. Vandaar dat een belangrijk motief voor de nieuwe verjaringswet ligt in het ondersteunen van het ondernemen (*Parl.St., Senaat*, 1997-98, nr. 883/3, 6, 7 («de ondernemingen de mogelijkheid beter de financiële risico's van hun activiteiten in te schatten, terwijl een termijn van twintig jaar de benadeelde grotere rechtsbescherming biedt»)) en 13.

⁶¹ T. VANSWEEVELT, l.c., 958-959 en Idem, *De beroepsaansprakelijkheidsverzekering van artsen en ziekenhuizen: een vergelijkende analyse*, Gent, Mys & Breesch, 1997, 47-90 (Reeks Recht en Gezondheidszorg nr. 8). Voor andere voorbeelden zie G. SCHOORENS en A. VANDERSPIKKEN, «De verkorting van de verjaringstermijnen en de verzekeraarheid van langetermijnaansprakelijkheden» in *Liber Amicorum Hubert Claassens. Verzekering: theorie en praktijk*, Antwerpen, Maklu, 1998, (179), 184-185.

⁵⁴ Art. 34 Wet Landverzekeringsovereenkomst. Zie uitvoeriger in P. COLLE, *Algemene beginselen van het Belgisch Verzekeringsrecht*, Brussel, Bruylant, 1997, 84-88 en M. FONTAINE, *Droit des assurances*, Brussel, Larcier, 1996, 215-225.

⁵⁵ Art. 6bis K.B. van 24 december 1992 tot uitvoering van de wet van 25 juni 1992 op de landverzekeringsovereenkomst, *B.S.*, 31 december 1992, zoals ingevoegd bij art. 4 van het K.B. 29 december 1994, *B.S.*, 27 januari 1995: «De risico's bedoeld in art. 78, § 2, van de wet zijn alle risico's van burgerrechtelijke aansprakelijkheid met uitsluiting van de risico's van burgerrechtelijke aansprakelijkheid buiten overeenkomst met betrekking tot het privé-leven en de risico's van burgerrechtelijke aansprakelijkheid met betrekking tot de brandverzekering - eenvoudige risico's alsmede de risico's van dezelfde aard die op aanvullende of bijkomende wijze gedekt worden in een andere verzekeringsovereenkomst.»

sprakelijke zich via de verzekeringstechniek voldoende kan indekken. De doelstellingen van het aansprakelijkheidsrecht zijn niet langer alleen preventie en compensatie van schade, maar ook spreiding van schade.⁶² Een toename in de gevallen van aansprakelijkheid, zoals die zich in de twintigste eeuw heeft voorgedaan en bijgevolg een verregaande slachtofferbescherming is slechts door de groeiende verzekeringsmogelijkheden totstandgekomen. Deze groei leert vandaag echter ook zijn grenzen kennen, zodat sommigen terecht gewagen van een «crisis» van de verzekeringen. De nieuwe wet is dan ook ingegeven door de bekommernis om het risicovolle ondernemen «economisch te ondersteunen».⁶³

Het slachtoffer geniet evenmin een effectieve bescherming indien de aansprakelijke om één of andere reden slechts over een «empty pocket» beschikt, hetzij omdat de schade enorm groot is in verhouding tot het vermogen van de aansprakelijke, hetzij omdat de aansprakelijke reeds overleden is en de erfgenamen onder voorrecht van boedelbeschrijving aanvaard hebben, hetzij omdat de aansprakelijke al dan niet frauduleus zijn insolventie heeft georganiseerd.⁶⁴

Ten slotte kampen ook de verzekeraars met onoverkomelijke problemen, aangezien zij de risico's niet voldoende kunnen inschatten en bijgevolg genoodzaakt zijn om onnodig hoge reserves aan te leggen.⁶⁵

15. Om het niet haalbare ideaal van harmonie tussen de verjaringstermijn van de aansprakelijkheidsvordering, de verjaringstermijn van de vordering tegen de verzekeraar en de duur van de verzekeringswaarborg zo dicht mogelijk te benaderen,⁶⁶ stelden sommigen, waaronder vooral de verzekeraars zelf, voor de verjaringstermijn van de aansprakelijkheidsvordering in te korten.⁶⁷ Anderen achten deze remedie als oplossing voor de genoemde problemen evenwel om verschillende redenen niet geschikt. Zo blijven er hiaten bestaan in de verzekeringsdekking van de beroepsbeoefenaren bij successieve verzekeringen (of eventueel ook na het einde van de loopbaan). Bovendien gaan de kosten voor de verzekeraars niet drastisch omlaag. De periode waarin de benadeelden hun aanspraken kunnen laten gelden, is immers, gezien de stuitings- en schorsingsgronden en de subjectieve vertrekpunten, niet precies bepaalbaar. Ten slotte zijn ook de benadeelden niet langer even goed tegen latente schade beschermd, aangezien hun recht kan verjaard zijn vooraleer het ontstaan is.⁶⁸

⁶² Zie o.m. L. CORNELIS, *Beginnelen van het Belgische buitencontractuele aansprakelijkheidsrecht*, I, Antwerpen, Maklu, 1989, p. 11-14, nrs. 7-8; C.C. VAN DAM, *Zorgvuldigheidsnorm en aansprakelijkheid*, Deventer, Kluwer, 1989, 197-254; A. TUNC, «Introduction» in *International Encyclopedia of Comparative Law*, XI/1, Torts, 87-107.

⁶³ *Parl.St., Senaat*, 1997-98, nr. 883/3, 10.

⁶⁴ Cf. J.-L. FAGNART, *l.c.*, nr. 7.

⁶⁵ Zie G. SCHOORENS en A. VANDERSPIKKEN, *l.c.*, 184. Omgekeerd werd het de verzekeraars kwalijk genomen om sneller over de aangelegde reserves te kunnen beschikken: *Parl.St., Senaat*, 1997-98, nr. 883/3, 8.

⁶⁶ Zie J.-L. FAGNART, *l.c.*, p. 53, nr. 4.

⁶⁷ *Hand., Kamer*, 1995-96, 12 juni 1996, 11 (antwoord van de minister van Justitie op een interpellatie).

⁶⁸ Zie meer diepgaand de bijdragen van C. VAN SCHOUBROECK en G. SCHOORENS, *l.c.*, 235-236 en G. SCHOORENS en A. VANDERSPIKKEN, *l.c.* 196-197.

II. DE NIEUWE VERJARINGSWET

A. Autonomie van de burgerlijke vordering tegenover de strafvordering

16. Als een rechtstreeks gevolg van het lentearrest werd de verjaringsregeling voor de burgerlijke vordering ex art. 26 V.T.Sv. gewijzigd. Deze wetsbepaling is voortaan een schakelbepaling: de burgerlijke vordering verjaart in beginsel uitsluitend volgens de gemeenrechtelijke regelen van het Burgerlijk Wetboek of volgens de bijzondere wetten⁶⁹ die toepasselijk zijn op rechtsvorderingen tot vergoeding van schade. Dit betekent onder meer dat de dubbele verjaringstermijn voor rechtsvorderingen tot schadevergoeding op grond van buitencontractuele aansprakelijkheid van toepassing kan zijn, tenzij toepassing wordt gemaakt van een bijzondere wet die een andere termijn bepaalt, zoals de wet op de producten-aansprakelijkheid⁷⁰ of de Wet Aansprakelijkheid Kernenergie.⁷¹ Art. 26 V.T.Sv. spreekt evenwel niet over de toepassing van verjaringstermijnen die gelden voor rechtsvorderingen tot vergoeding van schade *op grond van buitencontractuele aansprakelijkheid*, maar over rechtsvorderingen tot vergoeding van schade *tout court*. Een kortere termijn, zoals die welke voortvloeit uit art. 15 van de Arbeidsovereenkomstenwet,⁷² kan ook van toepassing zijn, onder voorbehoud van de uitzondering dat de burgerlijke vordering niet mag verjaren vooraleer de strafvordering is verjaard (cf. *infra* nr. 17).

Dit houdt ook in dat de gronden van schorsing en stuiting uit het Burgerlijk Wetboek of uit bijzondere wetten op de burgerlijke vordering van toepassing zijn.⁷³ Het was dan ook niet langer nodig in de V.T.Sv. een bepaling op te nemen volgens welke de verjaring van een burgerlijke rechtsvordering tegen de eiser niet meer loopt totdat een in kracht van gewijsde gegane beslissing het geding beëindigd heeft;⁷⁴ overeenkomstig art. 2244 B.W. stuit de dagvaarding immers de verjaring en volgens constante cassatierechtspraak loopt de verjaring niet verder tot het sluiten van de aanleg.⁷⁵

⁶⁹ *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/1, 3. In het Franse wetboek werd de fout begaan deze precisering niet te maken, maar is men het erover eens dat de verjaringstermijnen van de bijzondere wetten toepasselijk zijn.

⁷⁰ Art. 12 Wet 25 februari 1991 betreffende de aansprakelijkheid voor producten met gebreken, *B.S.*, 22 maart 1991: termijn van tien jaar vanaf inverkeerstelling en drie jaar vanaf kennisname van de schade, het gebrek in het product en de identiteit van de producent.

⁷¹ Art. 23.

⁷² Wet 3 juli 1978 betreffende de arbeidsovereenkomsten, *B.S.*, 22 augustus 1978.

⁷³ *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/1, 8. Vóór de nieuwe verjaringswet waren de stuitings- en schorsingsgronden uit artt. 2244 e.v. B.W. niet op de vijfjarige termijn ex oud art. 26 V.T.Sv. van toepassing. Zie o.m. P. DEPUYDT, «De verjaring van de burgerlijke vordering *ex delicto*», *Verkeersrecht*, 1992, (270), p. 274, nr. 6. Zo loopt de verjaring van deze burgerlijke vordering voortaan niet ten aanzien van een minderjarige (vergelijk met de vroegere situatie in Cass. 1 februari 1877, *Pas.*, 1877, I, (92) 99, met concl. adv.-gen. CLOUETTE).

⁷⁴ Cf. art. 27, eerste lid, oud V.T.Sv. (grond van schorsing).

⁷⁵ *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/1, 8. Zie o.m. Cass., 11 januari 1957, *Arr. Verbr.*, 1957, 326, *Pas.*, 1957, I, 523; Cass., 22 december

17. Uitzonderlijk blijft er nog een beperkte solidariteit tussen beide vorderingen bestaan, maar dan slechts in één richting. Indien de burgerlijke vordering krachtens zuiver privaatrechtelijke regelen reeds zou verjaard zijn, is deze rechtsvordering toch nog ontvankelijk zolang de strafvordering niet is verjaard. Zo zal de rechtsvordering tot schadevergoeding uit een misdaad ten vroegste tien jaar na de misdaad kunnen verjaren,⁷⁶ ook al vond de kennisname van de feitelijke toedracht bijvoorbeeld tegelijkertijd met de misdaad plaats. Deze beperkte solidariteit is vooral belangrijk voor de korte contractuele verjaringstermijnen die gelden voor bijvoorbeeld een niet-nakoming van een arbeidsovereenkomst die tegelijkertijd strafrechtelijk wordt betuigd (cf. *supra*, nr. 16). Gelet op de gronden van schorsing en stuiting die eigen zijn aan de strafvordering is een langere termijn voor rechtsvorderingen tot schadevergoeding op grond van buitencontractuele aansprakelijkheid denkbaar.⁷⁷

In geval van onvrijwillige doodslag zijn de constitutieve voorwaarden van het misdrijf pas vanaf het overlijden van het slachtoffer vervuld,⁷⁸ zodat de rechtsvordering tot vergoeding van de persoonlijke schade van de nabestaanden eventueel vele jaren ná het schadeverwekkende feit nog niet verjaard is.⁷⁹

Het is onduidelijk in welke mate het Hof van Cassatie met het Coessens-arrest (cf. *supra*, nr. 8) bedoeld heeft om niet alleen de verjaring van de burgerlijke vordering maar ook die van de strafvordering op grond van het misdrijf van onvrijwillige slagen en verwondingen niet langer te doen ingaan op het ogenblik van het ontstaan van de schade, maar slechts wanneer de schade aan het licht komt. Het bedoelde arrest is immers gewezen door de eerste kamer van het Hof, die slechts van burgerlijke zaken en handelszaken kennisneemt, terwijl strafzaken aan de tweede kamer voorbehouden zijn.⁸⁰ Verstraeten behandelt het Coessens-arrest weliswaar bij de bespreking van de verjaring van de strafvordering, maar wijst er toch uitdrukkelijk op dat de zaak in een burgerrechtelijke procedure gewezen is. Fagnart liet niet na erop te wijzen dat de toepassing van dit arrest op de strafvordering niet wenselijk is, toch zeker niet als het aan het licht komen van de schade betekent dat het slachtoffer er (redelijkerwijze) kennis van neemt. Aangezien het vertrekpunt van de kennisname uitdrukkelijk in de nieuwe verjaringswet is opgenomen, is de bestaansreden van het Coessens-arrest voor een groot stuk weggefallen. Voor strafrechtelijk betuigde langetermijnaansprakelijkheden zou dit cassatie-arrest aan het slachtoffer wel nog een kleine oplossing kunnen bieden.⁸¹ De beperkte solidariteit heeft immers voor-

rang op de regel volgens welke de rechtsvordering tot schadevergoeding op grond van buitencontractuele aansprakelijkheid in ieder geval twintig jaar na het schadeverwekkende feit verjaart.⁸²

De uitzondering dat de burgerlijke vordering niet vóór de strafvordering kan verjaren, is vanzelfsprekend niet strijdig met het grondwettelijk gelijkheidsbeginsel zoals het Arbitragehof dit verstaat: het lentearrest bekritiseerde alleen de regel dat een aansprakelijkheidsvordering op grond van een ernstiger vergrijp na een merkelijk kortere termijn verjaarde dan die op grond van een minder ernstig vergrijp (cf. *supra*, nr. 11).⁸³

18. Het Franse recht had al eerder bij een wet van 23 december 1980 het beginsel van solidariteit een deuk gegeven. Toch blijkt uit de bewoordingen van die wet dat de solidariteit voor de *strafrechter* nog behouden blijft, doordat de burgerlijke vordering er niet meer kan worden uitgeoefend eens dat de strafvordering is verjaard: «l'action civile se prescrit par les règles du Code civil. Toutefois cette action ne peut plus être engagée devant la juridiction répressive après l'expiration du délai de prescription de l'action publique.»⁸⁴

Alhoewel deze regel niet uitdrukkelijk in de Belgische wet is opgenomen, komt het Belgische recht tot een soortgelijk resultaat, aangezien het Arbitragehof in zijn lentearrest geen afbreuk heeft willen doen aan het accessoire karakter van de burgerlijke vordering ten opzichte van de strafvordering.⁸⁵ Op het ogenblik waarop de benadeelde zijn burgerlijke vordering voor de strafrechter instelt, moet nog een ontvankelijke strafvordering bestaan en moet deze ook tegelijk met of voorafgaandelijk aan de burgerlijke vordering aanhangig gemaakt zijn.⁸⁶ Deze beperking voor de strafrechter is dan ook geen gevolg van het solidariteitsbeginsel tussen de burgerlijke vordering en de strafvordering, maar wel van de genoemde bevoegdheidsregel.

19. De nieuwe verjaringswet houdt reeds een ferme breuk in met het principe van solidariteit tussen de strafvordering en de burgerlijke vordering. Bepaalde parlementsleden wilden nog een stap verder zetten door de sterk bekritiseerde⁸⁷ identiteit van het strafrechtelijk en burgerrechtelijk foutbegrip af te schaffen. Een dergelijke regel zou echter de

⁸² *Parl.St.*, Senaat, 1997-98, nr. 883/3, 26-27.

⁸³ Zie ook *Parl.St.*, Kamer, 1997-98, nr. 1087/7, 3; *Parl.St.*, Senaat, 1997-98, nr. 883/3, 4.

⁸⁴ Art. 10 du Code de procédure pénale; *J.Cl. Civ.*, v° *Prescription trentenaire*, Fasc. I, nr. 52; G. VINEY, *Traité de droit civil, Introduction à la responsabilité*, Parijs, L.G.D.J., 1995, nr. 130; M. ROGER, «La réforme du délai de prescription de l'action civile», *D.*, 1981, *Chron.*, 175-180; M. BRUSCHI, *La prescription en droit de la responsabilité civile*, Parijs, Economica, 1997, 26-35.

⁸⁵ P. TRAEST, *I.c.*, *R.W.*, 1994-95, p. 1328, nr. 11 en *I.c.*, *Gandaius Actuel I*, p. 111, nr. 191.

⁸⁶ R. VERSTRAETEN, *o.c.*, nr. 203 en verwijzingen naar cassatie-rechtspraak; *Parl.St.*, Kamer, 1997-98, nr. 1087/1, 7.

⁸⁷ Zie o.m. het fundamentele werk van Y. HANNEQUART, «Faute pénale - Faute civile. Perspectives de réforme», *Ann.Dr.Louvain*, 1983, 87-112 en, meer recent, C. HENNAU-HUBLET en G. SCHAMPS, «Responsabilité pénale et responsabilité civile: une parenté contestée», *Ann.Dr.Louvain*, 1995, 113-200, alsook de overvloedig geciteerde rechtsleer in *Parl.St.*, Senaat, 1997-98, nr. 883/2, 5, noten 2 en 3.

1961, *Pas.*, 1962, I, 501; Cass., 24 januari 1964, *R.W.*, 1964-65, 580, *Pas.*, 1964, I, 552. Zie W. DELVA, *I.c.*, 283.

⁷⁶ Art. 21 jo. 26 V.T.Sv.

⁷⁷ Zie R. VERSTRAETEN, *Handboek Strafvordering*, Antwerpen, Maklu, 1994, nrs. 142-167.

⁷⁸ Cass., 17 mei 1957, *Pas.*, 1957, I, 1118.

⁷⁹ Zie als voorbeeld Rb. Nijvel, 12 januari 1998, *R.R.D.*, 1998, 64: verkeerde bestralingstechniek toegepast op een driejarig kind; bij diens overlijden op veertigjarige leeftijd is een rechtsvordering tot vergoeding van de persoonlijke schade van zijn echtgenote en kinderen tegen de geneesheer nog ontvankelijk.

⁸⁰ Art. 133 Ger.W.

⁸¹ G. SCHOORENS en A. VANDERSPIKKEN (*I.c.*, 200) menen alvast dat het Coessens-arrest een blijvende rol speelt.

verjaringswet overstijgen,⁸⁸ zodat een afzonderlijk wetsvoorstel werd ingediend waarvan we hier enkel de bewoordingen van een nieuw voorgesteld art. 1383bis B.W. willen weergeven: «De nalatigheid en de onvoorzichtigheid worden beoordeeld volgens eigen normen, die losstaan van de kenmerken van de schuld waaruit de strafrechtelijke aansprakelijkheid is ontstaan. De beslissing waarbij de rechter verklaart dat de strafrechtelijke schuld niet is bewezen, houdt geen uitspraak in over het vraagpunt van de schuld waaruit de burgerrechtelijke aansprakelijkheid is ontstaan.»⁸⁹

B. Termijnen

20. Omdat niet alleen de discriminatie uit art. 26 V.T.Sv. maar ook het eerder gesignaleerde probleem van verzekeraarbaarheid moest verdwijnen, volstond het niet om die ene wetsbepaling uit de V.T.Sv. te schrappen, maar moest ook de gemeenrechtelijke verjaringstermijn sneuvelen.⁹⁰

Een nieuwe, evenwichtige regeling moet, zo wordt telkens opnieuw herhaald,⁹¹ rekening houden met de belangen zowel van de benadeelde om zijn rechtsvordering niet verjaard te zien vooraleer hij ervan kennis heeft, als van de aansprakelijke (en zijn verzekeraar) om niet te ver in de tijd te kunnen worden aangesproken. Toch wordt er te vaak *a priori* van uitgegaan dat de aanspraken ook gegrond zijn: bij het zoeken naar het juiste evenwicht is het echter belangrijk rekening te houden met het feit dat vele rechtsvorderingen ook ten onrechte worden ingesteld (zgn. *stale claims*). Daarnaast is een nieuwe verjaringsregeling niet alleen voor de privé-verzekeringsondernemingen van belang, maar ook voor de Staat en voor de socialezekerheidsinstellingen. Een kortere termijn maakt de Staat bijvoorbeeld minder lang aansprakelijk voor door overheidswerken veroorzaakte schade (cf. *supra*, nr. 11), maar legt dan weer een hogere last op aan de financieel reeds geknelde sociale zekerheid.⁹² Een ideaal terrein is hier weggelegd voor een economische analyse, die het Ministerie voor Economische Zaken, alhoewel aan de Raad van State beloofd,⁹³ niet heeft doorgevoerd.

Voor de persoonlijke rechtsvorderingen in het algemeen werd een tienjarige termijn meer evenwichtig geacht dan de vroegere dertigjarige termijn, die voor zakelijke rechtsvorderingen blijft gelden. Niettegenstaande art. 2264 B.W.⁹⁴ beschouwde het Hof van Cassatie de dertigjarige termijn van

art. 2262 oud B.W. als de gemeenrechtelijke termijn.⁹⁵ Uit de parlementaire voorbereiding en uit het nieuwe opschrift («Algemene termijnen van verjaring») ⁹⁶ blijkt duidelijk dat art. 2262bis § 1, eerste lid, B.W. deze functie heeft overgenomen: voortaan is de tienjarige termijn de gemeenrechtelijke, aanvullende verjaringstermijn ⁹⁷ en worden bijzondere verjaringstermijnen nog steeds restrictief geïnterpreteerd.

Een dergelijke bijzondere verjaringstermijn geldt voortaan voor rechtsvorderingen tot schadevergoeding op grond van buitencontractuele aansprakelijkheid. Naar het voorbeeld van voornamelijk het Nederlandse recht en reeds bestaande bijzondere verjaringsregelingen ⁹⁸ en naar de wens van de rechtsleer ⁹⁹ zijn dergelijke rechtsvorderingen aan een dubbele termijn onderworpen. Een absolute (lange of beschermende) termijn vanaf het schadeverwekkende feit wordt noodzakelijk geacht omwille van de verzekeraarbaarheid; ¹⁰⁰ een relatieve (korte of berustende) termijn vanaf de kennisname van de feitelijke toedracht door het slachtoffer is vereist om de schuldeiser tot handelen aan te zetten en diens nodeloos lang stilzitten van een sanctie te voorzien.¹⁰¹ Ook in Engeland lijkt de windrichting de dubbele termijn gegene: de *Law Commission* stelt immers voor een termijn van drie jaar vanaf de redelijke kennisname in te voeren, naast een tienjarige termijn vanaf het schadeverwekkende feit (en een dertigjarige termijn voor lichamelijke schade).¹⁰²

Terwijl het principe van de dubbele verjaringstermijn algemeen zonder veel omhaal werd aanvaard, was de strijd heviger rond de duur ervan. De in het Nederlandse recht bestaande dubbele termijn werd een «nogal evenwichtige formule» bevonden.¹⁰³ De absolute termijn bedraagt uiteindelijk twintig jaar na voorstellen om die tot tien of vijftien jaar te verkorten of tot dertig jaar te verlengen.¹⁰⁴ Zo vonden de

⁹⁵ Cass., 4 mei 1894, *Pas.*, 1894, I, 193, met concl. proc.-gen. MESDACH DE TER KIELE. Zie o.m. M. REGOUT-MASSON, *l.c.*, p. 408, nr. 4; *J.Cl.Civ.*, v° *Prescription trentenaire*, Fasc. I, nr. 23; A. VAN OEVELEN, *l.c.*, nr. 29 en verwijzingen aldaar.

⁹⁶ Art. 7 Verjaringswet.

⁹⁷ *Parl.St.*, *Kamer*, 1997-98, nr. 1087/7, 20. Vergelijk met de in voetnoot 41 geciteerde overweging van het Arbitragehof.

⁹⁸ O.m. *Parl.St.*, *Kamer*, 1997-98, nr. 1087/1, 10.

⁹⁹ J.-L. FAGNART, *l.c.*, nr. 7; J.-L. FAGNART en M. FONTAINE, *l.c.*, nr. 12502, nr. 24; M.E. STORME, «Perspectieven», *l.c.*, nrs. 16-17 en nr. 24.

¹⁰⁰ *Parl.St.*, *Kamer*, 1997-98, nr. 1087/7, 2-3.

¹⁰¹ De termen *absolute* en *relatieve* termijn zijn verkiesbaar boven de termen *beschermende* of *berustende* termijn omdat ze ook door niet-juristen gemakkelijker verstaanbaar zijn (beide termen zijn ontleend aan M.E. STORME, *l.c.*, R.W., 1994-95, 1349). De korte termijn is relatief, omdat het vertrekpunt gerelateerd is aan de kennisname van de feitelijke toedracht door het slachtoffer.

¹⁰² Zie www.open.gov.uk/lawcomm/library/lccp151/summary.htm.

¹⁰³ *Hand.*, *Kamer*, 1995-96, 12 juni 1996, 11 (antwoord van de minister van Justitie op een interpellatie).

¹⁰⁴ De absolute termijn bedroeg in het advies van de Commissie-Franchimont twintig jaar (*Vr. en Antw.*, *Senaat*, 1995-96, 13 augustus 1996, (1290) 1291 (*Vr.* nr. 20 ERDMAN) en werd door de regering wellicht onder druk van de verzekeringslobby in het voorontwerp van wet en wetsontwerp verlaagd tot tien jaar (*Parl.St.*, *Kamer*, 1997-98, nr. 1087/1, 15 en 21). De commissie voor Justitie in de Kamer bracht de termijn definitief terug op twintig jaar (*Parl.St.*, *Kamer*, 1997-98, nr. 1087/7, 16-19), al waren er nog voorstellen om de

⁸⁸ Zie o.m. *Parl.St.*, *Kamer*, 1997-98, nr. 1087/7, 12-14.

⁸⁹ *Parl.St.*, *Kamer*, 1997-98, nr. 1574/1, 4. Tijdens de parlementaire behandeling van de verjaringswet voorgestelde amendementen: *Parl.St.*, *Kamer*, 1997-98, nr. 1087/3, amendement nr. 3 (de T'Serclaes; op Zwitsers recht geïnspireerde tekst); *Parl.St.*, *Kamer*, 1997-98, nr. 1087/5, amendement nr. 8 (Barzin e.a.); *Parl.St.*, *Senaat*, 1997-98, nr. 883/2, amendement nr. 7 (Milquet en Delcourt-Pêtre).

⁹⁰ *Hand.*, *Kamer*, 1995-96, 12 juni 1996, 11 (antwoord van de minister van Justitie op een interpellatie); *Parl.St.*, *Kamer*, 1997-98, nr. 1087/1, 2.

⁹¹ Zie o.m. M.E. STORME, «Perspectieven», *l.c.*, nr. 16. *Parl.St.*, *Kamer*, 1997-98, nr. 1087/7, 18; *Parl.St.*, *Senaat*, 1997-98, nr. 883/3, 24 («potentiële of reële dader»).

⁹² *Hand.*, *Kamer*, 1997-98, 28 januari 1998, 7777.

⁹³ *Parl.St.*, *Kamer*, 1997-98, nr. 1087/1, 16.

⁹⁴ Over de draagwijdte van art. 2264 B.W., zie H. DE PAGE, *Traité*, VII, p. 1167, nr. 1311.

Waalse liberalen de tienjarige termijn meer aangepast aan de behoeften van het zakenleven.¹⁰⁵ De relatieve termijn bedraagt vijf jaar, ook al waren er voorstellen om deze termijn tot drie jaar in te korten.¹⁰⁶

21. Deze termijnen zijn evenwel geen vervaltermijnen: ze zijn vatbaar voor schorsing of stuiting. Dat de rechtsvordering tot schadevergoeding op grond van buitencontractuele aansprakelijkheid «in ieder geval» twintig jaar na het schadeverwekkende feit verjaart, wijst er enkel op dat de relatieve termijn niet langer kan duren dan de absolute termijn.¹⁰⁷ Indien de absolute termijn, rekening houdende met stuiting of schorsing, nog één jaar zou duren op het ogenblik dat het slachtoffer van de feiten kennisneemt, heeft deze nog één jaar tijd om zijn rechten te doen gelden.

22. Voor de berekening van verjaringstermijnen zij eraan herinnerd dat het algemeen gekende adagium *Dies a quo non computatur in termino, sed dies ad quem computatur*, als leidraad geldt.¹⁰⁸ Indien de daad die het vertrekpunt van een tienjarige termijn bepaalt, bijvoorbeeld op 10 oktober 1999 plaatsheeft, is de verjaring slechts voltooid wanneer het laatste uur van 10 oktober 2009 geslagen is.

C. Toepassingsgebied

23. De verjaringswet voert onderscheiden termijnen in voor een aantal categorieën die in het verleden reeds voor andere rechtsgevolgen relevant waren. Toch blijkt reeds uit de parlementaire voorbereiding dat het toepassingsgebied van elke termijn niet altijd even duidelijk wordt gemaakt. Hierna proberen we de problemen te anticiperen die kunnen voortvloeien uit de onderscheiden begrippen rechtsvordering, zakelijke en persoonlijke rechtsvordering, alsook persoonlijke rechtsvordering en rechtsvordering tot schade-

termijn terug te brengen tot tien jaar (*Hand., Senaat*, 1997-98, 30 april 1998, 5316 (verworpen); *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/1, 15 en 21) en vijftien jaar (*Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/5, amendement nr. 18) of omhoog te drijven tot dertig jaar, althans voor lichamelijke schade en schade veroorzaakt door o.a. kern- en milieu-ongevallen (*Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/7, 8 en nr. 1087/5, amendementen nr. 9 en nr. 11; *Hand., Kamer*, 1997-98, 28 januari 1998, 7776; *Hand., Kamer*, 1997-98, 12 februari 1998, 7942; *Hand., Senaat*, 1997-98, 30 april 1998, 5320, VU). Toen de termijn tien jaar bedroeg, dacht men eraan later een afzonderlijk stelsel voor langzaam evoluerende schade in te voeren (*Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/7, 4 en 18: «Zo nodig zal een onderscheid worden gemaakt tussen de diverse vormen van lichamelijke letsels naargelang het aan milieuvervuiling, aan een kernongeval of aan andere risico's te wijten is»). Nu de termijn tot twintig jaar werd verlengd, is men voorlopig niet langer van plan om dergelijk apart stelsel in te voeren (*Parl.St., Senaat*, 1997-98, nr. 883/3, 5).

¹⁰⁵ *Hand., Senaat*, 1997-98, 30 april 1998, 5318.

¹⁰⁶ *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/5, 3, amendement nr. 13; *Parl.St., Senaat*, 1997-98, nr. 883/2, amendement nr. 4.

¹⁰⁷ *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/1, 3 en 9 en nr. 1087/7, 16 en 18.

¹⁰⁸ Artt. 2260-2261 B.W. Voor meer bijzonderheden zie H. DE PAGE, *Traité*, VII/2, p. 1055-1057, nrs. 1159-1160; *J.Cl.Civ.*, v° *Prescription trentenaire*, Fasc. I, nr. 73-75; A. VAN OEVELEN, *l.c.*, nr. 28. Voor Nederland: A. S. HARTKAMP, *Mr. C. Asser's Handleiding tot de beoefening van het Nederlands Burgerlijk Recht. Verbintenissenrecht*, I, *De verbintenis in het algemeen*, (hierna verkort te citeren als ASSER-HARTKAMP, *o.c.*, I, Deventer, Tjeenk Willink, 1996, nr. 665.

vergoeding op grond van buitencontractuele aansprakelijkheid. Een veelheid aan termijnen leidt immers tot afbakeningsproblemen.

1° Rechtsvordering ¹⁰⁹

24. De rechtsvordering, het voorwerp van de verjaring, leidt tot veel academische discussie. Terwijl volgens de negentiende eeuwse leer het subjectieve recht op zich het voorwerp van de verjaring vormt (materieelrechtelijke stelling), heeft de scheiding tussen subjectief recht en rechtsvordering ertoe geleid dat de processuele kwalificatie van de verjaring de bovenhand heeft gehaald.¹¹⁰

Het basisargument voor deze auteurs ligt in de cassatie-rechtspraak volgens welke de schuld na verjaring weliswaar niet meer opeisbaar is, maar nog steeds blijft bestaan; de verjaarde verbintenis blijft als natuurlijke verbintenis bestaan, zodat de uitvoering ervan geen onverschuldigde betaling is, tenzij de betaling niet vrijwillig geschiedde ¹¹¹ (art. 1235 B.W.).

Het toepassingsgebied van de verjaringsregels wordt bovendien ingeperkt door het gekende adagium *Quae temporalia sunt ad agendum, perpetua sunt ad excipiendum*: de verjaring speelt niet ten aanzien van de - eeuwigdurende - excepties.¹¹² De rechtspraak maakt van deze rechtsspreuk voornamelijk gebruik wanneer een verweerder een exceptie van

¹⁰⁹ Een gebrekkige definitie wordt gegeven in *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/15, 9: «het rechtsmiddel door hetwelk er van een gerecht kan gevraagd worden een wet toe te passen op een bepaalde aangelegenheid». In art. 2262bis, § 1, derde lid en § 2 wordt niet gesproken van *rechtsvorderingen*, maar van *vorderingen*. Aan dit terminologisch onderscheid is geen onderscheiden betekenis verbonden. Wellicht heeft de wetgever het over het hoofd gezien om de bewoordingen op elkaar af te stemmen. Wel bewust is het begrip «eis» in de tweede paragraaf van voornoemde wetsbepaling: de eis is het processuele middel om de rechtsvordering concreet en effectief in werking te stellen.

¹¹⁰ Zie het overzicht in M. BANDRAC, *La nature juridique de la prescription extinctive en matière civile*, Parijs, Economica, 1986, 21-52. Recent heeft M.E. STORME een tussenstelling gepropageerd («Perspectieven», *l.c.*, nr. 2-7). In zijn visie maakt de *aanspraak* het voorwerp van de verjaring uit. Een aanspraak is een bundel van verjaarbare bevoegdheden waarmee een schuldeiser zijn recht afdwingbaar kan maken, zowel in rechte als buiten rechte. Belangrijk daarbij is zijn onderscheid tussen de rechtsvordering in de zin van het B.W. (de zonet gedefinieerde aanspraak) en de rechtsvordering in de zin van het art. 17 Ger.W. (het *jus agendi*: het fundamentele recht om door de rechter gehoord te worden). Zijn inspiratiebron is vnl. W. VAN GERVEN, *Beginselen van Belgisch privaatrecht*, I, *Algemeen deel*, Antwerpen, Standaard, 1973, p. 90-94, nrs. 31-32.

¹¹¹ Zie o.m. Cass., 14 mei 1992, *Arr. Cass.*, 1991-92, 856, *Pas.*, 1992, I, 798 en bespreking van dit arrest in een historische context in S. STIJNS en D. VAN GERVEN, «Chronique de jurisprudence. Les obligations: les sources (1985-1995)», *J.T.*, 1996, p. 689, nr. 6; Cass., 25 september 1970, *Arr. Cass.*, 1971, 78, met concl. adv.-gen. P. MAHAUX; Cass., 22 september 1986, *Arr. Cass.*, 1986-87, 88; Cass., 17 oktober 1988, *Arr. Cass.*, 1988-89, 179; Cass., 14 mei 1992, *Arr. Cass.*, 1991-92, (856) 858, kol. 1; Zie ook R. KRUTHOF, H. BOCKEN, F. DE LY en B. DE TEMMERMAN, «Overzicht van rechtspraak (1981-1992). Verbintenissen», *T.P.R.*, 1994, p. 171, nr. 2; *J.Cl.Civ.*, v° *Prescription trentenaire*, Fasc. I, nr. 103-104; A. VAN OEVELEN, *l.c.*, nrs. 5-6.

¹¹² H. DE PAGE, *Traité*, II, 1964, p. 753-757, nr. 784 en VII/2, p. 1166, nr. 1309; F. GLANSDORFF, «Le caractère imprescriptible des exceptions» (noot onder Cass., 22 oktober 1987), *R.C.J.B.*, 1991, 267-

nietigheid opwerpt,¹¹³ althans zolang de rechtsvordering tot uitvoering van de betwiste overeenkomst zelf nog niet op de verjaring stuit.¹¹⁴ Buiten de context van de nietigheid is de onzekerheid omtrent de toepasselijkheid en reikwijdte van het adagium echter groot.¹¹⁵ Wel lijkt het adagium te gelden voor de *exceptio non adimpleti contractus*¹¹⁶ alsook voor de exceptie van vrijwaring voor uitwinning van de koper door de verkoper;¹¹⁷ minder zeker en wellicht onterecht is de toepasselijkheid van het adagium op de exceptie van schuldvergelijking.¹¹⁸

2° Zakelijke en persoonlijke rechtsvorderingen

a) Onderscheid en reikwijdte

25. Een oud onderscheid dat vroeger relevant was voor het bepalen van de rechterlijke bevoegdheid,¹¹⁹ herleeft. Dit onderscheid toont aan dat de rechtsvordering niet volledig van het onderliggende subjectieve recht kan worden gescheiden: zoals hun naam het zelf aangeeft, hebben zakelijke rechtsvorderingen¹²⁰ zakelijke rechten (*ius in re*) als voorwerp, persoonlijke rechtsvorderingen dito rechten (*ius ad rem*).¹²¹ Uit de parlementaire voorbereiding blijkt dat een verduidelijking van deze concepten toch niet overbodig is.

Allereerst omvatten deze twee categorieën van subjectieve rechten alleen vermogensrechten of patrimoniale rechten: zo behoren de rechten in verband met de staat van de persoon of de persoonlijkheidsrechten niet tot het vermogen en zijn de op deze rechten betrokken rechtsvorderingen in beginsel onverjaarbaar,¹²² of althans zijn ze niet on-

derworpen aan de gemeenrechtelijke verjaringsregels.¹²³ Bovendien omvatten de vermogensrechten naast de genoemde persoonlijke en zakelijke rechten ook nog de intellectuele rechten, zoals octrooien, merken, auteursrechten, tekeningen en modellen: deze vallen evenmin onder de gemeenrechtelijke verjaringsregeling: zolang zij duren en behoudens andersluidende wettelijke bepaling, verdwijnen ze niet door het niet-gebruik.¹²⁴

Vroeger waren de onderscheiden kenmerken tussen zakelijke en persoonlijke rechten duidelijker dan vandaag de dag.¹²⁵ Toch zijn afbakeningsproblemen op dit vlak niet onmiddellijk te vrezen, daar rechtssubjecten niet op eigen houtje een nieuw zakelijk recht kunnen creëren. Het aantal zakelijke rechten is limitatief beperkt. De belangrijkste zijn: het eigendomsrecht, het vruchtgebruik, de erfdienstbaarheden, het recht van gebruik en van bewoning, de rechten van erfpacht en opstal, en de zakelijke zekerheden (voorrechten en hypotheek). Daarentegen staat het rechtssubjecten wel vrij nieuwsoortige persoonlijke rechten te creëren.

b) Zakelijke rechtsvorderingen

26. De dertigjarige verjaring is niet toepasselijk op de koning onder de zakelijke rechten: het eigendomsrecht gaat niet verloren door loutere *non-usus* gedurende dertig jaar. Opdat het eigendomsrecht verloren gaat, moet een derde tegelijk de vereisten van verkrijgende (dertig- of verkorte tien- of twintigjarige) verjaring vervullen.¹²⁶ Met betrekking tot de revindicatievordering, de rechtsvordering die ertoe strekt het eigendomsrecht op een roerend of onroerend goed te erkennen of te beschermen,¹²⁷ is de rechtsleer verdeeld. Ter-

287; *J.Cl.Civ.*, v° *Prescription trentenaire*, Fasc. I, nr. 107-110; M. E. STORME, «Perspectieven», *I.c.*, nr. 2; A. VAN OEVELEN, *I.c.*, nr. 31.

¹¹³ Cass., 22 oktober 1987, *R.C.J.B.*, 1991, 258, met noot F. GLANS-DORFF. Zie tevens de uitgebreide recente Franse cassatie-rechtspraak: Cass. fr., 23 januari 1996, *Bull.civ.* 1996, I, nr. 34; Cass. fr., 19 december 1995, *Bull.civ.*, 1995, I, nr. 477; Cass. fr., 17 maart 1993, *Bull.civ.*, 1993, I, nr. 112; Cass. fr., 23 juni 1993, *Bull.civ.*, 1993, I, nr. 225; Cass. fr., 20 november 1990, *Bull.civ.*, 1990, IV, nr. 295.

¹¹⁴ H. DE PAGE, *Traité*, II, 1964, p. 757, nr. 784.

¹¹⁵ VAN OEVELEN lijkt de draagwijdte van het adagium te beperken tot de nietigheidsexceptie (cf. p. 1789, nr. 31). Zie M.E. STORME, «Perspectieven», *I.c.*, nr. 5.

¹¹⁶ M. BANDRAC, *o.c.*, 28-29; F. GLANS-DORFF, *I.c.*, 280.

¹¹⁷ *J.Cl.Civ.*, v° *Prescription trentenaire*, Fasc. I, nr. 110.

¹¹⁸ Zie M. BANDRAC, *o.c.*, 1986, 26-27; F. GLANS-DORFF, *I.c.*, 279. M. E. STORME acht de schuldvergelijking daarentegen wel een verjaarbare bevoegdheid («Perspectieven», *I.c.*, p. 1984, nr. 4).

¹¹⁹ Zie A. FETTWEIS, *Manuel de procédure civile*, Luik, 1987, p. 35, nr. 22.

¹²⁰ Definitie in de parlementaire voorbereidingsstukken: «vorderingen van de titularis van een zakelijk recht om het genot van zijn zakelijk recht op te eisen in rechte» (*Parl.St.*, *Senaat*, 1997-98, nr. 883/3,5) of «een vordering die ertoe strekt de uitoefening van een zakelijk recht veilig te stellen (zoals het eigendomsrecht (*revindicatio*), een erfdienstbaarheid of een recht van uitweg)» (*Parl.St.* *Senaat* 1997-98, nr. 883/3, 19). De parlementaire voorbereiding waagt het niet een definitie te geven van persoonlijke rechtsvorderingen.

¹²¹ M. BRUSCHI, *o.c.*, p. 255, nr. 196; H. DE PAGE, *Traité*, VII/2, p. 1165-1166, nr. 1308; A. FETTWEIS, *o.c.*, p. 35, nr. 21-22.

¹²² Zie art. 2226 B.W.; A. VAN OEVELEN, *I.c.*, nr. 22; O. IONESCU, *La notion de droit subjectif dans le droit privé*, Brussel, Bruylant, 1978, p. 216, nr. 165.

¹²³ H. DE PAGE, *Traité*, VII/2, p. 1167, nr. 1309; A. FETTWEIS, *o.c.*, p. 35, nr. 22. Zie Cass., 8 januari 1960, *R.W.*, 1959-60, 1597, met verwijzende noot en Rb. Luik, 7 mei 1952, *J.T.*, 1952, 542 (vordering tot echtscheiding op grond van meer dan dertig jaar tevoren gepleegd overspel, maar zie kritiek en verwijzingen in *J.Cl.Civ.*, v° *Prescription trentenaire*, Fasc. I, nr. 57); *J.Cl.Civ.*, v° *Prescription trentenaire*, Fasc. I, nr. 54-55 (verbod naam te gebruiken).

¹²⁴ A. FETTWEIS, *o.c.*, p. 35, nr. 22; *J.Cl.Civ.*, v° *Prescription trentenaire*, fasc. I, nr. 51; *Encyclopédie Dalloz*, v° *Prescription civile*, nr. 419.

¹²⁵ Zie het overzicht van W. VAN GERVEN, *Beginselen van Belgisch Privaatrecht*, I, *Algemeen Deel*, Brussel, Story, 1987, nr. 34-36. Zakelijke rechten waren absoluut en konden *erga omnes* worden ingeroepen, terwijl persoonlijke rechten slechts *inter partes* golden. Sinds het begin van deze eeuw is het evenwel duidelijk dat persoonlijke rechten ook aan derden tegenwerpbaar zijn: zo moeten derden met het bestaan van de overeenkomst rekening houden, net zoals elkeen andermans zakelijk recht moet respecteren. In de omgekeerde richting is het zakelijke recht bij uitstek, het eigendomsrecht, niet meer zo absoluut als voorheen en aan vele beperkingen onderhevig. Ook het volgrecht en het recht van voorrang zijn niet steeds en niet exclusief bij de zakelijke rechten aanwezig. Het onderscheid ligt dan ook veeleer in het voorwerp waarop beide rechten betrekking hebben: de zakelijke rechten geven een zeggenschap over een zaak, terwijl de persoonlijke rechten een rechtsband met een bepaald persoon creëren.

¹²⁶ Zie o.a. A. VAN OEVELEN, *I.c.*, nr. 23; *J.Cl.Civ.*, v° *Prescription trentenaire*, Fasc. I, nr. 43 en Fasc. 72, nr. 32. M. BANDRAC, *o.c.*, p. 124-128, nrs. 124-126.

¹²⁷ Voor deze definitie zie Cass., 3 mei 1996, *Arr. Cass.*, 1996, (388) 394, kol. 1 (met verdere verwijzingen).

wijl een minderheid de dertigjarige verjaringstermijn toepasselijk acht,¹²⁸ is de revindicatievordering volgens een meerderheid onverjaarbaar - zij het onder voorbehoud van de regels van verkrijgende verjaring - omdat deze rechtsvordering heel nauw verbonden is met het eigendomsrecht zelf.¹²⁹ Ook de attributen van het eigendomsrecht, zoals het recht op afpaling (art. 646 B.W.),¹³⁰ de afkoop van de gemeenschap (art. 661 B.W.), de doorgang bij ingesloten erven (art. 682 B.W.), het recht op verdeling van een onverdeeldheid (art. 815 B.W.) en de rechtsvordering tot ontkenning van genotsrechten van derden (zgn. *actiones negatoria*) worden doorgegaans als niet-verjaarbaar beschouwd.¹³¹

27. Wel onder de dertigjarige termijn vallen de rechtsvordering tot erkenning (zgn. *actiones confessoria*) van bijvoorbeeld een recht van vruchtgebruik,¹³² erfdienstbaarheid,¹³³ erfpacht of opstal.¹³⁴ De vroegere houder verliest zijn rechten dan ook na dertig jaar niet-gebruik. Ook de hypotheccaire vordering tegen de derde-bezitter van het gehypotheceerde goed en de keuze tussen het aanvaarden of verwerpen van een nalatenschap verjaren na dertig jaar.¹³⁵

Los van de vraag of ze al dan niet als zakelijke rechtsvorderingen worden beschouwd, zijn bezitsvorderingen aan een specifieke verjaringsregeling onderworpen: voor het instellen van een bezitsvordering geldt een termijn van één jaar sinds de bezitsstoornis of -ontzetting.¹³⁶

c) Gelijkeheidsbeginsel

28. Volgens sommigen leidt het onderscheid tussen persoonlijke en zakelijke rechtsvorderingen tot een ongeoorloofde discriminatie: zij stellen zich de vraag waarom een persoonlijke rechtsvordering op grond van een overeenkomst vlugger moet verjaren dan bijvoorbeeld een recht op uitweg en of dit geen «omkering der waarden» inhoudt.¹³⁷

¹²⁸ M.E. STORME, «Perspectieven», *l.c.*, nr. 5. Zie ook M. BANDRAC, *o.c.*, p. 128-131, nrs. 127-130.

¹²⁹ W. DELVA, *l.c.*, p. 281; H. DE PAGE, *Traité*, VII/2, p. 1166, nr. 1308; *J.Cl.Civ.*, v° *Prescription trentenaire*, Fasc. I, nr. 45 en Fasc. 72, nr. 38; A. VAN OEVELEN, *l.c.*, nr. 23. Zie ook recent in deze zin Cass. fr., 2 juni 1993, *Bull.civ.*, 1993, I, nr. 197.

¹³⁰ *J.Cl.Civ.*, v° *Prescription trentenaire*, Fasc. I, nr. 33: de natuurlijke en wettelijke erfdienstbaarheden vormen attributen van het eigendomsrecht. De erfdienstbaarheden door menselijk toedoen ontstaan, verjaren volgens art. 2262 B.W.

¹³¹ W. DELVA, *l.c.*, 281; H. DE PAGE, *Traité*, VII/2, p. 1166, nr. 1308; *J.Cl.Civ.*, v° *Prescription trentenaire*, Fasc. I, nr. 50 en Fasc. 72, nr. 39; A. VAN OEVELEN, *l.c.*, nr. 23.

¹³² De dertigjarige termijn wordt expliciet genoemd voor het vruchtgebruik in art. 617 B.W.

¹³³ Art. 706 B.W. De termijn voor niet-voortdurende erfdienstbaarheden begint te lopen van de dag dat de houder ervan niet langer van zijn recht gebruik gemaakt heeft. De termijn voor voortdurende erfdienstbaarheden begint dan weer van de dag van een met het recht strijdige daad (art. 707 jo. 688 B.W.).

¹³⁴ H. DE PAGE, *Traité*, VII/2, p. 1165, nr. 1308 en VI, p. 154.

¹³⁵ Respectievelijk art. 108, 5°, Hyp.W. en art. 789 B.W. Zie ook H. DE PAGE, *Traité*, VII/2, p. 1166, nr. 1308.

¹³⁶ Art. 1370, eerste lid, 4°, Ger.W.

¹³⁷ *Parl.St.*, *Senaat*, 1997-98, nr. 883/3, 8 en 12-13.

De minister van Justitie vindt dat deze stelling te ver gaat, maar gaat er niet verder op in.¹³⁸

Toch lijkt een afzonderlijke termijn voor zakelijke rechtsvorderingen gerechtvaardigd. De meesten, onder wie senator en hoogleraar Vandenberghe, wijzen erop dat de dertigjarige termijn voor verkrijgende verjaring te sterk ingeburgerd is. Bovendien zijn de maatschappelijke ontwikkelingen sinds het ontstaan van de *Code Napoléon* niet in dezelfde mate gewijzigd als op het vlak van de aansprakelijkheid.¹³⁹ Ten slotte is ook de feitelijke situatie fundamenteel verschillend.¹⁴⁰

3° Persoonlijke rechtsvorderingen en rechtsvorderingen tot schadevergoeding op grond van buitencontractuele aansprakelijkheid

29. De persoonlijke rechtsvorderingen maken de algemene categorie uit, terwijl de rechtsvorderingen tot schadevergoeding op grond van buitencontractuele aansprakelijkheid op deze algemene regel een uitzondering vormen. De traditionele leer wil dat een uitzondering restrictief wordt geïnterpreteerd en ook de wettekst biedt een aanduiding voor deze eerste interpretatiereguleer door de woorden «In afwijking van het eerste lid».

Elk woord telt: ¹⁴¹ de uitzonderingscategorie betreft een rechtsvordering tot schadevergoeding op grond van buitencontractuele aansprakelijkheid. Hierna wordt eerst gepoogd om het begrip «buitencontractuele aansprakelijkheid» zowel van buitenuit (namelijk vanuit de leer van de bronnen van verbintenissen) als van binnenuit (positieve formulering) af te bakenen. Daarna komt aan bod hoe het begrip «schadevergoeding» moet worden geïnterpreteerd en wat het precies toevoegt. Vervolgens wordt het onderscheid tussen de contractuele en buitencontractuele aansprakelijkheid aan het gelijkheidsbeginsel getoetst. Ten slotte heeft de nieuwe termijn voor persoonlijke rechtsvorderingen ook een invloed voor de *actio judicati* en de rechtsmiddelen.

a) Buitencontractuele aansprakelijkheid

30. In de eerste plaats betreft de dubbele verjaringstermijn slechts buitencontractuele relaties. Het domein van de buitencontractuele aansprakelijkheid kan systematisch best worden afgebakend aan de hand van de theorie van de bronnen van verbintenissen, die heden ten dage gezien de leerstukken van de verbintenis uit eenzijdige wilsuiking en van de vertrouwensleer, wat op losse schroeven staat.

31. Net zoals het Franse recht, houdt het Belgische recht strikt aan het onderscheid tussen de contractuele en de buitencontractuele aansprakelijkheid, zowel *ratione materiae*, *ratione personae* als *ratione temporis*.¹⁴²

¹³⁸ *Parl.St.*, *Senaat*, 1997-98, nr. 883/3, 11.

¹³⁹ *Parl.St.*, *Kamer*, 1997-98, nr. 1087/1, 4.

¹⁴⁰ *Parl.St.*, *Kamer*, 1997-98, nr. 1087/1, 4.

¹⁴¹ Naar de woorden van de Parijse raadsheer P. BERTIN, *l.c.*, 507.

¹⁴² Deze indeling is ontleend aan H. VANDENBERGHE, M. VAN QUICKENBORNE en L. WYNANT, «Overzicht van rechtspraak. Aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad (1985-1993)», *T.P.R.*, 1995, (1115), 1515.

Ratione *materiae* betreft contractuele aansprakelijkheid een tekortkoming aan een (resultaats- of inspannings)verbintenis die uit een geldige overeenkomst voortvloeit.¹⁴³ Buitencontractuele aansprakelijkheid staat los van een voorafbestaande contractuele rechtsband: fout-aansprakelijkheid ex art. 1382-1383 B.W. veronderstelt een schending van de algemene zorgvuldigheidsplicht of een inbreuk op een specifieke wettelijke verplichting die moet vaststaan, onafhankelijk van een mogelijke contractuele tekortkoming (cf. *infra*, nr. 32). Een rechtsvordering tot uitvoering of ontbinding van de overeenkomst of tot schadevergoeding op grond van contractuele aansprakelijkheid verjaart dan ook na tien jaar. Indien de ontbinding van de overeenkomst de schade uit de contractuele wanprestatie niet volledig herstelt, is een bijkomende schadevergoeding contractueel van aard.¹⁴⁴

Met betrekking tot rechtsvorderingen tot nietigheid of nietigverklaring van overeenkomsten gold vroeger een verschillende termijn naargelang ze een relatieve nietigheid (art. 1304 B.W.: tien jaar tenzij bijzondere wet) dan wel een absolute nietigheid (art. 2262 B.W.: dertig jaar) betroffen.¹⁴⁵ De toepassing van de nieuwe verjaringswet leidt tot een eigenaardig resultaat. Beide rechtsvorderingen verjaren na eenzelfde termijn van tien jaar, maar wel vanaf een ander ogenblik: het vertrekpunt bij gevallen van relatieve nietigheid houdt rekening met de kennisname van de dwaling of het bedrog door de benadeelde (of met het ophouden van het geweld), bij absolute nietigheid speelt de kennisname van de feitelijke toedracht geen rol!¹⁴⁶ Toch wel een moeilijk te verantwoorden onderscheid, al vormt de onverjaarbaarheid van de exceptie van nietigheid een belangrijke correctie zodat de openbare orde voldoende beschermd blijft. Indien de nietigheid de schade niet volledig herstelt, is de rechtsvordering tot aanvullende schadevergoeding dan weer op buitencontractuele aansprakelijkheid gegrond¹⁴⁷ en bijgevolg aan de dubbele verjaringstermijn onderworpen.¹⁴⁸

Ratione *personae* speelt contractuele aansprakelijkheid slechts tussen contractpartijen,¹⁴⁹ buitencontractuele aan-

sprakelijkheid tussen derden.¹⁵⁰ Zo kunnen contractanten tegenover derden slechts buitencontractueel aansprakelijk zijn, tenzij de derden de begunstigde van een derdenbeding zijn.¹⁵¹ Omgekeerd is ook de aansprakelijkheid van een derde tegenover een contractant, met name ingeval van derdenmedeplichtigheid, buitencontractueel van aard.¹⁵²

Ratione *temporis* speelt contractuele aansprakelijkheid slechts vanaf het ogenblik dat de overeenkomst ontstaat en niet langer dan de duur van het contract. Pre¹⁵³ - en postcontractuele¹⁵⁴ aansprakelijkheid zijn dan ook in beginsel van buitencontractuele aard, tenzij - in het eerste geval - er een voorovereenkomst gesloten werd of - in het tweede geval - de postcontractuele situatie contractueel is voorzien.

32. Naast de afbakening van de contractuele van de buitencontractuele aansprakelijkheid rijst de bijkomende vraag of contractpartijen zich ook op de buitencontractuele aansprakelijkheid kunnen beroepen. Net zoals het Franse recht, huldigt het Belgische recht sinds het eerste EBES-arrest van het Hof van Cassatie¹⁵⁵ een restrictieve opvatting met betrekking tot de samenloop van contractuele en buitencontractuele aansprakelijkheid tussen contractpartijen: samenloop is, om de magische woorden van het Hof van Cassatie te gebruiken, mogelijk «indien de hem ten laste gelegde fout een tekortkoming uitmaakt, niet aan de contractuele verbintenis, doch aan de algemene zorgvuldigheidsplicht, en indien deze fout andere dan aan de slechte uitvoering van het

¹⁵⁰ Cf. *infra* nr. 32 met betrekking tot het principiële samenloopverbod.

¹⁵¹ P. WERY, «Les rapports entre responsabilité aquilienne et responsabilité contractuelle, à la lumière de la jurisprudence récente», *T.B.B.R.*, 1998, (81), 93 en aldaar in voetnoot 62 geciteerde verwijzingen.

¹⁵² Zie over deze onderscheiden hypothesen vooral E. DIRIX, *Obligatoire verhoudingen tussen contractanten en derden*, Antwerpen, Kluwer, 1984, 171-233 en P. WERY, *l.c.*, 98-108. Zie ook P. LE TOURNEAU en L. CADIEU, *o.c.*, 92-100 en G. VINEY, *o.c.*, 367-403 (met verdere verwijzingen voor het Franse recht).

¹⁵³ Zie B. DE CONINCK, «Les sanctions des manquements précontractuels à la lumière de quelques législations récentes en droit des contrats», *T.B.B.R.* 1998, (195) 196 en de in voetnoot 1 geciteerde verwijzingen. Zie meer uitgebreid voor Frankrijk o.m. M. ESPAGNON in *J.Cl.Civ.*, v° Art. 1146 à 1155, Fasc. 16-1, nrs. 23-29.

¹⁵⁴ Zie over deze in de Belgische leer niet zo vaak gebruikte term: G. CARLE, «Les obligations postcontractuelles» in L. CORNELIS en P. VAN OMMESELAGHE (red.) *De behoorlijke beëindiging van overeenkomsten*, Brussel, Vlaams Pleitgenootschap Balie Brussel, 1993, 257-285; M. FONTAINE, «Les obligations «survivant au contrat» dans les contrats internationaux», *Droit et pratique du commerce international*, 1984, 7-27; C. LE STANC, «Existe-t-il une responsabilité postcontractuelle?» *J.C.P. éd. comm. et ind.*, 1978, 289-300; P. LE TOURNEAU en L. CADIEU, *o.c.*, 83-85; M. VAN QUICKENBORNE, «Réflexions sur le dommage purement contractuel», *R.C.J.B.*, 1988, (344) nr. 22. Zie ook M. ESPAGNON in *J.Cl.Civ.*, v° Art. 1146 à 1155, Fasc. 16-1, nrs. 30-31 en G. VINEY, *o.c.*, 354-356.

¹⁵⁵ Cass., 4 juni 1971, *R.W.*, 1971-72, 371. Zie ook Cass., 7 december 1973 (nalatige stuwadoor), *Arr. Cass.*, 1974, 395, met concl. P. MAHAUX, *Pas.*, 1974, I, 376, concl. P. MAHAUX, *R.W.*, 1973-74, kol. 1597, noot J. HERBOTS, *Eur. Vervoerr.*, 1974, 534, met noot M. FALLON, *R.G.A.R.*, 1974, nr. 9.317, met noot J.-L. FAGNART, *J.T.*, 1974, 443, *T.Aann.*, 1975, 181, met noot A. LIMPENS-MEINERTZHAGEN, *R.C.J.B.*, 1976, 15, met noot R.O. DALCQ en F. GLANSDORFF.

¹⁴³ Zie o.m. J. H. HERBOTS, «Quasi-delictuele aansprakelijkheid en overeenkomsten», *T.P.R.*, 1980, 1065-1068. Zie ook de uitgebreide Franse literatuur terzake, waarvan hier enkele: G. DURRY, *La distinction de la responsabilité contractuelle et de la responsabilité délictuelle*, Montréal, 1986, 49-145; M. ESPAGNON in *J.Cl.Civ.*, v° Art. 1146 à 1155, Fasc. 16-1, nrs. 16-54; P. LE TOURNEAU en L. CADIEU, *Droit de la responsabilité*, Parijs, Dalloz, 1996, 74-92; H. en L. MAZEAUD, J. MAZEAUD en F. CHABAS, *Leçons de droit civil*, Parijs, Montchrestien, 1991, 373-383; G. VINEY, *Traité de droit civil. Introduction à la responsabilité*, Parijs, L.G.D.J., 1995, 321-347.

¹⁴⁴ S. STIJNS, *De gerechtelijke en de buitengerechtelijke ontbinding van overeenkomsten*, Antwerpen, Maklu, 1994, nr. 192 en aldaar in voetnoot 532 geciteerde verwijzingen.

¹⁴⁵ H. DE PAGE, *Traité*, II, 1964, p. 751-753, nrs. 782-783; *J.Cl.Civ.*, v° *Prescription trentenaire*, Fasc. I, nr. 24; A. VAN OEVELEN, *l.c.*, nr. 29 en verwijzingen aldaar. Zie ook Cass. fr., 29 november 1989, *Bull.civ.*, 1989, I, nr. 368.

¹⁴⁶ *J.Cl.Civ.*, v° *Prescription trentenaire*, Fasc. I, nr. 87.

¹⁴⁷ Zie o.a. M. ESPAGNON in *J.Cl.Civ.*, v° Art. 1146 à 1155, Fasc. 16-1, nrs. 19-22.

¹⁴⁸ *J.Cl.Civ.*, v° *Prescription trentenaire*, Fasc. I, nr. 26.

¹⁴⁹ Art. 1165 B.W.

contract te wijten schade heeft veroorzaakt».¹⁵⁶ Terwijl de aanhangers van de zogenaamde verrijningstheorie slechts een niet *louter* contractuele fout en dito schade vereisten, is volgens de nu toch wel algemeen aanvaarde verdwijningstheorie een niet-contractuele fout en een niet-contractuele schade vereist.¹⁵⁷

Het enige geval dat met zekerheid aan deze dubbele voorwaarde lijkt te voldoen, ligt voor wanneer het gedrag van de contractpartij tegelijk met strafrechtelijke aansprakelijkheid wordt beteugeld.¹⁵⁸ Volgens sommigen is de - bekritiseerde - reden voor deze uitzondering dat voor een strafrecht niet op contractuele grondslag kan worden gevorderd.¹⁵⁹ In Frankrijk geldt deze uitzondering dan ook enkel voor de strafgerechten, al werd recent ook voor deze gerechten in deze uitzondering een bres geslagen.¹⁶⁰ Mijns inziens moet de reden voor het Belgische recht eerder worden gezocht in een bijkomende sanctie waarop het slachtoffer in geval van een strafrechtelijk beteugeld feit een beroep kan doen,¹⁶¹ temeer daar de uitzondering evenzeer voor een burgerlijk gerecht geldt.¹⁶² Voor de medische aansprakelijkheid die meestal met een strafrechtelijke aansprakelijkheid gepaard gaat, is deze uitzondering op het samenloopverbod dan ook van groot belang. Indien de strafrechter geen kennis kan nemen van een contractuele rechtsvordering, is de burgerlijke vordering voor de strafrechter noodzakelijkerwijs aan de dubbele verjaringstermijn onderworpen. Voor de burgerlijke rechter beschikt de patiënt die met zijn geneesheer in een contractuele verhouding staat, over een keuzemogelijkheid waarvoor een verscheiden verjaringstermijn geldt: de tienjarige termijn voor de contractuele aansprakelijkheid en de dubbele termijn voor de buitencontractuele aansprakelijkheid.¹⁶³ Deze keuzemogelijkheid lijkt voor de praktijk dan toch weer beperkt, omdat de bewijsvoering voor een slachtoffer gemakkelijker is voor de strafrechter dan voor de burgerlijke rechter en het slachtoffer daardoor eerder geneigd is naar de strafrechter te stappen.

¹⁵⁶ Cass., 8 april 1983 (nalatige antiquair), *Arr. Cass.*, 1982-83, 934, *Pas.*, 1983, I, 834, *R.W.*, 1983-84, 163, met noot J. HERBOTS; Cass., 26 oktober 1990 (dronken kinderen in vakantieverblijf), *Arr. Cass.*, 1990-91, 244, *R.C.J.B.*, 1992, 497, met noot R.O. DALCO.

¹⁵⁷ Voor een overzicht van de aanhangers van zowel de verrijnings- als de verdwijningstheorie: H. COUSY, «Het verbod van samenloop tussen contractuele en extra-contractuele aansprakelijkheid en zijn weerslag», *T.P.R.*, 1984, (155) 163, voetnoot 18.

¹⁵⁸ Zie o.m. H. VANDENBERGHE, M. VAN QUICKENBORNE en L. WYNANT, «Overzicht van rechtspraak. Aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad (1985-1993)», *T.P.R.*, 1995, (1115), nrs. 195-198. Zie voor een toepassing Luik, 28 november 1995, *R.G.A.R.*, 1996, nr. 12.672.

¹⁵⁹ Zie H. VANDENBERGHE, M. VAN QUICKENBORNE en P. HAMELINK, «Overzicht van rechtspraak. Aansprakelijkheid uit onrechtmatige daad (1964-1978)», *T.P.R.*, 1980, (1139) 1461-1463.

¹⁶⁰ Zie G. VINEY, «Chronique. Responsabilité civile», *J.C.P.*, 1996, I, nr. 3985, nr. 22 en aldaar geciteerde verwijzingen.

¹⁶¹ Zie H. COUSY, *l.c.*, nr. 19, vooral voetnoot 55 met verwijzing naar H. DE PAGE.

¹⁶² Zie Cass., 26 oktober 1990, *A.C.* 1990-91, 244, *R.C.J.B.*, 1992, 497, met noot R.O. DALCO. Het arrest is gewezen door de eerste kamer, bevoegd voor burgerlijke zaken en handelszaken. Zie ook reeds Cass. 1 juni 1984, *Arr. Cass.*, 1983-84, 1293.

¹⁶³ *Parl.St.*, *Kamer*, 1997-98, nr. 1087/1, 4-5.

33. *Quasi-contractuele* rechtsverhoudingen vallen evenmin onder de dubbele verjaringstermijn.¹⁶⁴ Rechtsvorderingen op grond van zaakwaarneming, onverschuldigde betaling en verrijking (of vermogensverschuiving) zonder oorzaak (*actio de in rem verso*) zijn dan ook aan het algemene regime voor persoonlijke rechtsvorderingen onderworpen.

34. De traditionele leer van de bronnen van verbintenissen, die hier ter afbakening van het begrip «buitencontractuele aansprakelijkheid» wordt aangewend, is evenwel op twee wijzen opengeboken. Enerzijds aanvaarde het Hof van Cassatie in twee arresten van 9 mei 1980¹⁶⁵ de eenzijdige wilsuiging (*in casu* aanbod) als mogelijke bron. Zonder te willen ingaan op de draagwijdte van deze rechtspraak, lijkt bij de miskenning van dergelijke verbintenissen de toepassing van de algemene tienjarige termijn op de rechtsvordering tot schadevergoeding verdedigbaar. Indien de regels in verband met de totstandkoming van overeenkomsten op eenzijdige rechtshandelingen bij analogie worden toegepast,¹⁶⁶ lijkt het mijns inziens verantwoord om in geval van tekortkoming aan deze rechtshandelingen ook het contractuele aansprakelijkheidsregime toe te passen.¹⁶⁷ De verbintenscheppende eenzijdige rechtshandeling leunt trouwens eerder aan bij de overeenkomst aangezien beide rechtshandelingen zijn en niet rechtsfeiten *sensu strictu*: de wil van degene die de eenzijdige of meerzijdige rechtshandeling stelt, is gericht op de rechtsgevolgen die eraan verbonden zijn.

Anderzijds heeft het Hof van Cassatie in zijn arrest van 20 juni 1988¹⁶⁸ het schijnmandaat van de foutaansprakelijkheid losgekoppeld. De rechtsleer heeft voor de grondslag van de gebondenheid van de schijnlastgever verschillende stellingen naar voren gebracht, maar het overstijgt het opzet van deze bijdrage om een overzicht van deze stellingen te bieden.¹⁶⁹ Al heeft de wetgever ook aan deze situatie niet gedacht, lijkt het mijns inziens onlogisch om twee verschillende verjaringstermijnen toe te passen naargelang de rechtsvordering op grond van een schijnmandaat op de foutaansprakelijkheid dan wel op de foutloze aansprakelijkheid wordt gebaseerd, te meer daar de eraan ten grondslag liggende feitelijke situatie in beide gevallen heel dicht tegen elkaar kan aanleunen.

35. Bekeken vanuit een positieve invalshoek ressorteren niet alleen de - delictuele of quasi-delictuele - foutaansprakelijkheid («onrechtmatige daad» - art. 1382-1383 B.W.) maar evenzeer de gevallen van kwalitatieve aansprakelijkheid (art.

¹⁶⁴ *Parl.St.*, *Kamer*, 1997-98, nr. 1087/1, 11. De Franse auteurs lijken in deze context evenwel de delictuele aansprakelijkheid toe te passen: zie o.m. M. ESPAGNON in *J.Cl.Civ.*, v° *Art. 1146 à 1155*, Fasc. 16-1, nr. 43 (en verdere verwijzingen) en G. VINEY, *o.c.*, nr. 191.

¹⁶⁵ *Arr. Cass.*, 1979-80, 1132 en 1139; zie ook Cass., 3 september 1981, *T.Aann.*, 1982, 131, met noot L. CORNELIS. Zie S. STIJNS, D. VAN GERVEN en P. WERY, «Chronique de jurisprudence. Les obligations: les sources (1985-1995)», *J.T.*, 1996, (689) p. 692, nrs. 7-9.

¹⁶⁶ Zie o.a. R. KRUIHOF, H. BOCKEN, F. DE LY en B. DE TEMMERMAN, *l.c.*, p. 220, nr. 34.

¹⁶⁷ *Contra* M. ESPAGNON in *J.Cl.Civ.*, v° *Art. 1146 à 1155*, Fasc. 16-1, nr. 41 en G. VINEY, *o.c.*, nr. 192 (eerder twijfelend).

¹⁶⁸ Cass., 20 juni 1988, *R.W.*, 1989-90, 1425, met noot A. VAN OEVELEN, *T.R.V.*, 1989, 540, met noot P. CALLENS en S. STIJNS, *R.C.J.B.*, 1991, 45, met noot R. KRUIHOF.

¹⁶⁹ Zie voor een overzicht met een uitgebreide literatuurlijst B. TILLEMANS, *Lastgeving*, Antwerpen, Kluwer, in *A.P.R.*, 1997, 229-233.

1384-1386 B.W.)¹⁷⁰ onder de dubbele termijn. Ook bijzondere gevallen van objectieve aansprakelijkheid¹⁷¹ zijn potentiële kandidaten, al bepalen de bijzondere wetten meestal specifieke verjaringstermijnen. Op aansprakelijkheid op grond van art. 1386bis B.W. is de verjaringstermijn verschillend naargelang het een contractuele dan wel buitencontractuele aansprakelijkheid betreft.¹⁷²

Met betrekking tot het verjaringsregime van een rechtsvordering tot compensatie op grond van foutloze, bovenmatige burenhinder komen uit de parlementaire voorbereiding tegenstrijdige meningen tot uiting. Terwijl sommigen menen dat de algemene tienjarige termijn van toepassing is,¹⁷³ gaat de minister van Justitie van de toepassing van de dubbele termijn uit.¹⁷⁴ Vanuit beleidsmatig oogpunt gaat mijn voorkeur naar deze laatste stelling: er lijkt immers geen verantwoord onderscheid voorhanden voor een verschillende verjaringstermijn van een rechtsvordering op grond van burenhinder naargelang het al dan niet een foutaansprakelijkheid betreft, althans zeker niet in geval van onmiddellijke kennisname van de feiten waardoor de rechtsvordering op grond van foutloze burenhinder gedurende een langere termijn opeisbaar zou zijn dan die op grond van fout-aansprakelijkheid.¹⁷⁵

In geval van misbruik van eigendomsrecht geldt eveneens de dubbele termijn.¹⁷⁶

b) Rechtsvordering tot schadevergoeding

36. Volgens de tekst van de wet moet de aan de dubbele termijn onderworpen rechtsvordering niet alleen gebaseerd zijn op buitencontractuele aansprakelijkheid, maar moet het ook gaan om een rechtsvordering tot schadevergoeding. Deze bewoordingen zijn het resultaat van een combinatie van de vergelijkbare Nederlandse en de Franse tekst. Aan het Franse recht ontleent de nieuwe regeling het onderscheid tussen contractuele aansprakelijkheid en buitencontractuele aansprakelijkheid.¹⁷⁷ Uit het Nederlandse recht is dan weer de

dubbele termijn overgenomen, die aldaar evenwel geldt voor alle rechtsvorderingen tot schadevergoeding, ongeacht de contractuele of buitencontractuele aard van de aansprakelijkheid.

Het vereiste dat het moet gaan om een rechtsvordering tot schadevergoeding, kan een overbodige formule lijken.¹⁷⁸ Schadevergoeding (*«réparation d'un dommage»*) in de ruime zin van het woord heeft immers niet alleen betrekking op de betaling van een geldsom (*«indemnisation»*) maar viseert ook allerlei vormen van herstel *in natura* of, zoals Ronse het verkiest, schadeloosstelling in specifieke vorm, naargelang het soort schade; zo zijn er preventieve vorderingen, herstellvorderingen en gebods- of verbodsacties.¹⁷⁹ Zo beschouwt de rechtsleer ook de pauliaanse vordering als een persoonlijke rechtsvordering tot schadevergoeding op grond van een onrechtmatige daad.¹⁸⁰

Wellicht is de formule «rechtsvordering tot schadevergoeding» bijgevoegd naar analogie van art. 26 V.T.Sv. (cf. *supra*, nr. 16) en de regeling in verband met het voorbehoud (cf. *infra*, nr. 52), die beide slechts spreken van rechtsvorderingen «tot vergoeding van schade», zonder de aard van de aansprakelijkheid te specificeren.

c) Gelijkeheidsbeginsel

37. Het onderscheid tussen contractuele en buitencontractuele aansprakelijkheid is een intussen klassiek geworden thema dat in België door de nieuwe verjaringswet een bijkomende relevantie krijgt. Omdat de verantwoording van dit onderscheid met betrekking tot verjaringstermijnen niet zo evident is, achtte de Raad van State het raadzaam dat de regering de redenen daarvoor verduidelijkte.¹⁸¹ Zonder vooruit te willen lopen op het mogelijk oordeel terzake van het Arbitragehof, wil ik toch aangeven welke verantwoording de

¹⁷⁰ *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/1, 11. Zie vooral L. CORNELIS, o.c., 19-300 (foutaansprakelijkheid), 301-356 (vermoedens), 357-720 (objectieve aansprakelijkheid). Voor een iets ouder overzicht van soorten buitencontractuele aansprakelijkheid, zie o.a. H. BOCKEN, «Van fout naar risico. Een overzicht van de objectieve aansprakelijkheidsregelingen naar Belgisch recht», *T.P.R.*, 1984, 329-415.

¹⁷¹ *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/1, 11; *Parl.St., Senaat*, 1997-98, nr. 883/3, 6.

¹⁷² Gezien zijn plaats in het B.W. (titel IVbis, na titel III m.b.t. overeenkomsten en titel IV m.b.t. verbintenissen overeenkomst) is deze wetsbepaling inderdaad op beide soorten aansprakelijkheid van toepassing (L. CORNELIS, o.c., p. 24-25, nr. 16).

¹⁷³ *Hand., Senaat*, 1997-98, 30 april 1998, 5319 (senator VANDENBERGHE).

¹⁷⁴ *Parl.St., Senaat*, 1997-98, nr. 883/3, 19.

¹⁷⁵ Het betreft een buitencontractuele rechtsverhouding, waarin de veroorzaker van de bovenmatige burenhinder de schade moet vergoeden, al spreekt men in deze context meestal van compensatie en ook al zegt H. DE PAGE: «Par ... une «réparation», au sens de l'article 1382? Nullement: Par une compensation» (*Traité*, V, p. 822, nr. 929). Zie ook L. CORNELIS, o.c., 692-693.

¹⁷⁶ *Hand., Senaat*, 1997-98, 30 april 1998, 5319.

¹⁷⁷ Art. 2270-1 C.civ. spreekt van de «actions en responsabilité civile extracontractuelle».

¹⁷⁸ S.C.J.J. KORTMANN, «Exoneratiebedingen», *T.P.R.*, 1988, (1205) p. 1207, nr. 3: aansprakelijkheid in de enge zin van het woord duidt op de gehoudenheid tot schadevergoeding bij niet-nakoming van een contractuele of wettelijke verplichting. M. BRUSCHI, o.c., nr. 11: «la responsabilité est l'obligation de réparer le dommage qu'une personne cause à autrui parce qu'elle a contribué à sa réalisation par sa faute ou son activité».

¹⁷⁹ J. RONSE, *Schade en schadeloosstelling*, I, Gent, Story, 1984, 208 en 220 *et seq.* (toepassingen). Zie ook E. DIRIX, *Het begrip schade*, Antwerpen, Kluwer, 1984, 49-50.

¹⁸⁰ Zie H. DE PAGE, *Traité*, III, 227 en 255-259; E. DIRIX, «De vergoedende functie van de actio pauliana» (noot onder Cass., 15 mei 1992), *R.W.*, 1992-93, p. 331, nr. 2; S. STIJNS, D. VAN GERVEN en P. WERY, l.c., nr. 179; VAN SCHOOR, conclusie voor onder Cass., 6 november 1902, *Pas.*, 1903, I, (25), 27 («Fondée sur l'obligation personnelle du défendeur de réparer le dommage résultant de son quasi-délit»). Zie verder ook in verband met de persoonlijke aard van de *actio pauliana*: Cass., 9 januari 1890, *Pas.*, 1890, I, 59 en Cass., 16 mei 1890, *Pas.*, 1890, I, 210.

¹⁸¹ *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/1, 16. De ironie van het verhaal wil dat zelfs de minister van Justitie in de prille beginfase van de voorbereiding van het wetsontwerp - als antwoord op een interpellatie in de Kamer - een onderscheiden verjaringstermijn voor contractuele en buitencontractuele aansprakelijkheid niet verantwoord vond (*Hand., Kamer*, 1995-96, 12 juni 1996, 11). Deze twijfel had weliswaar geen betrekking op de talrijke verkorte verjaringstermijnen van het B.W.

regering aan dit onderscheid gaf en daarbij telkens enkele opmerkingen formuleren.¹⁸²

Het eerste argument van de regering luidt dat beide situaties verschillend en niet vergelijkbaar zijn en dat de aard van het recht en de rechtspositie fundamenteel verschillend zijn.¹⁸³ Dit is op zichzelf niet veelzeggend. Het tweede argument dat het begrip «schadevergoeding» in de contractuele context niet duidelijk afgebakend is,¹⁸⁴ overtuigt al evenmin; niets staat de wetgever immers in de weg om zelf dat begrip uit te klaren. Ten derde acht de regering het zinloos om het vertrekpunt van de verjaring van een contractuele rechtsvordering aan de kennisname van de aansprakelijke persoon te binden, omdat de identiteit van de aansprakelijke op voorhand bekend is en ook het vertrekpunt van de kennisname van de schade zou volgens de regering buiten de gevallen van buitencontractuele aansprakelijkheid niet zinvol zijn.¹⁸⁵ Nochtans blijkt uit het Nieuwe Nederlands Burgerlijk Wetboek dat een dubbele termijn ook geldt voor een rechtsvordering tot ontbinding van een overeenkomst,¹⁸⁶ evenals ook voor een rechtsvordering op grond van onverschuldigde betaling,¹⁸⁷ al heeft de kennisname dan betrekking op andere elementen dan de schade.¹⁸⁸ Als vierde argument wordt verwezen naar andere rechtsstelsels die het onderscheid tussen contractuele en buitencontractuele aansprakelijkheid evenzeer hanteren, zoals het Franse en het Duitse recht.¹⁸⁹ De memorie van toelichting vertelt er evenwel niet bij dat het onderscheid in die stelsels evenzeer bekritiseerd wordt.¹⁹⁰ Ten vijfde overtuigt evenmin de vaststelling dat er nog andere verschillen tussen beide aansprakelijkheidsvormen bestaan,¹⁹¹ aangezien vele van die verschil-

len vandaag de dag reeds arbitrair worden geacht.¹⁹² Ten slotte wil de regering eerder de diverse contractuele sancties gelijk behandelen, zodat de rechtsvordering tot schadevergoeding niet vroeger of later verjaart dan de rechtsvordering tot ontbinding op grond van eenzelfde contractuele tekortkoming.¹⁹³ In een contractuele context staat de rechtsvordering tot schadevergoeding als sanctie inderdaad niet alleen maar kadert ze in een ruimer sanctieapparaat. Een contractuele schuldeiser beschikt immers eveneens over een rechtsvordering tot uitvoering of ontbinding van de overeenkomst, een *exceptio non adimpleti contractus* of een retentierecht.

38. De argumentatie van de regering kan worden gevolgd zolang de rechtsvordering tot schadevergoeding slechts zuiver contractuele schade betreft, zoals bij een vordering tot herstel van een gekochte zaak. Het verschil in verjaring tussen de contractuele en buitencontractuele aansprakelijkheid is evenwel problematisch in geval van een zogenaamde «gemengde fout» d.w.z. een contractuele fout die zonder de overeenkomst een buitencontractuele fout zou zijn.¹⁹⁴ Ten aanzien van een *wederpartij* wordt dergelijke fout op grond van het samenloopverbod met de zuiver contractuele fout geassimileerd,¹⁹⁵ zodat een rechtsvordering tot vergoeding van schade op grond van dergelijke fout na tien jaar verjaart. Indien de fout tegelijk strafrechtelijk wordt beteugelt, kan de wederpartij zelfs kiezen tussen het contractuele of buitencontractuele verjaringsregime (cf. *supra*, nr. 32). Diezelfde fout zal ten aanzien van een *derde* evenwel (exclusief) aan de dubbele termijn onderworpen zijn. Weliswaar neemt de contractuele schuldeiser niet steeds een betere positie in dan de buitencontractuele schuldeiser of omgekeerd. In geval van onmiddellijke kennisname van de feitelijke toedracht of kennisname in minder dan vijf jaar staat de contractuele schuldeiser in een betere positie dan de buitencontractuele schuldeiser. In het omgekeerde geval beschikt de buitencontractuele schuldeiser over een langere termijn. Een mooi voorbeeld biedt de professionele aansprakelijkheid van een arts die bij een medische behandeling foutief schade veroorzaakt. Ingeval van een contractuele relatie met de patiënt beschikt deze laatste meestal over een keuzemogelijkheid (tienjarige of dubbele termijn), aangezien de fout van een geneesheer meestal tegelijk een misdrijf vormt; indien de patiënt met zijn arts niet in een contractuele rechtsband staat, beschikt hij slechts over de dubbele verjaringstermijn.¹⁹⁶ Rechtvaardigt het bestaan van een contractuele

¹⁸² A. GOSSELIN twijfelt over de verenigbaarheid van het onderscheid (I. MOREAU-MARGREVE, C. BIQUET-MATHIEU en A. GOSSELIN, *l.c.*, 89), maar laat enige argumentatie terzake achterwege.

¹⁸³ *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/1, 4 en nr. 1087/7, 5.

¹⁸⁴ *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/1, 5-6: «Is een contractuele vordering tot uitvoering van een geldelijke verbintenis een vordering tot schadevergoeding? Of zijn enkel de interesten «schadevergoeding» en wordt de vordering tot betaling van een hoofdsom beheerst door een andere termijn?» Zie ook *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/7, 4; *Parl.St., Senaat*, 1997-98, nr. 883/3, 5.

¹⁸⁵ *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/1, 6; nr. 1087/7, 5 en nr. 1087/15, 6.

¹⁸⁶ Art. 3:311 N.N.B.W.

¹⁸⁷ Art. 3:309 N.N.B.W.

¹⁸⁸ Vergelijk art. 17: *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1192/1, 12.

¹⁸⁹ *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/1, 6.

¹⁹⁰ Voor Frankrijk zie o.a. M. BRUSCHI, *o.c.*, vooral nr. 119 en P. BERTIN, *l.c.*, 507. Toch is de kritiek uit het Franse recht niet volledig op onze nieuwe verjaringsregeling toepasbaar: in Frankrijk bleef de gemeenrechtelijke termijn voor contractuele aansprakelijkheid immers op dertig jaar behouden, terwijl onze wetgever geopteerd heeft voor een verregaande verlaging van deze termijn tot tien jaar. Voor Duitsland zie F. PETERS en R. ZIMMERMAN, «Verjährungsfristen» in *Gutachten und Vorschläge zur Überarbeitung des Schuldrechts*, I, Keulen, Bundesanzeiger, 1981, 77-373.

¹⁹¹ *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/1, 5 en nr. 1087/15, 7. Zie o.m. J.H. HERBOTS, «Samenloop contractuele en delictuele aansprakelijkheid» in H. VANDENBERGHE (red.), *Onrechtmatige daad. Actuele tendensen*, Antwerpen, Kluwer, 1979, (133), 138-140.

¹⁹² Zie voor een overzicht o.m. J.H. HERBOTS, «Quasi-delictuele aansprakelijkheid en overeenkomsten», *T.P.R.*, 1980, (1055), 1057-1065 en 1074-1078, en voor een kritiek in rechtsvergelijkend perspectief: T. WEIR, «Complex liabilities» in A. TUNC (red.), *International Encyclopedia of Comparative Law*, XI, *Torts*, 3-39.

¹⁹³ *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/1, 5 en nr. 1087/7, 4; *Parl.St., Senaat*, 1997-98, nr. 883/3, 5.

¹⁹⁴ M. VAN QUICKENBORNE, *l.c.*, 344-370; M.E. STORME, «Perspectieven», *l.c.*, nr. 24.

¹⁹⁵ M. VAN QUICKENBORNE, *l.c.*, (344), vooral 347 en 361.

¹⁹⁶ *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/15, 7. De vertegenwoordiger van de minister van Justitie maakt zich er gemakkelijk van af: «Het slachtoffer dat een contract heeft aangegaan bevindt zich nu eenmaal niet in dezelfde situatie als de benadeelde die dat niet heeft gedaan.» Zou een slachtoffer dat zich op het ogenblik van de medische behandeling in coma bevond, dezelfde mening zijn toegedaan?

rechtsband in dergelijk geval een onderscheiden verjarings-termijn? De vraag blijft open ...

d) *Actio judicati en rechtsmiddelen*

39. Voor nog een aantal belangrijke rechtsvorderingen is de verjaringstermijn van dertig tot tien jaar ingekort. In de eerste plaats is de *actio judicati*¹⁹⁷ (de rechtsvordering tot tenuitvoerlegging van een rechterlijke uitspraak tot veroordeling) voortaan¹⁹⁸ tien jaar na die uitspraak ontvankelijk, ook al verjaarde de aan de procedure ten grondslag liggende rechtsvordering na een kortere termijn¹⁹⁹ en bovendien onder voorbehoud van eventuele stuiting op grond van in art. 2244 B.W. bedoelde daden van uitvoering.²⁰⁰ Om redenen van gelijkheid verjaart de *actio judicati* ook in het raam van de wet op de rijkscomptabiliteit voortaan na tien jaar.²⁰¹

Deze verkorte termijn voor de *actio judicati* is tevens van belang voor schuldeisers van een failliete schuldenaar die later om één of andere reden zijn vermogen toch weet te vermeerderen. Weliswaar wordt de verjaring van de rechtsvordering door de aangifte van de schuldvordering in het faillissement en de daaropvolgende aanneming in het passief gestuit en - althans voor algemeen bevoorrechte of chirografaïre schuldeisers - tot de sluiting van het faillissement geschorst.²⁰² Toch moet de schuldeiser voortaan vlugger (nl. binnen de daaropvolgende tien jaar) erop bedacht zijn één of andere stuitende uitvoeringsdaad te stellen, zodat zijn rechtsvordering door de verjaring niet telooftgaat, ook al weet hij op voorhand dat die daad niet onmiddellijk iets zal opbrengen.

40. Op procesrechtelijk vlak is de tienjarige termijn eveneens van belang voor het instellen van de rechtsmiddelen van verzet (art. 1048 Ger.W.), hoger beroep (art. 1051 Ger.W.) en tot cassatievoorziening (art. 1073 Ger.W.) in burgerlijke zaken. De in voornoemde wetsbepalingen genoemde termijnen (een maand voor verzet en hoger beroep en drie maanden voor de voorziening tot cassatie) gelden slechts vanaf de

betekening van het vonnis of arrest. Terwijl de betekening vroeger overeenkomstig art. 2262 B.W. binnen een termijn van dertig jaar diende te gebeuren,²⁰³ geldt dus nu een tienjarige termijn, zelfs indien het recht waarop de rechterlijke beslissing betrekking heeft, onverjaarbaar is en ook al is het recht waarover de rechter een uitspraak heeft gedaan, onderworpen aan een andere termijn.²⁰⁴ De termijn voor derdenverzet blijft daarentegen dertig jaar, omdat deze termijn expliciet in art. 1128 Ger.W. is opgenomen.

D. *Vertretpunt*

41. Vóór de nieuwe verjaringswet was het vertretpunt (*dies a quo*) van de gemeenrechtelijke verjaringstermijn, gezien de lange duur ervan, niet vaak een discussiepunt. Door de invoering van de kortere termijnen belooft de toekomst anders te worden en zal het vertretpunt in juridische discussies wellicht vaak centraal staan.

1° *Dertigjarige termijn*

42. Het oude art. 2262 B.W. bepaalde niet uitdrukkelijk het vertretpunt voor de vroegere dertigjarige termijn van de bevrijdende verjaring. Algemeen werd evenwel aangenomen dat deze termijn een aanvang nam op het ogenblik dat de houder van het recht zijn recht - *in abstracto* - kon doen gelden²⁰⁵ of, met andere woorden, alle toepassingsvoorwaarden voor het recht vervuld waren: de verjaring liep niet ten aanzien van een eventueel recht.²⁰⁶ Het materieel recht determineerde dan ook het vertretpunt van de verjarings-termijn. *Actioni non natae non currit praescriptio*.²⁰⁷

Voor de rechtsvorderingen die onder het toepassingsgebied van de dertigjarige termijn blijven vallen, blijft dit vertretpunt nog steeds gelden. Wanneer een houder van een zakelijk genotsrecht zoals een vruchtgebruiker in zijn recht wordt gestoord, kan hij zijn rechtsvordering vanaf die stoornis doen gelden; de verjaring van de rechtsvordering van een titularis van een zakelijk zekerheidsrecht, zoals een hypotheekhouder, tegen de derde-houder van de zaak begint te lopen vanaf het bezit van de derde-houder.²⁰⁸

¹⁹⁷ Zie o.m. *Parl.St.*, *Senaat*, 1997-98, nr. 883/3, 6.

¹⁹⁸ Vroeger dertig jaar: zie *Cass.*, 26 oktober 1944, *Pas.*, 1945, I, 18 (impliciet); *Cass.*, 10 mei 1957, *Pas.*, 1957, I, 1088, *R.C.J.B.*, 1958, 5, met noot M. GEVERS; *Cass.*, 17 maart 1967, *Arr. Cass.*, 1967, 885, *R.W.*, 1966-67, 2000, met verwijzende noot, *R.C.J.B.*, 1967, 416, met noot J.-C. DE PRETER; *Beslagr. Brussel* 13 januari 1972, *Pas.* 1972, III, 23; *Cass.*, 21 februari 1985, *Arr. Cass.*, 1984-85, 854, *R.W.*, 1985-86, 1280, *J.L.M.B.*, 1985, 369, met verwijzende noot G. DE LEVAL; H. DE PAGE, *Traité*, VII/2, p. 1166, nr. 1308; J. PETIT, *Interest*, Antwerpen, Story/Kluwer, 1995, p. 179, nr. 188 («behoudens wanneer het vonnis de achtereenvolgende uitvoering beveelt van een verbintenis waarop de vijfjarige verjaringstermijn van art. 2277 B.W. toepasselijk is» met verdere verwijzingen); M.E. STORME, «Perspectieven» *l.c.*, nr. 12; A. VAN OEVELEN, *l.c.*, p. 1788, nr. 29; *J.Cl.Civ.*, v° *Prescription trentenaire*, Fasc. I, nr. 35.

¹⁹⁹ A. VAN OEVELEN, *l.c.*, nr. 54 en de uitgebreide aldaar geciteerde verwijzingen en de in de vorige voetnoot geciteerde cassatie-rechtspraak.

²⁰⁰ *Parl.St.*, *Kamer*, 1997-98, nr. 1087/1, 11.

²⁰¹ Art. 8 Verjaringswet. Art. 100, tweede lid, van het K.B. 17 juli 1991 houdende coördinatie van de wetten op de Rijkscomptabiliteit, *B.S.*, 21 augustus 1991. Op amendement van Willems (*Parl.St.*, *Kamer*, 1997-98, nr. 1087/5, amendement nr. 6).

²⁰² *Cass.*, 13 november 1997, *T.B.H.*, 1998, 103, met verwijzende noot.

²⁰³ A. FETTWEIS, *o.c.*, p. 290, nr. 388; *Brussel*, 18 maart 1970, *Pas.*, 1970, II, 153 en de verwijzingen aldaar.

²⁰⁴ *Brussel*, 18 maart 1970 (cf. vorige voetnoot) en aldaar geciteerde verwijzingen.

²⁰⁵ H. DE PAGE, *Traité*, VII/2, p. 1045, nr. 1147; *J.Cl.Civ.*, v° *Prescription trentenaire*, Fasc. I, nr. 85; A. VAN OEVELEN, *l.c.*, nr. 24. Voor Nederland: ASSER-HARTKAMP, *o.c.*, I, nr. 664 en M.W.E. KOOPMANN, *Bevrijdende verjaring*, Deventer, Kluwer, 1993, 45. Zie de kritiek van M.E. STORME, «Perspectieven», *l.c.*, nrs. 19-23 met betrekking tot die gevallen waarin de verjaring reeds begint te lopen voordat de schuldeiser zijn recht kan doen gelden (meer bepaald bij de producten-aansprakelijkheid en de tienjarige aansprakelijkheid van aannemers en architecten).

²⁰⁶ H. DE PAGE, *Traité*, VII/2, p. 1050, nr. 1151; *J.Cl.Civ.*, v° *Prescription trentenaire*, Fasc. I, nr. 88.

²⁰⁷ M. BRUSCHI, *o.c.*, p. 279, nr. 219.

²⁰⁸ H. DE PAGE, *Traité*, VII/2, p. 1051, nr. 1152; A. VAN OEVELEN, *l.c.*, nr. 25 (enkel m.b.t. zakelijke genotsrechten).

2° Tienjarige termijn

43. Het vertrekpunt voor de tienjarige termijn voor persoonlijke rechtsvorderingen is evenmin expliciet in de wet bepaald. Zoals de vroegere dertigjarige termijn, vertrekt ook deze tienjarige termijn vanaf de dag waarop de persoonlijke rechtsvordering door de schuldeiser kan worden uitgeoefend.²⁰⁹ Zo bijvoorbeeld ligt het vertrekpunt voor de rechtsvordering tot ontbinding of tot schadevergoeding op grond van contractuele aansprakelijkheid bij de contractuele tekortkoming. Een rechtsvordering tot nakoming van een overeenkomst dient te worden ingesteld binnen tien jaar na de dag waarop de overeenkomst opeisbaar is geworden,²¹⁰ zodat een schuldvordering onder opschortende voorwaarde of termijn pas begint te verjaren zodra de voorwaarde vervuld respectievelijk de termijn verlopen is.²¹¹ De verjaring van een rechtsvordering op grond van een borgtocht begint te lopen vanaf de dag dat de hoofdvordering begint te verjaren.²¹² De verjaring van de rechtsvordering tot inbreng of inkorting begint pas te lopen vanaf het opvallen van de nalatenschap: vóór het opvallen is er immers slechts een eventueel recht.²¹³

De onbekendheid van de schuldeiser met zijn recht verhindert evenwel niet dat de verjaring begint te lopen: het adagium *contra non valentem agere non currit praescriptio* behoort immers niet (volledig) tot ons huidige recht (cf. *infra* nr. 57).

3° Twintigjarige termijn

44. Vóór de nieuwe verjaringswet begon de dertigjarige termijn voor rechtsvorderingen tot schadevergoeding op grond van buitencontractuele aansprakelijkheid pas te lopen vanaf de dag waarop de schade werd geleden.²¹⁴ Dit was een uitdrukking van de algemene regel dat de verjaring slechts begint te lopen zodra de rechtsvordering opeisbaar is.²¹⁵ Schade vormt immers naast het aansprakelijkheidsverwekkend feit (zoals een fout) en het oorzakelijk verband tussen dat feit en de schade een constitutieve voorwaarde voor de schuldvordering op grond van buitencontractuele aansprakelijkheid.

Door de nieuwe verjaringswet is het vertrekpunt van deze verjaring losgekoppeld van het ontstaan van de verbintenis

²⁰⁹ Zie voor een toepassing van deze algemene regel (art. 2277 B.W.): Brussel, 31 oktober 1991, *R.W.*, 1991-92, (544) 545, kol. 2: «dat de bevrijdende verjaring begint te lopen vanaf de dag waarop de schuldeiser het recht heeft de rechtsvordering in te stellen».

²¹⁰ H. DE PAGE, *Traité*, VII/2, p. 1046, nr. 1148; A. VAN OEVELEN, *l.c.*, nr. 24.

²¹¹ Art. 2257, eerste en derde lid, B.W. Zie H. DE PAGE, *Traité*, VII/2, p. 1048-1050, nrs. 1149-1150; A. VAN OEVELEN, *l.c.*, nr. 25.

²¹² *Encyclopédie Dalloz*, v° *Prescription civile*, nr. 609. Over de termijn voor borgtocht: H. DE PAGE, *Traité*, VI, nr. 901.

²¹³ *J.Cl.Civ.*, v° *Prescription trentenaire*, Fasc. I, nr. 89.

²¹⁴ Zie A. DELVAUX en A.-L. DURVIAUX, *l.c.*, 129; H. DE PAGE, *Traité*, VII/2, p. 1047, nr. 1148; E. DIRIX, *Het begrip schade*, Antwerpen, Kluwer, 1984, 49, nr. 57; A. VAN OEVELEN, *l.c.*, nr. 24; W. WILMS, *o.c.*, p. 88, nr. 118; *J.Cl.Civ.*, v° *Prescription trentenaire*, Fasc. I, nr. 86. Zie ook *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/7, 16. Voor Nederland zie ASSER-HARTKAMP, *o.c.*, I, nr. 664. *Contra*: M.E. STORME, «Perspectieven», *l.c.*, nr. 25.

²¹⁵ ASSER-HARTKAMP, *o.c.*, I, 579.

tot schadevergoeding. Voortaan verjaart een rechtsvordering tot schadevergoeding op grond van buitencontractuele aansprakelijkheid in beginsel twintig jaar na de dag van het feit waardoor de schade veroorzaakt is. Dit vertrekpunt is duidelijk geïnspireerd door het Nederlandse recht.²¹⁶

Voor al in de context van langetermijnaansprakelijkheden komt dit vertrekpunt voor de schuldeiser nadeliger uit. Ook al is de schuld nog niet opeisbaar, toch kan ze reeds verjaard zijn.²¹⁷ Dit probleem wordt voor minderjarigen die vaak pas jaren na het schadeveroorzakende feit schade ondervinden, door twee beschermingstechnieken opgevangen. Enerzijds kan de rechter voor de toekomstige schade van een minderjarige een voorbehoud verlenen (cf. *infra*, nr. 52). Anderzijds wordt de verjaring van zijn rechtsvordering tot schadevergoeding onrechtstreeks²¹⁸ op grond van art. 21bis Sv. (seksuele misdrijven) en rechtstreeks op grond van art. 2252 B.W. gedurende zijn minderjarigheid geschorst.²¹⁹

4° Vijfjarige termijn

45. De wetgever heeft met de nieuwe verjaringswet onder andere, zoals eerder gezegd, de schuldeiser ertoe willen aanzetten niet nodeloos te talmen. Rechtssubjecten moeten over hun rechten waakzaam zijn. Een rechtsvordering tot schadevergoeding op grond van buitencontractuele aansprakelijkheid verjaart dan ook voortaan vijf jaar nadat de schuldeiser benadeelde van de feitelijke toedracht kennis heeft genomen (zgn. *discovery rule*).

Door deze verjaringsregel zal de buitencontractuele rechtsvordering tot schadevergoeding meestal reeds vijf jaar na de dag waarop het schadeverwekkende feit zich heeft voorgedaan, verjaren: in vele gevallen is de schade immers onmiddellijk duidelijk en is de benadeelde van deze schade en van de identiteit van de aansprakelijke op de hoogte. Voor een groot aantal gevallen brengt dit dan ook een verregaande beperking van de verjaringstermijn mee.

Toch zijn er vele gevallen waarbij het schadegebeuren zich slechts geleidelijk in de tijd ontwikkelt: eerst het schadeverwekkend gebeuren, daarna de schade en ten slotte de kennisname van de volledige toedracht van de feiten door de benadeelde. Het klassiek aangehaalde voorbeeld is dat van een verkeerde bestraling die het genetisch materiaal aantast, maar ook een meer alledaags voorbeeld als een verkeersongeval met vluchtmisdrijf kan ertoe leiden dat de verjaring van de aansprakelijkheidsvordering nog niet begint te lopen zolang de identiteit van de dader nog niet gekend is.

46. Dit vertrekpunt vereist toch een aantal verduidelijkingen. In de eerste plaats rijst de vraag waarop de kennisname betrekking moet hebben. Art. 2262bis, § 1, tweede lid, B.W. stelt twee cumulatieve voorwaarden: ²²⁰ de benadeelde moet kennis hebben gekregen van zowel de schade als van de identiteit van de persoon die voor die schade aansprakelijk is. De wet stelt niet letterlijk het afzonderlijk vereiste van het oorzakelijk verband, maar dit vereiste ligt impliciet be-

²¹⁶ Zie ASSER-HARTKAMP, *o.c.*, I, p. 572, nr. 664.

²¹⁷ Zie M.W.E. KOOPMANN, *o.c.*, 60.

²¹⁸ De burgerlijke vordering verjaart immers niet vooraleer de aan de schorsing onderhevige strafvordering verjaart.

²¹⁹ *Parl.St., Senaat*, 1997-98, nr. 883/3, 22-23.

²²⁰ *Parl.St., Senaat*, 1997-98, nr. 883/3, 15.

sloten in de kennisname van de identiteit van de *daarvoor aansprakelijke* persoon.

Indien een benadeelde bijvoorbeeld op een bepaald tijdstip meende dat X aansprakelijk was, maar op een later tijdstip tot het besef komt dat Y aansprakelijk is, begint de verjaringstermijn tegen Y vanzelfsprekend slechts op dat latere tijdstip te lopen,²²¹ althans voor zover de kennis niet eerder kan worden vermoed (cf. *infra*, nr. 48).

Indien een kwalitatief aansprakelijke persoon wordt aangesproken zoals de werkgever, de ouder of de onderwijzer (art. 1384, tweede tot vierde lid, B.W.), heeft de kennisname op deze persoon betrekking.²²²

47. Indien er na de oorspronkelijke of aanvankelijke schade een verzwarende («aggravation») ²²³ van deze schade optreedt, begint de verjaring van de rechtsvordering tot bijkomende, aanvullende of complementaire schadevergoeding pas te lopen vanaf de kennisname van deze verzwarende. Zoals de rechtsvordering tot vergoeding van de oorspronkelijke schade, wordt deze termijn eveneens begrensd door de maximumtermijn van twintig jaar vanaf het schadeverwekkende feit.²²⁴

De Franse rechtsleer ²²⁵ definieert een verzwarende van de schade als een «*apparition d'un nouveau préjudice*».²²⁶ De parlementaire voorbereiding geeft de volgende begripsbepaling: «de onverwachte toename die buiten de redelijk voorzienbare evolutie van de aanvankelijke schade valt».²²⁷ Indien aan deze begripsbepaling niet is voldaan en er reeds een rechterlijke beslissing voorhanden is,²²⁸ stuit de rechtsvordering immers op het gezag van gewijsde van die rechterlijke beslissing (exceptie van gewijsde).²²⁹ Het moet dan ook gaan om afzonderlijke, ten tijde van de eerste rechterlijke beslissing niet gekende noch vergoede schade. Deze vaststelling zal grotendeels tot de soevereine bevoegdheid van de feitenrechter behoren.²³⁰ De vergoeding ten gevolge van

de verzwarende mag vanzelfsprekend de vroeger definitief toegerekende vergoeding niet herzien, maar enkel de schade vergoeden die door de verzwarende is veroorzaakt.²³¹

Indien de schade aanvankelijk futiel lijkt, zodat de benadeelde er niet eens aan denkt om gerechtelijke stappen te ondernemen, maar daarna plots toeneemt, begint de verjaring ook pas te lopen vanaf het ogenblik waarop de benadeelde van die toename kennisneemt.²³²

Een dergelijk vertrekpunt is heel flexibel, wat dan ook aanleiding kan geven tot heel wat juridische disputen. Vaak zal alleen een deskundige kunnen bepalen wanneer een verzwarende van de schade heeft plaatsgehad.²³³

48. Het is de benadeelde zelf die van de feiten kennis moet hebben. Indien bijvoorbeeld de ouders van hun minderjarige dochter in het jaar 2000 op de hoogte komen van de beschadiging van het genetisch materiaal van hun zeventienjarige dochter, maar zelf geen rechtsvordering instellen en de dochter van haar persoonsschade pas vijf jaar later kennisneemt, dan begint de verjaring pas te lopen vanaf de (eventueel vermoede) kennisname door de dochter.²³⁴

49. De grootste parlementaire discussie had betrekking op de vraag of de kennis van de benadeelde feitelijk moet zijn dan wel kan worden vermoed. De Kamercommissie schrapte ²³⁵ de hierna gecursiveerde passage dat, naar analogie van de wet op de productenaansprakelijkheid,²³⁶ de verjaring ingaat op de dag dat de benadeelde kennis heeft gekregen *of redelijkerwijs kennis had moeten krijgen*. In de toelichting bij het aangenomen amendement heette het dat de veronderstelling van kennis de verjaringstermijn niet mag doen lopen.²³⁷ De bedoeling van het amendement lag in een beperking van de beoordelingsvrijheid van de rechter. De vrees speelde mee dat de verzekeraars zich al te vlug op deze bepaling zouden beroepen om zich aan hun verplichtingen te onttrekken.²³⁸

Deze vrees is echter niet volledig weggenomen. De minister van Justitie heeft er immers talrijke malen op gewezen dat ook zonder deze passage de rechter de kennis kan afleiden uit de omstandigheden van het concrete geval; de kennis heeft een «geobjectiveerde en normatieve betekenis».²³⁹ Zelfs indien de kennisname een niet-louter feitelijk begrip is, mag het vermoeden van kennis slechts restrictief worden

²²¹ *Parl.St., Senaat*, 1997-98, nr. 883/3, 15.

²²² Dit is ook de reden waarom in de Franse tekst van art. 2262bis § 1, tweede lid, B.W. de bewoording «*auteur responsable*» (die niet betrekking heeft op personen die voor andermans feit aansprakelijk zijn) vervangen werd door «*personne responsable*». *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/7, 18-19.

²²³ De oorspronkelijke tekst sprak van «*verergering*» naar analogie met de oude Verzekeringswet.

²²⁴ *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/1, 9.

²²⁵ Het uitgestelde vertrekpunt in geval van verzwarende van schade is eveneens uit het Franse recht overgenomen. Vergelijk met het Nederlandse recht, alwaar de verjaring van alle afzonderlijke elkaar in de tijd opvolgende schadeposten, telkens afzonderlijk loopt (ASSER-HARTKAMP, o.c., I, nr. 674).

²²⁶ M. BRUSCHI, o.c., p. 288, nr. 228.

²²⁷ *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/7, 9.

²²⁸ Over dezelfde problematiek in geval van een dading of een andere vaststellingsovereenkomst: zie o.m. B. CATTOIR, «De dading na schadegeval en het recht van het slachtoffer op bijkomende schadevergoeding» (noot onder Antwerpen 7 februari 1995), *A.J.T.*, 1995-96, 327-330 en G. GHEYSEN, *Dading*, Brussel, Larcier, 1966, 98-107; D. SIMOENS, «Vergoedingskwijting en dading in de verzekeringspraktijk», in *De overeenkomst vandaag en morgen*, Antwerpen, Kluwer, 1990, 187-246.

²²⁹ *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/7, 9.

²³⁰ Cf. *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/7, 9. Als er verschillen de soorten schade plaatshebben en de kennisname ervan op ver-

schillende tijdstippen plaatsheeft, is het mogelijk dat de termijn voor de ene schadepost later aanvangt dan voor de andere (vergelijk M.W.E. KOOPMANN, o.c., 59).

²³¹ Cass. fr., 11 juli 1979, *Bull.civ.*, 1979, II, nr. 214; Cass.fr., 7 juli 1993, *Bull.civ.*, 1993, II, nr. 251; Cass.fr., 24 oktober 1984, *Bull.civ.*, 1984, II, nr. 158.

²³² *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/7, 9.

²³³ P. BERTIN, «Les nouvelles règles de la prescription de l'action civile», *Gaz.Pal.*, 1985, *Doctr.*, 507; M. BRUSCHI, o.c., p. 289, nr. 228.

²³⁴ Vergelijk *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/15, 8-9.

²³⁵ *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/11, 1-2.

²³⁶ Art. 12, § 2, eerste lid, *in fine*.

²³⁷ *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/5, 3 (amendement nr. 12). De commissie verwierp het door Storme geïnspireerd amendement van Bourgeois om de passage te vervangen door «dan wel slechts door kennelijke nalatigheid onkundig is gebleven».

²³⁸ *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/7, 6.

²³⁹ *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/7, 9 en nr. 1087/11, 2. *Parl.St., Senaat*, 1997-98, nr. 883/3, 25.

toegepast.²⁴⁰ De rechter mag niet al te lichtzinnig kennis aan het slachtoffer toerekenen²⁴¹ en moet dan ook redelijke zekerheid hebben over de kennis van het slachtoffer.²⁴² Het valt te verwachten dat de toetsing van het Hof van Cassatie slechts marginaal zal zijn.²⁴³

50. Het bewijs van de kennis van de benadeelde dient te worden geleverd door degene die zich op de korte verjaring beroept (art. 1315 B.W.), dit wil zeggen de aangesprokene. In tegenstelling tot het Franse recht,²⁴⁴ komt het dus niet aan de benadeelde toe om te bewijzen dat hij er op dat ogenblik nog geen kennis van had, hetgeen zou neerkomen op een uiterst moeilijk te leveren bewijs van een negatief feit.²⁴⁵ De kennis kan als rechtsfeit door alle middelen rechtens worden bewezen. Het gemakkelijkst kan hij dit bewijs leveren door documenten aan te voeren zoals een verslag van de arbeidsgeneesheer.²⁴⁶

51. Dit vertrekpunt wordt alleen bij buitencontractuele aansprakelijkheid toegepast. Bij de contractuele aansprakelijkheid zou de toepassing van dit vertrekpunt zinloos zijn, omdat de identiteit van iedere partij per hypothese bekend is en omdat vaststaat welke verbintenissen precies door de partijen werden aangegaan.²⁴⁷ Nochtans hanteert het Nederlandse recht wel het vertrekpunt van de kennisname voor bijvoorbeeld de rechtsvordering tot ontbinding van de overeenkomst (cf. *supra*, nr. 37). Bovendien betreft het niet zomaar de verbintenis die moet gekend zijn, maar wel de niet-nakoming ervan.

E. Voorbehoud bij onzekere of hypothetische toekomstige schade

52. Het is een algemeen beginsel van het aansprakelijkheidsrecht dat een aansprakelijke de schade volledig of integraal moet vergoeden. Toekomstige schade, *id est* schade die vóór de rechterlijke uitspraak nog niet is ingetreden, komt eveneens voor vergoeding in aanmerking voor zover ze althans zeker is, hetgeen betekent dat de schade redelijk te verwachten moet zijn.²⁴⁸ Terwijl de rechter bij onzekerheid over de *omvang* van de schade een provisionele of voorlopige schadevergoeding kan toekennen, kan hij op verzoek van het slachtoffer bij onzekerheid over het *bestaan* van de schade een voorbehoud verlenen.²⁴⁹

Indien de rechter het gevraagde voorbehoud toekent, geldt een specifieke termijn voor de ontvankelijkheid van de eis²⁵⁰ om over het voorwerp van het voorbehoud een uitspraak te verkrijgen. Het intussen afgeschafte art 27, tweede lid, V.T.Sv. bevatte reeds de regel dat een eis tot bijkomende schadevergoeding ontvankelijk was gedurende dertig jaar na de beslissing waarbij de rechter op verzoek van de benadeelde een voorbehoud had verleend. De nieuwe verjaringswet heeft deze bepaling in art. 2262bis, § 2, B.W. bijna letterlijk overgenomen, met die ene wijziging dat de eis niet langer dertig maar slechts twintig jaar na de oorspronkelijke rechterlijke uitspraak ontvankelijk is. Deze termijn werd verkort met de bedoeling haar af te stemmen op de termijn voor de rechtsvordering tot schadevergoeding op grond van buitencontractuele aansprakelijkheid in het algemeen.

Meteen heeft het voorbehoud hetzelfde gevolg voor al dan niet strafrechtelijk betugelde feiten, zodat terzake geen discriminatie bestaat.²⁵¹ Volgens de tekst van de wet en gezien de invoeging van een afzonderlijke paragraaf lijkt een voorbehoud bij een uitspraak over zowel een contractuele als een buitencontractuele rechtsvordering tot schadevergoeding mogelijk.

Door de veralgemening van een kortere vijfjarige verjaringstermijn is het nut van de zopas geschetste regeling van voorbehoud duidelijk.²⁵² De eerder reeds beschreven regel waarbij het vertrekpunt van de vijfjarige verjaringstermijn bij verzwaring van de schade tot de kennisname daarvan verschuift, maakt het voorbehoud om verjaringsredenen weliswaar minder noodzakelijk,²⁵³ maar daarom nog niet minder nuttig. Het voorbehoud leidt er immers toe dat de eis niet twintig jaar na het schadeverwekkende feit²⁵⁴ verjaart, maar pas twintig jaar na de oorspronkelijke rechterlijke uitspraak.

In de visie van het Hof van Cassatie is voor dit specifiek verjaringsrechtelijk gevolg het toekennen van een provisionele of voorlopige schadevergoeding niet voldoende; daarvoor is een uitdrukkelijke toekenning van een voorbehoud vereist.²⁵⁵

Indien de benadeelde - uitzonderlijk - vreest dat de bijkomende termijn nog niet voldoende is, zou het mogelijk zijn

²⁴⁰ *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/7, 9.

²⁴¹ *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/15, 2.

²⁴² *Parl.St., Senaat*, 1997-98, nr. 883/3, 10.

²⁴³ Vergelijk E. LIEKENDAELE, noot onder Cass., 13 januari 1994, *Arr. Cass.*, 1994, 28-30.

²⁴⁴ Cass. fr., 18 december 1991, *Bull.civ.*, V, nr. 598.

²⁴⁵ *Contra*: art. 34, § 1, tweede lid, Wet van 25 juni 1992 op de landverzekeringsovereenkomst.

²⁴⁶ *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/7, 9.

²⁴⁷ *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/7, 6.

²⁴⁸ B. DE TEMMERMAN, «Voorbehoud en «herziening» naar gemeen recht bij vergoeding van lichamelijke schade. Omtrent de mogelijkheid van het bekomen van een bijkomende schadevergoeding na een eerste vonnis en het nut van een voorbehoud voor de toekomst», *T.P.R.*, 1992, (753), 756. Zie ook E. DIRIX, *Het begrip schade, o.c.*, nr. 116.

²⁴⁹ E. DIRIX, «Het verlenen van voorbehoud en het toekennen van provisionele schadevergoeding» (noot onder Cass., 14 juni 1982),

R.W., 1982-83, (1868), 1870; M. FRANCHIMONT, A. JACOBS en A. MASSET, *Manuel de procédure pénale*, Luik, Jeune Barreau, 1989, 168.

²⁵⁰ De eis of «la demande» is de effectief ingestelde rechtsvordering of «l'action exercée» (cf. A. FETTWEIS, *o.c.*, nr. 51).

²⁵¹ *Parl.St., Senaat*, 1997-98, nr. 883/3, 7 en *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/1, 12: het voorbehoud enkel voor de burgerlijke vordering ingeval van misdrijven voorzien, zou neerkomen op een discriminatie ten aanzien van de vordering op grond van een loutere onrechtmatige daad.

²⁵² *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/1, 11: het voorbehoud enkel voor de burgerlijke vordering ingeval van misdrijven voorzien, zou neerkomen op een discriminatie ten aanzien van de vordering op grond van een loutere onrechtmatige daad.

²⁵³ *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/1, 12.

²⁵⁴ Maar nog steeds onder voorbehoud van een mogelijke schorsing of stuiting.

²⁵⁵ Cass., 14 juni 1982, *R.W.*, 1982-83, 1868, met noot E. DIRIX. Zie ook A. JACOBS, «Les dangers de l'allocation provisionnelle» (noot onder Luik, 11 december 1985), *Jur.Liège*, 1986, 628-636.

om binnen de twintigjarige termijn een aanvullend voorbehoud te vragen.²⁵⁶

53. Indien de benadeelde na de oorspronkelijke rechterlijke beslissing tot toekenning van schadevergoeding bijkomende schade lijdt, is het in ons Belgisch recht evenwel nog steeds niet zo duidelijk in welke mate het gezag van gewijsde van deze rechterlijke beslissing een bijkomende schadevergoeding verhindert en welke invloed een voorbehoud op dat gezag van gewijsde kan uitoefenen. Uit een arrest van het Hof van Cassatie van 19 oktober 1979 blijkt dat het gezag van gewijsde van een oorspronkelijke rechterlijke beslissing een vordering tot bijkomende schadevergoeding bij verzware van de schade kan verhinderen indien «de rechter door die beslissing de gehele tegenwoordige en toekomstige schade van de getroffene heeft willen vergoeden».²⁵⁷ Naar analogie met de in een dading of een andere vaststellingsovereenkomst vastgelegde vergoeding, waarin de bedoeling van de partijen het criterium vormt, komt het erop aan de bedoeling van de rechter na te gaan. De door de rechter gebezigde formule is daarbij een goede leidraad: indien hij uitdrukkelijk in de vergoeding van alle toekomstige schade heeft willen voorzien, dan is een latere vordering, gezien het gezag van gewijsde, niet langer ontvankelijk.²⁵⁸ Op het slachtoffer lijkt de zware opdracht te wegen om aan te tonen dat het gezag van gewijsde van de vroegere rechterlijke uitspraak geen beletsel vormt voor een bijkomende schadevergoeding.

Over de verhouding van het voorbehoud met het nieuw ingevoerde vertrekpunt van verzware van de schade (cf. *supra*, nr. 52) werd in de parlementaire voorbereiding met geen woord gerept; nochtans zou dit uitgesteld vertrekpunt als argument kunnen dienen voor de stelling dat een voorbehoud niet noodzakelijk is voor een bijkomende vordering tot schadevergoeding. Bovendien veronderstelt het verlenen van voorbehoud minstens «dat het slachtoffer de toekomstige schade kon voorzien.»²⁵⁹ Indien een element van de schade dan ook onbekend was en de vroegere rechter daarover niet geoordeeld heeft, zou de vordering tot bijkomende schadevergoeding dan niet op het gezag van gewijsde stuiten.²⁶⁰

De dertigjarige termijn in art. 15, § 3, W.A.M.-Wet, waarin de eis om over het voorwerp van het voorbehoud te beslissen ontvankelijk is, werd omwille van het gelijkheidsbeginsel eveneens ingekort tot twintig jaar (art. 9 Verjaringswet).²⁶¹ De termijn bij erkenning van voorbehoud moet dezelfde zijn in de verhouding tussen het slachtoffer en de mo-

torrijtuigenverzekeraar als in die tussen het slachtoffer en de aansprakelijke derde.²⁶²

F. *Fraus omnia corrumpit*: ook inzake verjaring?

54. Onopgelost en open blijft de vraag in welke mate het adagium *fraus omnia corrumpit* op de verjaringsregels van toepassing is: indien de schuldenaar bedrieglijke gegevens achterhoudt zodat de schuldeiser niet eens weet heeft van zijn rechtsvordering of minstens niet over de nodige gegevens beschikt om zijn rechtsvordering te doen gelden, loopt de verjaring dan als een gevolg daarvan niet zolang het bedrog aanhoudt? ²⁶³ Zo wordt het voorbeeld vermeld van een schadeverwekker die een expertiseverslag vervalst om de schade te verbergen of die zijn schuldeiser op bedrieglijke wijze aan het lijntje houdt totdat zijn rechtsvordering verjaard is.²⁶⁴

Deze discussie rees naar aanleiding van een in de Kamer aangenomen amendement ²⁶⁵ en komt uit de Senaatsbesprekingen naar voren als de belangrijkste reden voor evocatie door de Senaat. Vóór evocatie door de Senaat had de Kamer namelijk aangenomen dat de absolute termijn van twintig jaar voor buitencontractuele aansprakelijkheidsvorderingen in geval van bedrog niet liep.²⁶⁶ In deze optiek begon de vijfjarige verjaringstermijn te lopen vanaf het ontdekken van het bedrog,²⁶⁷ zodat de korte termijn de twintigjarige termijn kon overschrijden.

Na een uitvoerige bespreking besliste de Senaatscommissie om verschillende redenen de uitzondering van bedrog uit de tekst van de wet te schrappen: ²⁶⁸ de commissieleden achtten het begrip 'bedrog' te vaag en niet voldoende omschreven, de uitzondering werd niet verenigbaar geacht met het wezen van de verjaring, de tekst zou in een aantal situaties leiden tot onverjaarbaarheid, de uitzondering zou een nieuwe discriminatie in het leven roepen, aangezien de uitzondering enkel voor buitencontractuele aansprakelijkheidsvorderingen zou gelden ²⁶⁹ en dergelijke bepaling hoort meer thuis in een allesomvattende herziening van het verjaringsrecht.²⁷⁰ Met het verdwijnen van de uitzondering uit de wet is het debat echter nog niet gesloten: in tegenstelling tot de

²⁶² *Parl. St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/11, 3.

²⁶³ «Le débat sur cette question reste donc ouvert au-delà de l'actuel projet.» (*Hand. Senaat* 1997-98, 30 april 1998, 5316, kol. 2). De discussie heeft geen betrekking op de vijfjarige termijn voor vorderingen tot schadevergoeding op grond van buitencontractuele aansprakelijkheid voor zover het bedrog betrekking heeft op de elementen waarvan de schuldenaar kennis moet hebben en zolang de schuldeiser van dat bedrog niet op de hoogte is.

²⁶⁴ *Parl. St., Senaat*, 1997-98, nr. 883/3, p. 29.

²⁶⁵ *Parl. St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/6, amendement nr. 21 (Willem, aangenomen door de Kamercommissie); zie ook *Parl. St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/5, amendement nr. 7 (Bourgeois: ook toepasselijk op de vijfjarige termijn en daarom verworpen).

²⁶⁶ De tekst *in fine* bevatte de woorden «behoudens bedrog».

²⁶⁷ *Parl. St., Senaat*, 1997-98, nr. 883/3, 6 en 27.

²⁶⁸ Zie *Parl. St., Senaat*, 1997-98, nr. 883/2, amendement nr. 11 (regering).

²⁶⁹ Alleen voor delictuele, niet voor quasi-delictuele aansprakelijkheidsvorderingen (*Parl. St., Senaat*, 1997-98, nr. 883/3, 37).

²⁷⁰ Zie *Parl. St., Senaat*, 1997-98, nr. 883/3, 25-37; *Parl. St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/15, 2-4.

²⁵⁶ *Gedr. St., Senaat*, 1997-98, nr. 883/3, 17; nr. 1087/7, 10 en 18. In twijfel getrokken door D'HOOGHE (zie toelichting bij *Parl. St., Senaat*, 1997-98, nr. 883/2, amendement nr. 1) in wiens visie deze mogelijkheid uitdrukkelijk in de wettekst moet worden opgenomen.

²⁵⁷ Cass., 18 oktober 1979, *Arr. Cass.*, 1979-80, (211), 218, kol. 1. Zie voor het enige fundamentele werk terzake, B. DE TEMMERMAN, *l.c.*, 753-802.

²⁵⁸ E. DIRIX, *Het begrip schade, o.c.*, nr. 117.

²⁵⁹ E. DIRIX, *l.c.*, 1871.

²⁶⁰ Vergelijk Cass. fr., 30 oktober 1989, *Bull. civ.*, 1989, II, nr. 198.

²⁶¹ Wet van 21 november 1989 betreffende de verplichte aansprakelijkheidsverzekering inzake motorrijtuigen, *B.S.*, 8 december 1989. Zie *Parl. St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/9, amendement nr. 27 (Giet).

leden van de Senaatscommissie (stelling contra *fraus omnia corrumpit*), wenste de regering niet *a priori* uit te sluiten dat het adagium *fraus omnia corrumpit* ook in het positieve recht inzake verjaring van toepassing is (stelling pro *fraus omnia corrumpit*).²⁷¹

55. Ter herinnering zij erop gewezen dat het Hof van Cassatie volgens een quasi-unanieme rechtsleer in verschillende arresten aanvaardt dat *fraus omnia corrumpit* een algemeen rechtsbeginsel is,²⁷² al neemt het Hof het adagium niet steeds letterlijk in de mond.²⁷³ Het beginsel houdt in het algemeen voor «dat men zich nooit op zijn bedrog kan beroepen, noch in contractuele, noch in buitencontractuele rechtsverhoudingen, om de toepassing van een rechtsregel in zijn voordeel te rechtvaardigen.»²⁷⁴

56. De argumenten die de vertegenwoordigers van de regering inroepen voor de toepassing van dit beginsel op de verjaringsregels,²⁷⁵ zijn evenwel niet overtuigend. In de eerste plaats wordt verwezen naar bepaalde specifieke wetgeving die in geval van bedrog uitdrukkelijk een uitzondering maakt op de normale verjaringsregels. Zo bepaalt de Verzekeringwet dat elke rechtsovereenkomst voortvloeit, in ieder geval vijf jaar na het voorval dat het vorderingsrecht doet ontstaan, verjaart «behoudens bedrog».²⁷⁶ Daarnaast begint de verjaring van een rechtsovereenkomst tegen een bestuurder, zaakvoerder, commissaris of vereffenaar in geval van met opzet verborgen gehouden verrichtingen ook pas te lopen vanaf de ontdekking ervan.²⁷⁷ De aanhangers van de stelling pro *fraus omnia corrumpit* beschouwen deze specifieke wetsbepalingen als een uitdrukking van een algemeen rechtsbeginsel. Dergelijk argument kan echter gemakkelijk worden omgekeerd: de wetgever heeft uitdrukkelijk de uitzondering van het bedrog in de wet ingevoegd omdat het beginsel op de gemeenrechtelijke verjaringsregels niet van toepassing is.

Een tweede argument²⁷⁸ putten de voorstanders van *fraus omnia corrumpit* uit de Franse cassatierechtspraak die de tienjarige vervalttermijn voor de aansprakelijkheid van aannemers en architecten op grond van art. 1792 en 2270 B.W. in geval van bedrog bij de oplevering niet laat spelen («faute dolosive»)²⁷⁹ De Belgische rechtsleer en rechtspraak ach-

ten dezelfde regel toepasselijk.²⁸⁰ Als gevolg daarvan geldt volgens een meerderheid van auteurs de gemeenrechtelijke dertigjarige termijn.²⁸¹ Al lijkt de regel in beide rechtsstelsels duidelijk vast te staan, de verantwoording is niet altijd gelijklopend.²⁸² Sommigen verdedigen de dertigjarige aansprakelijkheid louter op grond van het beginsel *fraus omnia corrumpit*.²⁸³ Anderen zien deze aansprakelijkheid eerder als een gevolg van de nietigheid van de overeenkomst van oplevering en opnemings²⁸⁴ of van de eenzijdige rechtshandeling van opnemings.²⁸⁵ De Franse rechtspraak leek deze regel dan weer te baseren op art. 1382 B.W.²⁸⁶ Eén auteur beschouwt de oplevering en opnemings als eenvoudige verplichting.

fr., 17 maart 1993, *Bull.civ.*, 1993, III, nr. 38; Cass. fr., 12 oktober 1994, *Bull.civ.*, 1994, III, nr. 171; Cass. fr., 18 december 1996, *D.*, 1997, *Somm.*, 289. Zie ook MALAURIE & AYNES, *Droit civil. Les contrats spéciaux*, Parijs, Cujas, 1995, p. 416, nr. 746; P. TERNEYRE, «Responsabilité trentenaire du constructeur d'un ouvrage public en cas de faute assimilable à une fraude ou à un dol», *D.*, 1991, *Somm.*, 377 met verwijzingen naar gelijklopende rechtspraak van de Raad van State.

²⁸⁰ Kh. Antwerpen, 13 februari 1904, *J.T.*, 1904, 464 (samenvatting); Cass., 18 november 1983, *R.W.*, 1984-85, 47, met noot G. BAERT; Bergen, 6 februari 1990, *Rev.Not.B.*, 1990, (554), 561; zie ook Bergen, 12 juli 1985, *T.B.H.*, 1986, (793) 795-796, met noot C. PARMETIER. Zie naast de hierna voorkomende verwijzingen naar rechtsleer: J.H. HERBOTS en C. PAUWELS, «Overzicht van rechtspraak (1982-1987). Bijzondere overeenkomsten», *T.P.R.*, 1989, p. 1345, nr. 400.

²⁸¹ G.J.A. BAERT, *Privaatrechtelijk Bouwrecht. Begrippen van het rechtssysteem, zakenrecht en contractenrecht*, Gent, Story, 1989, 669; D. DEVOS, noot onder Brussel, 9 februari 1982, *J.T.*, 1982, (818), p. 820, kol. 1; M.A. FLAMME en P. FLAMME, «Chronique de jurisprudence et de doctrine. Le contrat d'entreprise (1966-1975)», *J.T.*, 1976, (357), 365, nr. 118 en P. FLAMME en M.-A. FLAMME, *Le contrat d'entreprise. Quinze ans de jurisprudence (1975-1990)*, Brussel, Larcier, 1991, p. 136, nr. 170; M.-A. FLAMME en J. LEPAFFE, *Le contrat d'entreprise*, Brussel, Bruylant, 1966, p. 368, nr. 655; J.H. HERBOTS, «La charnière chronologique des responsabilités des entrepreneurs, architectes et promoteurs» (noot onder Cass., 24 februari 1983), *R.C.J.B.*, 1985, (404), p. 434, nr. 36; A. KLUYSKENS, *Beginselen van burgerlijk recht, IV, De contracten*, Antwerpen, Standaard, 1952, p. 492, nr. 361; M. SENELLE, *De rechtsbescherming van de bouwheer*, *Res Jur. Imm.*, 1991, (53) 73.

²⁸² G.J.A. BAERT, *o.c.*, 669; D. DEVOS, *l.c.*, p. 820, kol. 1; M.A. FLAMME en P. FLAMME, «Chronique de jurisprudence et de doctrine. Le contrat d'entreprise (1966-1975)», *J.T.*, 1976, (357), 365, nr. 118 en P. FLAMME en M.-A. FLAMME, *Le contrat d'entreprise. Quinze ans de jurisprudence (1975-1990)*, Brussel, Larcier, 1991, p. 136, nr. 170; M.-A. FLAMME en J. LEPAFFE, *Le contrat d'entreprise*, Brussel, Bruylant, 1966, p. 368, nr. 655; J.H. HERBOTS, *l.c.*, p. 434, nr. 36; M. SENELLE, *l.c.*, 73.

²⁸³ G.J.A. BAERT, *o.c.*, 669. M.-A. FLAMME en J. LEPAFFE, *Le contrat d'entreprise*, Brussel, Bruylant, 1966, p. 369, nr. 657.

²⁸⁴ G.J.A. BAERT, *o.c.*, 598 jo. 669.

²⁸⁵ Zie o.m. P. RIGAUX, *Les contrats de construction*, Brussel, La Chartre, 1994, 85; V. VAN HOUTTE-VAN POPPEL, *Bijzondere overeenkomsten. Commentaar met overzicht van rechtspraak en rechtsleer. Art. 1792 B.W.*, Antwerpen, Kluwer, 1997, nr. 22. De opnemings is een eenzijdige rechtshandeling waarop de regels inzake wilsgebreken evenwel van toepassing zijn: het bedrog gaat weliswaar niet uit van een contractpartij, maar dan toch van degene voor wie de eenzijdige rechtshandeling tot voordeel strekt.

²⁸⁶ Zie b.v. Caen 1 april 1848, *D.*, 1850, II, 176 (muren een derde minder dik dan bedongen) en verwijzingen in G.J.A. BAERT, *o.c.*, 669; nog recent in P. DELEBECQUE, «La faute dolosive du construc-

²⁷¹ *Parl.St.*, Senaat, 1997-98, nr. 883/3, 25-37, inzonderheid 34-37; *Hand.*, Senaat, 1997-98, 30 april 1998, 5316-5319.

²⁷² Zie o.m. Cass., 16 juni 1987, *Arr. Cass.*, 1986-87, 1423, met verwijzende noot (bewijs in strafzaken); CORNELIS, *o.c.*, 95-110 en de aldaar geciteerde cassatiearresten en rechtsleer.

²⁷³ Uitzonderlijk wel, zie bijvoorbeeld in Cass., 10 juni 1943, *Arr.Verbr.*, 1943, 141. Wel gebruikt het parket het adagium in de kopjes in *Arr. Cass.*

²⁷⁴ A. VAN OEVELEN, «Algemene rechtsbeginselen in het verbintenissen- en contractenrecht» in *Algemene Rechtsbeginselen*, Antwerpen, Kluwer, 1991, (95), 137.

²⁷⁵ In navolging van het artikel van M.E. STORME, bij gebrek aan belangstelling van de rechtsleer voor verjaring, het enige kritische standaardwerk.

²⁷⁶ Art. 34, § 1, tweede lid, in fine Wet Landverzekeringsovereenkomst. Het is deze tekst waarop het amendement Willems is geïnspireerd (zie toelichting bij amendement).

²⁷⁷ Art. 194, vierde streepje, Venn.W.

²⁷⁸ *Parl.St.*, Senaat, 1997-98, nr. 883/3, 35.

²⁷⁹ Cass. fr., 18 december 1972, *D.*, 1973, Jur. 272, met noot J. MAZEAUD; Cass. fr., 23 juli 1986, *T.Ann.*, 1988, 325, met noot; Cass.

tingen die uit de aannemingsovereenkomst voortvloeien: in deze stelling voert de bedrog plegende aannemer zijn overeenkomst niet te goeder trouw uit en is de opnemings niet werkzaam.²⁸⁷ Mijns inziens is een bedrog van de aannemer zonder welke de oplevering en opnemings niet hadden plaatsgevonden,²⁸⁸ een contractuele fout.²⁸⁹ Aangezien de opnemings op grond van bedrog nietig is, heeft de tienjarige termijn nog niet eens een aanvang genomen.²⁹⁰ Deze analyse maakt het mogelijk om in geval van bedrog het resultaat van de vroegere rechtspraak te behouden (nl. geen verval van de rechtsvordering tegen de aannemer of de architect na tien jaar), zonder rechtstreeks het adagium *fraus omnia corrumpit* terzake toe te passen.

De termijn van verval is nooit kunnen starten omdat de rechtshandeling van de oplevering nietig is. Mijns inziens blijft deze regel strikt beperkt tot het domein van de vervaltermijn van art. 1792 B.W.²⁹¹ Bij rechtsvorderingen tot schadevergoeding op grond van buitencontractuele aansprakelijkheid begint de verjaring niettegenstaande het bedrog wel te lopen, aangezien het vertrekpunt aldaar niet afhangt van de geldigheid van een rechtshandeling, maar van loutere rechtsfeiten. Wanneer M.E. Storme schrijft dat *fraus omnia corrumpit* in «uiteenlopende materies» wordt toegepast, verwijst hij in voetnoot enkel naar de genoemde Franse cassatierechtspraak.²⁹² En ook in Frankrijk is me geen rechtspraak bekend die het adagium buiten de context van art. 1792 B.W. toepast en tevens relevant is voor het Belgische recht.²⁹³

teur» (noot onder Cass. fr., 18 december 1996), *D.*, 1997, *Somm.*, 289.

²⁸⁷ D. DEVOS, *l.c.*, 819-820; gevolgd door P. FLAMME en M.-A. FLAMME, *Le contrat d'entreprise. Quinze ans de jurisprudence (1975-1990)*, Brussel, Larcier, 1991, p. 136, nr. 170. Zie ook Rb. Brussel, 24 november 1972, *T.Aann.*, 1977, (105), 107, met noot R. VOLCKAERT.

²⁸⁸ Er moet natuurlijk een rechtstreeks verband bestaan tussen het gebrek aan informatie en de oplevering. Cf. Kh. Luik, 21 september 1965, *J.T.*, 1966, (96), 98, kol. 2, met noot BRICMONT.

²⁸⁹ Sommige Franse rechtspraak oordeelde nochtans dat bedrog wegens de ernst ervan aanleiding gaf tot buitencontractuele aansprakelijkheid (en dus als uitzondering op de leer van het samenloopverbod of non-cumul), maar de recente rechtsleer bekritiseert deze stelling terecht met klem (cf. G. VINEY, *Traité de droit civil. Introduction à la responsabilité*, Parijs, L.G.D.J., 1995, 411-412; zie ook G.J.A. BAERT, *o.c.*, 668; P. FLAMME en M.-A. FLAMME, *o.c.*, p. 136, nr. 170; M.-A. FLAMME en J. LEPAFFE, *o.c.*, p. 368, nr. 657).

²⁹⁰ Bergen, 6 februari 1990, *Rev. Not. B.*, 1990, (554), 561; M.-A. FLAMME en J. LEPAFFE, *o.c.*, p. 369, nr. 657; C. JASSOGNE, «La garantie découlant des contrats d'entreprise», *Ann. dr. Liège*, 1988, (251), 263-264.

²⁹¹ *Parl. St., Senaat*, 1997-98, nr. 883/3, 26-27: een lid van de Senaatscommissie vindt dat de aannemersaansprakelijkheid «niets te maken heeft met het voorliggende probleem», zonder evenwel de reden voor deze stelling uit te leggen.

²⁹² Zie M.E. STORME, «*Perspectieven*», *l.c.*, p. 2011, noot 67.

²⁹³ J. VIDAL haalt weliswaar een aantal voorbeelden aan (*Essai d'une théorie générale de la fraude en droit français. Le principe «fraus omnia corrumpit»*, Parijs, Dalloz, 1957, 234 et seq.) maar ofwel zijn deze me in de Belgische rechtspraak niet bekend, ofwel hebben ze betrekking op termijnen voor rechtsmiddelen die van een andere aard zijn (cf. voetnoot 287). Zo bijvoorbeeld wordt in ons recht niet aangenomen dat een benadeelde schuldeiser na een frauduleuze verdeling (bijvoorbeeld onmiddellijk na overlijden, zodat de schuld-

Meer inhoudelijk en tevens populair is het argument met betrekking tot de responsabilisering van de verjaring: wie bedriegt, kan zich niet op de verjaring beroepen en moet aldus sancties ondergaan. Zoals een aantal commissieleden in de Senaat stelden,²⁹⁴ valt dergelijke visie niet te rijmen met het wezen van de verjaring: een instelling van openbare orde, die erop gericht is niet langer oude koeien uit de gracht te halen en ingegeven is door de idee dat bewijzen met de tijd vervagen. De rechtszekerheid verhindert de toepassing van het beginsel.²⁹⁵

57. De argumenten die pleiten voor de stelling contra *fraus omnia corrumpit* zijn evenwel ook niet alle even overtuigend. Zo werd in de Senaat voor deze stelling een verwarrend argument naar voren gebracht: informatieverplichtingen zouden enkel op contractueel vlak en niet op buitencontractueel vlak bestaan. In tegenstelling tot wat de parlementaire besprekingen laten uitschijnen,²⁹⁶ gelden informatieverplichtingen ook in het raam van art. 1382 B.W. (denken we maar aan de verplichtingen in precontractuele verhoudingen). Het is evenwel een tweevoudige en van elkaar onafhankelijke discussie, enerzijds, of er buitencontractuele informatieverplichtingen bestaan, en, anderzijds, of het verborgen houden van informatie die men verplicht is te verlenen, bedrog is en de verjaring niet doet lopen. Dat een professioneel, zoals een chirurg, in zijn contractuele verhouding met de patiënt gehouden is tot het verstrekken van informatie, staat vast, maar dit betekent nog niet dat de verjaringstermijn bij bedrog niet begint te lopen.

Ter verdediging van de stelling contra *fraus omnia corrumpit* zou men bovendien de rechtspraak van het Hof van Cassatie in verband met *contra non valentem agere non currit praescriptio*²⁹⁷ kunnen aanvoeren.²⁹⁸ Beide adagia hangen nauw met elkaar samen: het bedrog van de schuldenaar leidt er immers toe dat het slachtoffer niet in staat is om zijn rechtsvordering in te stellen. Volgens het Hof van Cassatie geldt *contra non valentem* slechts indien de persoon tegen wie de verjaring normalerwijze loopt, ten gevolge van een *wettelijk*²⁹⁹ beletsel in de onmogelijkheid verkeert om zijn rechtsvordering in te stellen.³⁰⁰ Het bedrog is echter een *feitelijk*

eiser geen verzet kon doen) op grond van *fraus omnia corrumpit* ondanks art. 882 B.W. nog een Pauliaanse vordering kan instellen (A. VERBEKE, «Bescherming van schuldeisers bij wijziging van huwelijksvermogensstelsel van gemeenschap van goederen naar scheiding van goederen. Een vergelijking tussen het Belgische en het Franse recht», *T. Not.*, 1993, (91) 101, nr. 21).

²⁹⁴ *Parl. St., Senaat*, 1997-98, nr. 883/3, 31-32; *Hand., Senaat*, 1997-98, 30 april 1998, 5316, kol. 2.

²⁹⁵ *Hand., Senaat*, 1997-98, 30 april 1998, 5316, kol. 2.

²⁹⁶ *Parl. St., Senaat*, 1997-98, nr. 883/3, 30.

²⁹⁷ De verjaring loopt niet tegen hem die in de onmogelijkheid verkeert om te handelen.

²⁹⁸ Over de band tussen beide adagia in het Franse recht zie: J. VIDAL, *o.c.*, 234 et seq.

²⁹⁹ Versus een *feitelijk* beletsel.

³⁰⁰ Cass., 2 januari 1969, *Arr. Cass.*, 1969, 409, *R.W.*, 1968-69, 1375, met verwijzende noot, *Pas.*, 1969, I, 386, met concl. adv.-gen. COLARD, *R.C.J.B.*, 1969, 91, met noot J. DABIN («Sur l'adage «*Contra non valentem agere non currit praescriptio*»»); Cass., 16 juni 1972, *Arr. Cass.*, 1972, 969, *W. DELVA, l.c.* p. 285; M. REGOUT-MASSON, *l.c.*, p. 437-440, nr. 52-56; A. VAN OEVELEN, *l.c.*, nr. 58. Bemerkt dat overmacht door een feitelijk beletsel wel voorkomt dat het recht

beletsel maar vormt toch een bijkomend, verzwarend element, zodat de verwerping van *contra non valentem* niet noodzakelijk de toepassing van *fraus omnia corrumpit* in de weg staat.

Ten derde zou het niet logisch zijn dit beginsel toe te passen op louter civielrechtelijk laakbaar gedrag en niet op - moreel laakbaarder - strafrechtelijk beteugeld gedrag. Dit is slechts waar voor zover het beginsel *fraus omnia corrumpit* louter zijn verklaring vindt in zijn beteugelend karakter.³⁰¹ Vertrekkend vanuit de idee van de bescherming van de benadeelde is het daarentegen wel verklaarbaar dat het beginsel alleen op privaatrechtelijk vlak toepassing vindt.

58. Reeds meer overtuigend lijkt me het argument dat bedrog in geval van buitencontractuele aansprakelijkheid reeds in het wettelijke verjaringsregime wordt beteugeld. De kortere, vijfjarige verjaringstermijn begint immers niet te lopen zolang het bedrog aanhoudt en de benadeelde daarvoor wordt verhinderd van de feitelijke toedracht kennis te nemen.

De juridische argumenten tegen de toepassing van *fraus omnia corrumpit* mogen dan wel niet overtuigend zijn, de beleidsmatige redenen geven wel de doorslag. Eisers zouden systematisch bedrog invoeren om zo aan de verjaring te ontsnappen³⁰² en aldus zouden vele gedingen langer en complexer worden, hetgeen de - betrachtenswaardige - economie van het geding niet ten goede zou komen. Bovendien zou de toepassing van het beginsel eveneens alle erfgenamen ertoe nopen om elke nalatenschap slechts onder voorrecht van boedelbeschrijving te aanvaarden, hetgeen de maatschappelijke kost te zeer de hoogte injaagt.³⁰³ Ten slotte is het niet duidelijk welke lading het begrip bedrog (*fraude*) precies dekt. Zo rijst de vraag of ook gevallen van omstandig stilzwijgen of kwade trouw met bedrog te assimileren zijn.³⁰⁴

Indien de rechtspraak toch zou kiezen voor de toepassing van het beginsel, lijkt het me aangewezen een absolute termijn in te voeren³⁰⁵ naar analogie van specifieke wetgeven- de bepalingen uit bijvoorbeeld de arbeidsongevallen³⁰⁶ - of

ziekteverzekeringswet.³⁰⁷ Een alternatieve bescherming van de aangesprokene zou erin bestaan dat het slachtoffer zijn vordering onmiddellijk of zo vlug mogelijk na de kennisname van de bedrieglijk verborgen gehouden feiten moet instellen.³⁰⁸

Ten slotte zij er nog op gewezen dat dit debat misschien erop wijst dat een hervorming van de gemeenrechtelijke verjaringstermijn van dertig jaar niet noodzakelijk geweest ware en zich beter had beperkt tot het invoeren van een specifieke termijn voor medische aansprakelijkheid.³⁰⁹ In het gemeenrecht zou de uitzondering bij bedrog niet noodzakelijk zijn omdat het dertig jaar na de feiten heel moeilijk is om bedrog of zelfs om het even welk feit aan te tonen.³¹⁰ Uit een rechtsvergelijkend onderzoek kan de Nederlandse hoogleraar Hondius terecht stellen: «With the classical 30-year period, there was little need for (...) discretionary powers. With modern 5- or 10-year periods, the picture has changed. And indeed, courts have felt the necessity to lengthen these periods in certain cases.»³¹¹ De toekomst zal het moeten uitwijzen. Toch is het eigenaardig dat de huidige gepubliceerde rechtspraak met betrekking tot de talloze kortere verjaringstermijnen geen gevallen bevat waarin het beginsel zelfs maar wordt opgeworpen: is dit geen teken dat het tot het wezen van de verjaring behoort dat verjaring behoudens andersluidende wetbepaling niet wijkt voor bedrog?

G. Gedwongen erkenning

59. Ten gevolge van de verlaging van de verjaringstermijn voor persoonlijke rechtsovereenkomsten werd ook de termijn van art. 2263 B.W. verlaagd.³¹² Voortaan kan de schuldeiser van een rente reeds acht jaar (en niet langer achten- twintig jaar) na het ontstaan van het recht van zijn schulde- naar op diens kosten een zogenaamde nieuwe titel eisen.

Het toepassingsgebied van art. 2263 B.W. is evenwel beperkt: deze bepaling geldt slechts voor gevestigde renten («*des rentes constituées*».)³¹³ Vestiging van rente bestaat indien de schuldeiser interest bedingt «tegen betaling van een kapitaal dat de uitlener zich verbindt niet te zullen terug- vorderen».³¹⁴ Van de twee wijzen van vestiging van rente, al-

om een rechtsmiddel (zoals hoger beroep, verzet of voorziening in cassatie) in te stellen vervalt (Cass., 24 januari 1974, *Pas.*, 1974, I, 553, met noot W.G.; Luik, 10 december 1992, *Rec.gén.enr.not.*, 1994, 196, met noot; A. FETTWIS, *o.c.*, nr. 748). Termijnen voor het instellen van een rechtsmiddel zijn evenwel proceduretermijnen die van een andere aard zijn dan verjaringstermijnen: de eerste hebben slechts tot doel de procedurele activiteit te beperken tot een welbe- paalde termijn, terwijl de grond van de zaak wel rechtstreeks be- trokken is bij verjaringstermijnen, aangezien ze een feitelijke situa- tie consolideren of rechtssituaties uitdoven, zodat het juridisch re- gime ook verschillend is (J. VAN COMPERNOLLE, «Théorie des actes et des délais» *Ann. Dr.*, 1967, (395), 410 e.v.). Zie over overmacht in het Verkeersrecht: art. 35, § 2, Wet op de Landverkeers- overeenkomst.

³⁰¹ Zie impliciet G.J.A. BAERT, *o.c.*, 669.

³⁰² *Parl.St., Senaat*, 1997-98, nr. 883/3, 32.

³⁰³ *Parl.St., Senaat*, 1997-98, nr. 883/3, 33.

³⁰⁴ Zie *Hand., Senaat*, 1997-98, 30 april 1998, 5316, kol. 2.

³⁰⁵ *Parl.St., Senaat*, 1997-98, nr. 883/3, 34: «Wil men echter aan de tekst niet raken, dan dient men een vaste grens in te voeren en de woorden «ten hoogste 30 jaar» in te voegen.»

³⁰⁶ Art. 69, tweede lid, Arbeidsongevallenwet.

³⁰⁷ Art. 174, derde lid, Z.I.V.-wet.

³⁰⁸ J. VIDAL, *o.c.*, 237-238 en 242 et seq. Cf. ook M.E. STORME, «Perspectieven», *l.c.*, nr. 31 in verband met uitstel of respijt en nr. 32.

³⁰⁹ *Parl.St., Senaat*, 1997-98, nr. 883/3, 31 («dat deze beschou- wingen zijn voorstel kracht bijzetten om voor de persoonlijke rechts- vorderingen eveneens de dertigjarige verjaringstermijn toe te pas- sen»).

³¹⁰ *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/15, 5. Zie ook *Parl.St., Ka- mer*, 1997-98, nr. 1087/7, 15.

³¹¹ E. H. HONDIUS, «General report» in E. H. HONDIUS (red.) *Ex- tinctive Prescription. On the Limitation of Actions*, Den Haag, Klu- wer Law International, 1995, 18.

³¹² Art. 108, 5°, Hyp.W. waarmee art. 2263 B.W. doorgaans sa- men vernoemd wordt, wordt vanzelfsprekend niet gewijzigd.

³¹³ Zie evenwel voor een toepassing van art. 2263 B.W. op een bij rechterlijke beslissing na echtscheiding toegekende onderhouds- uitkering (art. 301 B.W.): Rb. Brussel, 6 oktober 1967, *Pas.*, 1968, III, 48.

³¹⁴ Art. 1909 B.W.

tijddurende rente en lijfrente,³¹⁵ komt vandaag de dag slechts de laatste nog geregeld voor.³¹⁶ De gevestigde rente is dan ook te onderscheiden van de schuldvordering met tijdsbepaling die interest voortbrengt, waarop art. 2263 B.W. niet van toepassing is.³¹⁷

Terwijl het recht op de vervallen interesten («*les arrérages*») vijf jaar na hun opeisbaarheid verjaart,³¹⁸ verjaart het recht op de rente zelf tien (vroeger dertig) jaar na de titel.³¹⁹ Aangezien de schuldeiser van een gevestigde rente per definitie geen rechtsvordering tot betaling van het kapitaal kan instellen, beschikt hij evenmin over enige in art. 2244 B.W. bepaalde stuitingsmogelijkheid. Daarom verleent de wet de mogelijkheid aan de schuldeiser («*le créancier*») om de schuldenaar («*le débiteur*») op diens kosten te dwingen een zogenaamde «nieuwe titel» te verschaffen. De schuldeiser van een gevestigde rente staat dus een specifieke stuitingsgrond ter beschikking: hij kan de schuldenaar dwingen zijn recht te erkennen.³²⁰

De betaling van de rente vormt weliswaar een stilzwijgende erkenning van het recht op de rente, zodat er met iedere betaling tevens een stuiting is. Toch acht de wetgever het middel van de gedwongen erkenning nuttig wegens het soms moeilijk te leveren bewijs van de betaling: de kwijting bevindt zich immers in de handen van de schuldenaar die dat bewijs kan verbergen of vernietigen.³²¹

III. OVERGANGSRECHT

60. Zoals de Raad van State het terecht aanstipte,³²² kon de wetgever voor een wet die een dergelijke drastische in-

³¹⁵ Art. 1910 B.W.

³¹⁶ H. DE PAGE, *Traité*, V, p. 181, nr. 178.

³¹⁷ Cass., 10 januari 1856, *Pas.*, 1856, I, 185, met concl. adv.-gen. DELEBECQUE (zeer verhelderend); *R.P.D.B.*, v° *Prescription en matière civile*, nr. 275. Voor dergelijke schuldvorderingen geldt een onderscheiden verjaringstermijn voor de rechtsvordering tot betaling van het kapitaal en die tot betaling van de interesten: de rechtsvordering tot betaling van het kapitaal verjaart slechts na tien (vroeger dertig) jaar vanaf de opeisbaarheid ervan (art. 2262bis, § 1, B.W. jo. art. 2257, 3°, B.W.; zie ook A. VAN OEVELEN, *l.c.*, p. 1793, nr. 35; Cass., 27 mei 1892, *Pas.*, 1892, 274 over de niet-toepasselijkheid van art. 2277 B.W. op kapitaal); de rechtsvorderingen tot betaling van interesten verjaren telkens vijf jaar vanaf hun opeisbaarheid (art. 2277 B.W.). Terwijl het recht op interesten accessoir is aan het recht op het kapitaal en de verjaring van de rechtsvordering met betrekking tot het tweede recht bijgevolg ook de rechtsvordering met betrekking tot het eerste recht doet uitdoven (Brussel 31 oktober 1991, *R.W.*, 1991-92, 544), stuit de betaling van de interesten telkens de verjaring van de rechtsvordering tot betaling van het kapitaal.

³¹⁸ Art. 2277 B.W.

³¹⁹ Cass., 10 januari 1856, *Pas.*, 1856, I, 185, met concl. adv.-gen. DELEBECQUE: «celui à qui la rente est due n'a directement, en vertu de son titre, qu'un droit aux annuités à échoir, droit que l'article 2263 suppose prescriptible par trente ans à partir de la date même du titre» (eigen cursivering). Cf. J. PETIT, *Interest*, Brussel, Story/Kluwer, 1995, p. 30, nr. 34; *J.Cl.Civ.*, v° *Prescription trentenaire*, Fasc. I, nr. 32 en nr. 92.

³²⁰ Stuiting overeenkomstig art. 2248 B.W. Art. 1337 B.W. is dan ook van toepassing op deze nieuwe titel. Zie ook H. DE PAGE, *Traité*, VII/2, p. 1080, nr. 1195.

³²¹ H. DE PAGE, *Traité*, VII/2, p. 1080, nr. 1195; *Encyclopédie Dalloz*, v° *Prescription civile*, nr. 670.

³²² *Parl.St.*, *Kamer*, 1997-98, nr. 1087/1, 18.

korting van de gemeenrechtelijke verjaringstermijnen meebrengt, zich niet ertoe beperken te verwijzen naar de algemene beginselen van overgangsrecht zoals die door het Hof van Cassatie³²³ en door Roubier in zijn belangrijk werk «*Le droit transitoire*»³²⁴ werden ontwikkeld. De wetgever heeft dan ook terecht een aantal uitdrukkelijke overgangsbepalingen ingevoerd (artt. 10-12) die in de toekomst bij nader toezien toch tot een aantal problemen kunnen aanleiding geven.

A. Toekomstige feiten

61. De nieuwe verjaringstermijnen gelden vanzelfsprekend voor toekomstige feiten.³²⁵ De nieuwe verjaringswet is onmiddellijk vanaf haar inwerkingtreding van toepassing. Bij gebreke aan een specifieke wettelijke bepaling met betrekking tot de inwerkingtreding³²⁶, is de wet van kracht geworden op de tiende dag na die van haar publicatie in het Belgisch Staatsblad³²⁷ (17 juli 1998), m.a.w. op 27 juli 1998.

B. Lopende verjaring

62. Terwijl de algemene regel van de werking van wetgeving in de tijd de onmiddellijke werking van een nieuwe wet op lopende situaties meebrengt, geldt een bijzondere overgangsregel voor wetgevende wijzigingen van verjaringstermijnen. In geval van verkorting van termijnen, waartoe de onderhavige wet aanleiding geeft, gelden twee specifieke regels die beide in art. 10 van de nieuwe verjaringswet zijn opgenomen.³²⁸

Aan de ene kant geldt een specifiek vertrekpunt voor een nieuwe verjaringstermijn: de verkorte termijn begint slechts vanaf de inwerkingtreding van de nieuwe wet te lopen. Deze regel is ingegeven door het motief verrassingseffecten te voorkomen: zoniet zou een rechtsvordering van de ene op

³²³ Zie de in volgende voetnoten geciteerde uitspraken.

³²⁴ P. ROUBIER, *Le droit transitoire (conflits des lois dans le temps)*, Parijs, Dalloz, 1960, 297-301. Zie ook het beknopte overzicht van het overgangsrecht in het algemeen in P. DE VROEDE en J. GORUS, *Inleiding tot het recht*, Antwerpen, Kluwer, 1997, 317-324 en C. LARROUMET, *Droit civil, I, Introduction à l'étude du droit privé*, 142-157. Zie meer uitgebreid het Nederlandse C.L. DE VRIES LENTS-KOSTENSE, *Overgangsrecht*, Deventer, Kluwer, 1992, 92 p. (Monografieën Nieuw BW - A-Serie).

³²⁵ *Parl.St.*, *Kamer*, 1997-98, nr. 1087/1, 17.

³²⁶ Wel werd in de Senaat een amendement ingediend om de inwerkingtreding tot vier maand na de publicatie uit te stellen (*Parl.St.*, *Senaat*, 1997-98, nr. 883/2, amendement nr. 10). Het amendement werd echter als overbodig verworpen, omdat het niet in staat is om bepaalde verrassingseffecten van de nieuwe wet - voor zover die er zijn - te verhinderen (zie bespreking in *Parl.St.*, *Senaat*, 1997-98, nr. 883/3, 50-51).

³²⁷ Art. 4, tweede lid, Wet van 31 mei 1961 betreffende het gebruik der talen in wetgevingszaken, het opmaken, bekendmaken en inwerkingtreden van wetten en verordeningen, *B.S.*, 21 juni 1961.

³²⁸ Aanvankelijk had art. 10 slechts betrekking op vorderingen tot schadevergoeding, maar reeds in de Kamer werd deze bepaling uitgebreid tot alle persoonlijke vorderingen (*Parl.St.*, *Kamer*, 1997-98, nr. 1087/6, amendementen nrs. 23-24; *Parl.St.*, *Kamer*, 1997-98, nr. 1087/7, 20).

de andere dag kunnen verjaard zijn.³²⁹ Zo bijvoorbeeld begint de vijfjarige termijn voor een rechtsvordering tot schadevergoeding op grond van buitencontractuele aansprakelijkheid pas te lopen vanaf de inwerkingtreding, hoewel de benadeelde er reeds voordien kennis van had genomen.³³⁰ In geval van een schadeverwekkend feit van vóór de inwerkingtreding van de wet en een verzwarende van de schade nadien, begint de twintigjarige termijn te lopen vanaf de inwerkingtreding, de vijfjarige termijn vanaf de kennisname van de verzwarende.³³¹

Aan de andere kant is ook de oude verjaringstermijn nog van tel: de nieuwe termijn speelt slechts zolang de oude (dertigjarige) termijn niet is afgelopen.³³² Dit aspect noemt men de eerbiedigende werking van de nieuwe wet. De wet specificeert echter niet het vertrekpunt van de dertigjarige termijn die niet mag worden overschreden.³³³ Met toepassing van de algemene beginselen zou het vertrekpunt worden bepaald volgens het recht zoals dat onder de oude wet gold. Welnu, de verjaringstermijn van aansprakelijkheidsvorderingen begon pas te lopen zodra alle toepassingsvoorwaarden ervan voldaan zijn, waaronder het ontstaan van de schade (cf. *supra*, nr. 44). In de parlementaire voorbereidingsstukken komt echter naar voren dat de wetgever het schadeverwekkende feit als vertrekpunt van de oude dertigjarige termijn beoogde.³³⁴

C. Verkregen verjaring

1° Algemene regel

63. Art. 11 bepaalt dat de nieuwe verjaringstermijn bij inwerkingtreding van de nieuwe wet niet begint te lopen indien de rechtsvordering vóór die inwerkingtreding bij een in kracht van gewijsde gegane beslissing verjaard is verklaard.

Deze bepaling zegt evenwel te weinig. Ze betekent immers niet dat de nieuwe verjaringstermijn van toepassing is op een situatie die reeds vóór de inwerkingtreding van de nieuwe wet krachtens de oude wet verjaard is, voor zover vóór die inwerkingtreding geen in kracht van gewijsde gegane beslissing de rechtsvordering verjaard verklaard heeft.

³²⁹ *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/1, 13. Dit is ook het gemeene recht: cf. Cass., 4 oktober 1957, *Arr.Verbr.*, 1958, 54; Cass., 6 maart 1958, *Arr.Verbr.*, 1958, 489 (eerste arrest); Cass., 13 maart 1989, *Arr.Cass.*, 1988-89, 804; Cass., 24 januari 1997, *R.W.*, 1997-98, 257, *R.Cass.*, 1998, (27), 34, met noot P. WERY en H. VUYE.

³³⁰ *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/1, 13 en 17.

³³¹ *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/1, 14 en 17.

³³² Dit is ook het gemeene recht: cf. Cass., 4 oktober 1957, *Arr.Verbr.*, 1958, 54 en Cass., 6 maart 1958, *Arr.Verbr.*, 1958, 489.

³³³ Aanvankelijk deed de wetgever dit wel uitdrukkelijk toen alle de vorderingen tot schadevergoeding gevisieerd waren (cf. noot 328): «te rekenen van het schadeverwekkend feit» (*Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/1, 21). Wellicht heeft de wetgever dit probleem over het hoofd gezien toen hij de overgangsbepaling uitbreidde tot alle persoonlijke vorderingen die niet alle schadevergoedingsvorderingen zijn (zie *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/6, amendementen nrs. 23-24).

³³⁴ *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/1, 17. Het oude vertrekpunt zal dan ook slechts van belang zijn om te weten of de rechtsvordering vóór de inwerkingtreding van de nieuwe wet al dan niet definitief onder de oude regeling verjaard was (cf. *infra* nr. 63).

Herhaaldelijk heeft het Hof van Cassatie beslist dat de werking van nieuwe wetten in de tijd geen afbreuk kan doen aan definitief verworven rechten.³³⁵ Mijns inziens kan het dan ook niet de bedoeling van de wetgever geweest zijn dat het definitief verworven karakter van de verjaring afhangt van het al dan niet voorliggen van een in kracht van gewijsde gegane rechterlijke beslissing. Het enkel verloop van de termijn uit de oude wet is voldoende opdat de nieuwe termijn niet meer kan worden toegepast. De verjaring van een rechtsvordering hangt niet af van een rechterlijke beslissing die de verjaring vaststelt, maar enkel van het loutere feit dat de voor de verjaring vereiste periode verstreken is. Een andere interpretatie zou tot het absurde gevolg leiden dat rechtsvorderingen tot uitvoering van een overeenkomst of een rechterlijke uitspraak nog dertig jaar na datum kunnen worden ingesteld alleen omdat er terzake nog geen in kracht van gewijsde gegane beslissing is genomen en omdat de nieuwe verjaringstermijn nog niet is verstreken.

2° Oud art. 26 V.T.Sv.

64. Toch ontdoet deze interpretatie art. 11 van de nieuwe verjaringswet niet van alle betekenis maar maakt het voor één specifieke hypothese relevant, met name wanneer een in kracht van gewijsde gegane beslissing een rechtsvordering tot schadevergoeding op grond van het oude art. 26 V.T.Sv. verjaard verklaard heeft.³³⁶ In deze hypothese zal de nieuwe verjaringstermijn niet langer kunnen worden toegepast.

Volgens een grote meerderheid in de rechtsleer en in overeenstemming met de begripsbepaling in het Ger.W. gaat een rechterlijke beslissing in kracht van gewijsde zodra ze niet langer voor een gewoon rechtsmiddel - verzet of hoger beroep - vatbaar is. Tegen dergelijke beslissing staat dan ook nog steeds een buitengewoon rechtsmiddel zoals een voorziening in cassatie open. Een in kracht van gewijsde gegane beslissing is immers te onderscheiden van een definitieve of onherroepelijke beslissing, die ook niet vatbaar is voor buitengewone rechtsmiddelen.³³⁷

Voor die vonnissen (in eerste en laatste aanleg) of die arresten (in hoger beroep) die gewezen zijn vóór de inwerkingtreding van de nieuwe verjaringswet, die ondanks het lentearrest de rechtsvordering op grond van art. 26 V.T.Sv. verjaard verklaard hebben en die nog steeds vatbaar zijn voor

³³⁵ Cass., 7 mei 1953, *Arr.Verbr.*, 1953, 607; Cass., 13 maart 1989, *Arr.Cass.*, 1988-89, 804; Cass., 12 november 1996, *Arr.Cass.*, 1996, 1039 (strafzaak); Cass., 24 januari 1997, *R.W.*, 1997-98, 257.

³³⁶ Zie ook de oorspronkelijke formulering voor de Raad van State in *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/1, 17.

³³⁷ A. FETTWIS, o.c., 278; zie ook art. 21 jo. 28 Ger.W. In zijn recent doctoraatsproefschrift zet Piet Taelman een stap verder: een cassatievoorziening verhindert dat een beslissing in kracht van gewijsde gaat indien deze voorziening de tenuitvoerlegging van de rechterlijke beslissing schorst. Dergelijke schorsing vindt echter slechts uitzonderlijk plaats (P. Taelman, *Het gezag van het rechterlijk gewijsde in het gerechtelijk privaatrecht. Begripsbepaling- en afbakening*, doctoraatsproefschrift RUG, Gent, 1994, p. 144, nr. 193). Nog een stap verder, in de context van het EEX-Verdrag (zie K. BROECKX, «Erkenning en tenuitvoerlegging van buitenlandse vonnissen» in H. VAN HOUTTE en M. PERTEGAS SENDER (red.), *Europese IPR-verdragen*, Leuven, Acco, 1997, (140) p. 174, nr. 5.71), is een voorziening in cassatie een gewoon rechtsmiddel.

voorziening in cassatie (omdat het vonnis/arrest a quo bijvoorbeeld niet betekend is), is de nieuwe verjaringswet niet van toepassing en zou het Hof van Cassatie na een verplichte prejudiciële vraag aan het Arbitragehof verplicht zijn het oude art. 2262 B.W. toepasbaar verklaren.³³⁸

Met betrekking tot de toepassing van een dertigjarige termijn wees de minister van Justitie erop dat de wetgever van een ongrondwettig verklaarde bepaling, zoals het oude art. 26 V.T.Sv., zelfs voor vorderingen uit het verleden geen toepassing kon maken en dat anders bepalen de rechtszekerheid sinds het lentearrest opnieuw zou verstoren. Evenmin is er volgens de Minister sprake van een discriminatie ten nadele van diegenen wiens rechtsvordering krachtens een definitieve of onherroepelijke rechterlijke beslissing op grond van het oude art. 26 V.T.Sv. verjaard was verklaard.³³⁹

3° Bedrog

65. Tijdens de parlementaire bespreking wijst de minister van Justitie op een drastisch en niet zo vaak voorkomend middel om te ontsnappen aan een in kracht van gewijsde gegane beslissing die een rechtsvordering verjaard verklaard heeft: in geval van bedrog bij een in kracht van gewijsde gegane uitspraak kan de bedrogene het buitengewoon rechtsmiddel van herroeping van het gewijsde aanwenden, zodat de verjaring die bij een in kracht van gewijsde gegane beslissing is vastgesteld, niet langer definitief verworven zou zijn.³⁴⁰

D. Verzwaring van de schade

66. Een bijzonder geval ligt voor wanneer de rechtsvordering tot schadevergoeding is ontstaan vóór de inwerkingtreding van de nieuwe verjaringswet, maar de schade pas nadien verzwaart. Het vertrekpunt voor de vijfjarige termijn ligt dan op de dag volgend op die waarop de benadeelde van de verzwaring van de schade kennis heeft gekregen, terwijl de twintigjarige verjaring dan vanaf de inwerkingtreding van de nieuwe wet begint te lopen, maar opnieuw met de bijkomende beperking dat de oude dertigjarige termijn niet mag worden overschreden (art. 12).³⁴¹

Een verzwaring van de schade na de inwerkingtreding kan evenwel geen afbreuk meer doen aan de in kracht van gewijsde gegane rechterlijke beslissing die de rechtsvordering verjaard verklaard heeft.³⁴²

E. Gedwongen erkenning

67. Art. 2263 B.W., dat de termijn van 28 tot 8 jaar reduceert om een vordering tot hernieuwing van de titel in te stellen,

doet de vraag rijzen of de schuldeiser die reeds meer dan tien jaar rente ontvangt, onmiddellijk een vordering tot hernieuwing moet instellen. Dergelijke oplossing is moeilijk verdraagzaam met de toepassing van de algemene beginselen inzake overgangsrecht. Net zoals de andere nieuwe termijnen vanaf de inwerkingtreding van de nieuwe wet beginnen te lopen, begint ook deze achtjarige termijn vanaf de inwerkingtreding van de wet te lopen.³⁴³

F. Interpretatieve richtlijnen

68. Tot slot kunnen de twee volgende opmerkingen nog een leidraad vormen voor de niet-geanticipeerde toekomstige betwistingen in verband met de toepassing van deze wet in de tijd. Enerzijds was het in geen geval de bedoeling van de wetgever om aan de nieuwe verjaringswet enige retroactieve werking toe te kennen: hij heeft zich ertoe beperkt de algemene beginselen van Roubier uitdrukkelijk in de wet op te nemen.³⁴⁴ Anderzijds wees de minister van Justitie er in de parlementaire voorbereiding op dat art. 10 de algemene regel vormt.³⁴⁵

BESLUIT

69. Wie dacht dat recht synoniem is van orde en harmonie, moet wel teleurgesteld zijn. De evolutie van het recht inzake verjaring is een mooie illustratie van de chaotische ontwikkeling van het recht. Na de ongrondwettigverklaring van het oude art. 26 V.T.Sv. door het Arbitragehof, acht de wetgever het niet wenselijk om een gehele hervorming van de verjaring door te voeren en verkiest hij de rechtspraak van het Arbitragehof af te wachten. In de toekomst zullen de rechtspraak en rechtsleer hun handen vol hebben om onder meer te oordelen wat precies onder «kennisname van de feiten» dient te worden verstaan, of het beginsel *fraus omnia corrumpit* bij verjaring geldt en wat de relatie is tussen de regelen met betrekking tot de verzwaring van de schade en het voorbehoud. Of alle situaties met het grondwettelijke gelijkheidsbeginsel zullen overeenstemmen, blijft evenzeer een open vraag. Ten slotte lijkt ook de verzekeringswereld met deze ene oplossing niet tevreden en werkt de Commissie voor Verzekeringen volop aan een herwerking van art. 78 Wet Landverzekeringsovereenkomst.

Ondanks deze waslijst van vraagpunten is deze wet ook een - zij het een kleine en vooral langzame - stap in de goede richting: een aantal discriminaties is verdwenen en het lot van de schuldenaar of - beter - de aangesprokene wordt gezien de afschaffing van de verouderde dertigjarige verjaringstermijn, ook eens niet vergeten. *Jura vigilantibus, non dormientibus prosunt.*

Ignace CLAEYS
Aspirant F.W.O.-Vlaanderen
K.U. Leuven

³³⁸ Art. 11 van de nieuwe verjaringswet heeft enkel betrekking op het probleem in welke gevallen de nieuwe verjaringstermijn geldt. Over de werking in de tijd van het lentearrest van het Arbitragehof: cf. *supra*, nr. 10.

³³⁹ *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/7, 21-22.

³⁴⁰ *Parl.St., Senaat*, 1997-98, nr. 883/3, 41; zie artt. 1132 et seq. Ger.W.

³⁴¹ Art. 12 heeft enkel betrekking op vorderingen op grond van buitencontractuele aansprakelijkheid (cf. *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/7, 20).

³⁴² *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/1, 13 en 17.

³⁴³ *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/15, 8.

³⁴⁴ *Parl.St., Kamer*, 1997-98, nr. 1087/7, 13.

³⁴⁵ *Parl.St., Senaat*, 1997-98, nr. 883/3, 43.

RECHTSPRAAK

ARBITRAGEHOF

18 FEBRUARI 1998

Voorzitter: de h. De Grève

Rapporteurs: de hh. Bossuyt en Henneuse

Advocaten: mrs. Timmermans loco De Bleir en Lindemans en Ronse

Grondwet – Gelijkheid en niet-discriminatie – Arbeidsovereenkomst – Handelsvertegenwoordigers – Verzekeringssector – Bediende in dienst van verzekeringsmakelaar – Toepasselijkheid bepalingen Arbeidsovereenkomstenwet – Wettelijk vermoeden

De wetgever vermocht redelijkerwijze te oordelen dat, wegens de eigen kenmerken van de verzekeringssector, het van het gemene recht afwijkend vermoeden inzake het bestaan van een arbeidsovereenkomst in art. 4, tweede lid, Arbeidsovereenkomstenwet niet dient te worden uitgebreid tot die sector.

Art. 4, eerste lid, Arbeidsovereenkomst schendt evenwel de artt. 10 en 11 van de Grondwet in zoverre het de artt. 88 tot 107 van die wet inzake de handelsvertegenwoordigers niet toepasselijk maakt op de bediende die aantoonde dat hij door een arbeidsovereenkomst is verbonden met een verzekeringsmakelaar en dat zijn situatie overeenstemt met de wettelijke definitie van de handelsvertegenwoordiger.

Arrest nr. 20/98

Bij vonnis van 7 februari 1997 vraagt de Arbeidsrechtbank van Brussel het Hof of art. 4, eerste lid, van de wet van 3 juli 1978 betreffende de arbeidsovereenkomsten bestaande is met de artt. 10 en 11 van de Grondwet, in zoverre het ertoe leidt dat een arbeidsovereenkomst van een bediende beantwoordend aan de definitie van de arbeidsovereenkomst voor handelsvertegenwoordiger, maar werkzaam in de verzekeringen, verschillend wordt behandeld van de handelsvertegenwoordigers in de andere zaken.

Uit de motieven van de beslissing van de verwijzende rechter blijkt evenwel dat aan het Hof slechts een vraag wordt gesteld over de situatie van de werknemer, tewerkgesteld in dienst van een verzekeringsmakelaar, aan wie de bescherming wordt ontzegd die bij de wet aan de handelsvertegenwoordigers wordt toegekend, terwijl de arbeidsovereenkomst die hem aan zijn werkgever bindt alle kenmerken van een arbeidsovereenkomst voor handelsvertegenwoordiger vertoont. Het Hof beperkt zijn onderzoek tot de verschillende behandeling van die categorie van werknemers die in de verzekeringssector werkzaam zijn.

Art. 4, eerste en tweede lid, van de wet van 3 juli 1978 betreffende de arbeidsovereenkomsten luidt:

«De arbeidsovereenkomst voor handelsvertegenwoordigers is een overeenkomst waarbij een werknemer, de handelsvertegenwoordiger, zich verbindt tegen loon cliënteel op te sporen en te bezoeken met het oog op het onderhandelen over en het sluiten van zaken, verzekeringen uitgezon-

derd, onder het gezag, voor rekening en in naam van een of meer opdrachtgevers.

Niettegenstaande elke uitdrukkelijke bepaling van de overeenkomst of bij het stilzwijgen ervan wordt de overeenkomst gesloten tussen opdrachtgever en tussenpersoon, welke ook de benaming zij, beschouwd als een arbeidsovereenkomst voor handelsvertegenwoordigers, tenzij het tegendeel wordt bewezen.»

Overeenkomstig art. 87 van dezelfde wet wordt de arbeidsovereenkomst voor handelsvertegenwoordiger in bovenvermelde zin beheerst door, enerzijds, de bepalingen van titel III van de wet van 3 juli 1978, die de arbeidsovereenkomst voor bedienden regelt (art. 86 uitgezonderd) en, anderzijds, de specifieke bepalingen inzake handelsvertegenwoordiging, vervat in titel IV (de artt. 88 tot 107).

Uit de combinatie van de vermelde bepalingen volgt dat voor de werknemer wiens arbeidsovereenkomst beantwoordt aan de in art. 4, eerste lid, vervatte definitie, maar werkt in dienst van een verzekeringsmakelaar, enkel de algemene regelen inzake de arbeidsovereenkomst voor bedienden van toepassing zijn, indien hij werkt onder het gezag van een of meer opdrachtgevers. In tegenstelling tot de handelsvertegenwoordigers in de andere sectoren, kan hij zich niet beroepen op de beschermde maatregelen van de artt. 88 tot 107.

De sector van de verzekeringen wordt uitgesloten uit de regeling inzake handelsvertegenwoordiging sinds de wet van 30 juli 1963 tot instelling van het statuut der handelsvertegenwoordigers.

Uit de parlementaire voorbereiding blijkt dat de initiatiefnemers van die wet oordeelden dat er op zichzelf «een grondige reden [is] om de contracten van de verzekeringsagenten bij de contracten van handelsvertegenwoordiging in te delen». Dit zou echter vergen «dat men vooraf een scherp onderscheid [zou dienen] te maken tussen de zelfstandige en de niet-zelfstandige verzekeringsagent, wat een lang en moeilijk werk schijnt te zijn». Om de aanneming van een algemene regeling inzake handelsvertegenwoordiging niet nodeloos te vertragen, werd daarom voor de verzekeringssector een afzonderlijk wetgevend initiatief in het vooruitzicht gesteld (*Gedr. St., Senaat, 1962-1963, nr. 185, Verslag, Pasin., 1963, 785-786*).

Het Hof stelt vast dat, meer dan dertig jaar na de totstandkoming van de wet van 30 juli 1963, nog steeds geen wettelijke regeling werd uitgevaardigd die de bedienden in de verzekeringssector beantwoordend aan de definitie van handelsvertegenwoordiger een juridische bescherming biedt, die vergelijkbaar is met die voor handelsvertegenwoordigers vervat in de arbeidsovereenkomstenwet.

De wetgever vermocht redelijkerwijze te oordelen dat, wegens de eigen kenmerken van de verzekeringssector, het vermoeden dat art. 4, tweede lid, van de wet van 3 juli 1978 bevat en dat afwijkt van het gemene recht, niet dient te worden uitgebreid tot die sector. De rechter bij wie een geding aanhangig wordt gemaakt moet bijgevolg in ieder geval nagaan of de werknemer aantoonde dat hij door een arbeidsovereenkomst aan zijn werkgever is gebonden. Een dergelijk verschil in behandeling, ten opzichte van de handelsverte-

genwoordigers die in de andere sectoren werkzaam zijn, is redelijkerwijze verantwoord door het bijzondere probleem gerezen in de verzekeringssector door de afbakening van de categorie van de zelfstandigen en die van de bedienden.

Daarentegen blijkt niet uit de hierboven aangehaalde parlementaire voorbereiding – en het Hof ziet al evenmin – dat aanvaardbare motieven zouden kunnen verantwoorden dat de wettelijke bescherming, die aan de handelsvertegenwoordiger wordt toegekend, zou worden geweigerd aan de werknemer die het bewijs heeft geleverd dat hij onder het gezag van een verzekeringsmakelaar werkt en die aantoonde dat zijn situatie overeenstemt met die van de in de wet gedefinieerde handelsvertegenwoordiger.

Weliswaar voert de Ministerraad, ter verantwoording van de uitsluiting van de verzekeringen in art. 4 van de Arbeids-overeenkomstenwet, nog aan dat in de verzekeringssector belangrijke arbeidsovereenkomsten werden gesloten ter bescherming van de werknemers. Het initiatief tot het sluiten van collectieve arbeidsovereenkomsten ligt evenwel niet bij de wetgever; de totstandkoming ervan is afhankelijk van verschillende factoren die de wetgever niet in de hand heeft; dergelijke overeenkomsten kunnen geldig zijn voor slechts een beperkte duur. De wetgever kon er dus niet van uitgaan dat de weigering om de bijzondere beschermingsregeling te verlenen aan de bedienden die in dienst zijn van een verzekeringsmakelaar en die beantwoorden aan de definitie van handelsvertegenwoordiger op zekere en permanente wijze zou worden opgevangen door collectieve arbeidsovereenkomsten. Het feit dat dergelijke overeenkomsten een gelijkwaardige bescherming kunnen bieden, ontslaat de wetgever er niet van zelf de eerbiediging van de artt. 10 en 11 van de Grondwet te verzekeren. Daaruit volgt dat art. 4, eerste lid, van de wet van 3 juli 1978 de artt. 10 en 11 van de Grondwet schendt in de mate zoals aangegeven in het beschikkende gedeelte.

Om die redenen,

het Hof,

zegt voor recht:

art. 4, eerste lid, van de wet van 3 juli 1978 betreffende de arbeidsovereenkomsten schendt de artt. 10 en 11 van de Grondwet, in zoverre het de artt. 88 tot 107 van die wet niet-toepasselijk maakt op de bediende die aantoonde dat hij door een arbeidsovereenkomst is verbonden met een verzekeringsmakelaar en dat zijn situatie overeenstemt met de wettelijke definitie van de handelsvertegenwoordiger.

...

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER – 3 NOVEMBER 1997

Voorzitter: de h. Verougstraete

Rapporteur: de h. Waÿters

Openbaar ministerie: mevr. De Raeve

Advocaat: mr. Geinger

Inkomstenbelastingen – Bedrijfsvoorheffing – Enige en forfaitaire vergoeding die werkgever ingevolge een concurrentiebeding moet betalen aan werknemer die het bedrijf verlaat

De enige en forfaitaire vergoeding die de werkgever aan de werknemer die het bedrijf verlaat, ingevolge een concurrentiebeding moet betalen overeenkomstig de Arbeidsovereenkomstenwet, is een vergoeding uit hoofde van of naar aanleiding van het stopzetten van de arbeid of het beëindigen van een arbeidsovereenkomst. Daarop is bedrijfsvoorheffing verschuldigd.

N.V. B. t/ G.

Gelet op het bestreden arrest, op 3 februari 1997 door het Arbeidshof te Antwerpen gewezen;

...

Overwegende dat art. 31, eerste lid, van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen (1992) bepaalt dat alle beloningen die voor de werknemers de opbrengst zijn van arbeid in dienst van een werkgever bezoldigingen van werknemers zijn;

Dat volgens het tweede lid, 3°, van dit artikel daartoe inzonderheid behoren vergoedingen verkregen uit hoofde van of naar aanleiding van het stopzetten van de arbeid of het beëindigen van een arbeidsovereenkomst;

Dat op die vergoedingen, krachtens art. 273, enig lid, 1°, van dit wetboek, bedrijfsvoorheffing verschuldigd is;

Overwegende dat de enige en forfaitaire vergoeding die de werkgever aan de werknemer die het bedrijf verlaat, ingevolge een concurrentiebeding moet betalen overeenkomstig art. 65, § 2, vijfde lid, 4°, van de Arbeidsovereenkomstenwet, op de bedienden van toepassing krachtens art. 86, § 1, eerste lid, van die wet, een vergoeding is in de zin van art. 31, tweede lid, 3°, van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen (1992);

Overwegende dat het arrest eiseres veroordeelt tot betaling aan verweerder van een enige forfaitaire vergoeding ingevolge een concurrentiebeding dat deel uitmaakt van de arbeidsovereenkomst; dat het oordeelt dat die vergoeding geen beroepsinkomen is en dienvolgens daarop geen bedrijfsvoorheffing verschuldigd is;

Dat het aldus de artikelen 31, eerste lid, en 273, enig lid, 1°, van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen (1992) schendt;

...

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER – 10 FEBRUARI 1998

Voorzitter: de h. Holsters

Rapporteur: de h. Dhaeyer

Openbaar ministerie: de h. Bresseleers

Advocaat: mr. Poppe

Straf – Zwaarste straf – Eenparigheid

Wanneer de appèlrechters, de door de eerste rechter met uitstel van tenuitvoerlegging uitgesproken straf verminderen en slechts ten dele het door de eerste rechter verleende uitstel van tenuitvoerlegging behouden, verzwaren zij de straf niet. Zij moeten derhalve niet met eenparige stemmen beslissen.

H. t/ O.M.

Gelet op het bestreden arrest, op 24 mei 1996 door het Hof van Beroep te Antwerpen gewezen;

Overwegende dat de eerste rechter eiser heeft veroordeeld wegens de telasteleggingen A en B samen tot een geldboete van 1.000 frank met uitstel van tenuitvoerlegging voor een termijn van drie jaar en tot een vervangende gevangenisstraf van drie maand;

Overwegende dat de appèlrechters, na te hebben vastgesteld dat de uitgesproken straf onwettig was doordat zij het maximum van de geldboete overschreed, eiser veroordelen tot een geldboete van 500 frank met uitstel van tenuitvoerlegging voor een gedeelte van 250 frank gedurende een termijn van drie jaar en tot een vervangende gevangenisstraf van vijftien dagen;

Overwegende dat de appèlrechters, wanneer zij de door de eerste rechter met uitstel van tenuitvoerlegging uitgesproken straf verminderen en slechts ten dele het door de eerste rechter verleende uitstel van tenuitvoerlegging behouden, de straf niet verzwaren;

Dat de appèlrechters derhalve niet met eenparige stemmen moesten beslissen;

...

NOOT – *Over de eenparigheid*

1. Wanneer de gevangenisstraf of de geldboete worden verminderd, maar het verleende uitstel wordt ontnomen, zal de opgelegde straf als lichter worden beschouwd, zelfs alervaart de beklaagde deze effectieve gevangenisstraf of geldboete als een strafverzwaring (Cass., 13 februari 1950, *Pas.*, 1950, I, 424; Cass., 5 mei 1952, *Pas.*, 1952, I, 547).

2. Hetzelfde geldt wanneer de strafrechter de gevangenisstraf of de geldboete vermindert, maar de duur van het uitstel verlengt (Cass., 20 december 1954, *Pas.*, 1955, I, 398).

In beide gevallen hoeft de appèlrechter niet met eenparige stemmen te beslissen en kan op verzet van de beklaagde het verleende uitstel worden ontnomen of de duur van het uitstel worden verlengd.

A. Vandeplas

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER – 11 JUNI 1998

Voorzitter-rapporteur: de h. Verougstraete
Openbaar ministerie: de h. De Swaef
Advocaten: Mrs. Houtekier en Verbist

Stedenbouw – Duinendecreet – Beschermd duingebied – Volledig bouwverbod – Begrip

Het begrip «volledig bouwverbod» houdt in dat geen gebouw mag worden opgericht, ook al werd hiertoe een bouwvergunning verleend.

Vlaams Gewest t/ C.

Gelet op het bestreden arrest, op 23 november 1994 gewezen door het Hof van Beroep te Brussel;

Overwegende dat, krachtens art. 52, § 1, tweede lid, van de wet van 12 juli 1973, als gewijzigd bij art. 2 van het decreet van 14 juli 1993, de aanduiding als beschermd duingebied of als voor het duingebied belangrijk landbouwgebied vanaf de publicatie op 17 september 1993 van het besluit van 15 september 1993 tot aanduiding van de beschermde gebieden, een volledig bouwverbod inhoudt, ongeacht de bestemming van het goed volgens de in uitvoering van de wet van 29 maart 1962 houdende organisatie van de ruimtelijke ordening en van de stedenbouw vastgestelde en goedgekeurde bestemmingsplannen of verleende verkavelingsvergunningen;

Dat de uitdrukking «volledig bouwverbod» inhoudt dat geen gebouw mag worden opgericht, ook al werd hiertoe een bouwvergunning verleend;

Overwegende dat het arrest vaststelt dat het college van burgemeester en schepenen op 23 augustus 1993, dit is vóór de publicatiedatum van het besluit waarvan sprake in het decreet van 14 juli 1993, een bouwvergunning heeft afgeleverd voor het verbouwen en saneren van een bestaande woning gelegen in de duinstreek en dat de werken na die publicatiedatum werden aangevat en voltooid;

Dat de appèlrechters oordelen dat het «volledig bouwverbod» waarvan sprake in het genoemde art. 52, § 1, niet wordt miskend doordat de houder van een bouwvergunning afgeleverd vóór de publicatiedatum na die datum de materiële bouwactiviteiten uitvoert die krachtens de bouwvergunning zijn toegestaan;

Dat zij aldus de in het middel aangewezen wetsbepalingen (art. 44, 45 en 46 Stedenbouwwet en art. 51, 52, § 1, tweede lid, en 54, §§ 1 en 2, van de wet van 12 juli 1973 op het natuurbehoud) schenden.

...

RAAD VAN STATE

12e KAMER – 16 FEBRUARI 1998

Voorzitter: de h. Vandendriessche
Auditoraat: de h. De Buel
Advocaten: mrs. Van Betsbrugge, Vanderwaeren, Soquet loco Beelen en Staelens

Raad van State – Kort geding bij dringende noodzakelijkheid – Verzoekschrift – Geen uiteenzetting van de feiten die een beroep op deze uitzonderlijke procedure rechtvaardigen – Geen overstap naar de gewone schorsingsprocedure mogelijk

Een verzoeker die in zijn verzoekschrift tot schorsing bij dringende noodzakelijkheid nalaat de feiten te vermelden die een beroep op deze uitzonderlijke procedure rechtvaardigen, kan in de loop van het geding niet overstappen naar de gewone schorsingsprocedure.

R. t/ Gemeente Boutersem en Vlaams Gewest
Arrest nr. 71.841

Gezien het verzoekschrift dat R. op 30 januari 1998 heeft ingediend waarbij hij vraagt om «bij dringende noodzake-

lijkheid» de schorsing te bevelen van de «beslissing van 27 november 1997 van de Vlaamse Minister houdende een goedkeuring en van de (...) beslissing van 25 september 1997» van de gemeenteraad van Boutersem waarbij «het statuut van het gemeentepersoneel, meer bepaald op de politiediensten werd goedgekeurd, evenals de vaststelling van het personeelskader, de aanpassing der weddeschalen en het algemeen administratief statuut»;

...

Overwegende dat het verzoekschrift waarmee de vordering is ingeleid, onmiskenbaar verwijst naar de procedure van schorsing bij dringende noodzakelijkheid; dat evenwel dat verzoekschrift, in strijd met art. 8, 6°, van het K.B. van 5 december 1991 tot bepaling van de rechtspleging in kort geding voor de Raad van State geen uiteenzetting geeft van de feiten die aantonen dat een beroep op de uitzonderlijke procedure van de uiterst dringende noodzakelijkheid, waarin de rechten van de verdediging aanzienlijk worden ingeperkt en die het normale procedureverloop voor de Raad van State ernstig verstoort, gerechtvaardigd is; dat met name niet wordt uiteengezet waarom de zaak zo dringend is dat een gewone vordering tot schorsing van de tenuitvoerlegging van de beslissing niet zou kunnen voorkomen dat het moeilijk te herstellen ernstig nadeel zich voordoet, dat de lezing van het verzoekschrift ook niet evident dwingt tot de vaststelling dat de zaak het vereiste spoedeisend karakter heeft;

Overwegende dat verzoeker ter terechtzitting uiteenzet dat het, ondanks de in het verzoekschrift gebruikte bewoordingen, zijn bedoeling was een gewone vordering tot schorsing in te dienen en dat hij vraagt dat de vordering als zodanig voort afgehandeld zou worden;

Overwegende dat de Raad van State niet vermogt op dat verzoek in te gaan; dat immers de vordering tot schorsing en de vordering tot schorsing bij uiterst dringende noodzakelijkheid van elkaar onderscheiden vorderingen zijn, waartussen de verzoeker een keuze kan maken volgens de dreiging die hem boven het hoofd hangt, maar die elk een specifieke rechtsgang op gang brengen; dat het beroep doen op de procedure van uiterst dringende noodzakelijkheid de rechter er immers toe verplicht de vraag naar het bestaan van de dringende noodzakelijkheid in zijn beslissing te betrekken en met name de vordering af te wijzen wanneer de dringende noodzakelijkheid niet aangetoond wordt; dat in de beide procedures de rechten van de verdediging ook beduidend anders geregeld zijn en dat de organen van de Raad van State, naar luid van art. 16 e.v. van het K.B. van 5 december 1991 tot bepaling van de rechtspleging in kort geding voor de Raad van State, in de twee gevallen ook verschillende procedures moeten volgen;

Overwegende dat toelaten dat een verzoeker in de loop van een bij uiterst dringende noodzakelijkheid ingediende vordering overstapt naar de gewone schorsingsprocedure erop neerkomt, enerzijds, dat de voorwaarde van de dringende noodzakelijkheid buiten werking wordt gesteld en, anderzijds, dat de rechten van de verwerende partij er fundamenteel door geschonden kunnen worden, omdat het niet ondenkbaar is dat het verwerpen van de vordering na het onderzoek van de dringende noodzakelijkheid tot gevolg heeft dat de verzoeker niet meer in de voorwaarden verkeert om nog een nieuwe vordering tot schorsing, ditmaal volgens de gewone procedure, in te dienen,

Volgt: verwerping van de schorsing bij uiterst dringende noodzakelijkheid.

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

5e KAMER – 1 DECEMBER 1997

Voorzitter: de h. Leemans

Raadsheren: de hh. Peeters en Lemmens

Advocaten: mrs. Willems loco Buysschaert en Michiels

Handelspraktijken – Stakingsvordering – Verkoper – Begrip – Beoefenaar vrij beroep

De prestaties van de beoefenaren van vrije beroepen zijn uitgesloten van het toepassingsgebied van de W.H.P.C., ongeacht of die activiteiten al dan niet in vennootschapsvorm worden uitgeoefend.

N.V. F. t/ N.V. K. en N.V. S.

Overwegende dat de door art. 98 W.H.P.C. bedoelde «belanghebbende» o.m. de «verkoper», d.i. «elke handelaar of ambachtsman of elke natuurlijke persoon of rechtspersoon, die producten of diensten te koop aanbieden of verkopers in het kader van een beroepsactiviteit of met het oog op het verwezenlijken van hun statutair doel» is;

Overwegende dat zo'n verkoper art. 93 W.H.P.C. slechts zal kunnen inroepen indien de gehekkelde inbreuk (die strijdig met de eerlijke handelsgebruiken zou zijn) hem in zijn handel, d.w.z. in de uitoefening van zijn professionele activiteiten, raakt of kan raken; dat *in casu* geïntimeerden sinds 2 januari 1997 geen boekhoudkundige, fiscale of accountancy prestaties meer verrichten (hetgeen door hun advocaat ter zitting van 23 september 1997 bevestigd werd) en o.m. de door hen m.b.t. deze activiteiten opgebouwde goodwill aan een derde vennootschap verkocht werd; dat de gehekkelde inbreuk, namelijk het onrechtmatig afwerpen van de door deze activiteit opgebouwd cliënteel, geïntimeerden dan ook niet in hun handel kan raken en de enkele omstandigheid dat door deze gehekkelde inbreuk de overnameprijs van hun handel zou verminderd zijn, niet impliceert dat zij met toepassing van de W.H.P.C. een vordering tot staking kunnen instellen; dat zo'n vordering tot staking er immers enkel toe strekt een bepaalde (op de markt uitgeoefende) activiteit te beschermen, en zo'n activiteit te dezen bij geïntimeerden ontbreekt; dat geïntimeerden dan ook niet de vereiste hoedanigheid hebben om met toepassing van de W.H.P.C. een vordering tot staking in te stellen;

Overwegende bovendien dat de daadwerkelijke (en gehekkelde) activiteiten van appellante die van boekhouder(s) zijn en zij trouwens de juridische structuur is waarbinnen P. zijn vrij beroep van boekhouder (ingevolge het K.B. 19 mei 1992 tot bescherming van de beroepstitel en van de uitoefening van het beroep van boekhouder) verder uitoefent; dat de prestaties van deze beoefenaren van vrije beroepen niet enkel uit het toepassingsgebied van artt. 2 en 3 W.Kh. (dat de subjectieve en objectieve daden van koophandel bepaalt) maar ook uit het toepassingsgebied van de W.H.P.C. worden gesloten (zie daarover nog G.L. Ballon, «Over het begrip verkoper in de handelspraktijkenwet», D.C.C.R. 1996, 118-123, i.h.b. 120) en dit ongeacht het feit of deze prestaties al

dan niet in een (handels)vennootschapsstructuur uitgeoefend worden; dat appellante dan ook geen verkoper in de zin van art. 1, zesde lid, W.H.P.C. is en de tegen haar op art. 93 W.H.P.C. gestoelde vordering tot staking om die reden dan ook tevens ongegrond is, zodat geen nadere beoordeling van de ingeroepen onrechtmatigheid van de als «massaal» omschreven afwerping van cliënteel meer dient te gebeuren;
(...)

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

5e KAMER – 18 MEI 1998

Voorzitter: de h. Leemans

Raadsheren: de hh. Hulpiau en Peeters

Advocaten: mrs. Driessen, Noelanders loco Sturtewagen en Libens

Voorrechten – Voorrecht verhuurder – Rang – Verkoop verhuurde goed – Huuroverdracht – Gevolgen

De verkoop van het verhuurde goed heeft tot gevolg dat de verkoper zijn voorrecht als verhuurder verliest. Dit voorrecht gaat evenwel over op de koper van het gehuurde goed.

T. t/ N.V. I. e.a.

J.T. heeft zijn onroerend goed verhuurd aan B.V.B.A. S., met ingang van 1 januari 1992. Deze vennootschap verkreeg van N.V. I. een krediet en gaf aan deze kredietverlener haar handelszaak in pand, pand dat werd ingeschreven op het hypotheekkantoor op 11 februari 1992. J.T. verkocht dit pand aan de echtgenoten T.-S. (huidige appellanten) bij notariële akte van 26 september 1994 en vanaf november 1994 betaalde S. de huur aan de echtgenoten T.-S. Op 1 januari 1995 werd een huurovereenkomst gesloten tussen B.V.B.A. S. en de echtgenoten T.-S. Bij vonnis van 11 januari 1996 werd B.V.B.A. S. failliet verklaard. In het bevoorrecht passief dienden de echtgenoten T.-S. een schuldvordering in ten bedrage van 28.750 fr. (huur) en 172.500 fr. (verbrekingsvergoeding). I. diende een schuldvordering in ten bedrage van 7.584.607 fr., gewaarborgd door haar inschrijving op de handelszaak. De curatoren hebben de goederen waarop het voorrecht van de verhuurder slaat en die tevens deel uitmaken van de handelszaak, te gelde gemaakt. Zowel I. als de echtgenoten T.-S. maken aanspraak op deze gelden. Voorwerp van de betwisting is wie als eerste hierop aanspraak kan maken.

In het bestreden vonnis was de eerste rechter van oordeel dat bij verkoop van het onroerend goed het voorrecht van de eigenaarverhuurder tenietgaat, met als gevolg dat het voorrecht van de (nieuwe) eigenaar-verhuurder slechts ontstaat na de eigendomsoverdracht (*in casu* in september 1994), na de inschrijving van het pand op de handelszaak, en dat, daar het eerst ontstane voorrecht primeert, de schuldvordering van I. primeert op dat van de echtgenoten T.-S.

Appellanten stellen dat hun voorrecht primeert, omdat wegens de continuïteit van de huur, hun voorrecht anterior is aan de inschrijving van het pand op de handelszaak.

...

Overwegende dat niet betwist wordt dat de gefailleerde het bedoelde onroerend goed (waarin de handelszaak was gevestigd) werkelijk in huur heeft genomen (de stofferende goederen in het pand heeft gebracht), minstens in januari 1991, derhalve anterior aan de inschrijving van het voorrecht van de pandhoudende schuldeiser in februari 1991; dat deze laatste er van op de hoogte was, minstens kon zijn, dat de gefailleerde het onroerend goed, waarin de handelszaak gevestigd was, huurde; dat overigens de gefailleerde een vennootschap was, waarvan de zaakvoerder reeds jaren voordien dit zelfde onroerend goed huurde om hierin zijn handelsactiviteit uit te oefenen.

Overwegende dat tussen partijen er evenmin betwisting over bestaat dat de voorrang moet worden bepaald volgens de anterioriteit; dat aldus het voorrecht van de verhuurder primeert op dat van de pandhoudende schuldeiser op de handelszaak; dat bij de verkoop van het onroerend goed, met continuïteit van de huur, weliswaar de aanvankelijke houder van het voorrecht zijn voorrecht verliest, maar het voorrecht niet tenietgaat en overgaat op de koper, die als verhuurder in de rechten treedt van de verkoper; dat de omstandigheid dat de koper (*in casu* appellanten) later nog een huurcontract heeft gesloten met de gefailleerde, om de huur voort te zetten evenmin tot gevolg heeft dat het reeds bestaande voorrecht zou zijn tenietgegaan; dat derhalve, nu het voorrecht van de verhuurder anterior is (gebleven) aan de inschrijving van het pand van I., de vordering van appellanten gegrond is;

NOOT – Het voorrecht van de verhuurder na huuroverdracht

1. Algemeen wordt geleerd dat het voorrecht van de verhuurder tenietgaat bij vervreemding van het gehuurde goed (o.m. De Page, *Traité*, VII, nr. 110, nr. 135 en 153, nr. 188; A.P.R., tw. *Voorrechten*, 61, nr. 103; R. Poncelet, *Les privilèges mobilières*, in *Rép.Not.*, nr. 113). Deze regel houdt verband met de opvatting dat het voorrecht van de verhuurder moet worden begrepen als een pandrecht op de stofferende goederen dat de verhuurder uitoefent middels het onroerend goed. Doet hij het onroerend goed van de hand, dan eindigt ook dit pandrecht. De verhuurder verliest dus zijn voorrecht en kan het evenmin herwinnen door pandbeslag te leggen, ook al betreft het vóór de verkoop vervallen huurtermijnen. Dit alles behoudens wanneer hij zijn pandrecht reeds had uitgeoefend door tijdig op de stofferende goederen beslag te leggen (Hof Gent, 20 december 1994, *T.Not.*, 1995, 291; De Page, *Traité*, VII, 110, nr. 135, voetnoot (2); Baudry-Lacantinerie en Loynes, *Traité*, I, 361, nr. 358).

De mogelijkheid om het voorrecht na de verkoop in stand te houden door middel van een beding in de koopovereenkomst waarbij de koper ermee instemt het pandrecht uit te oefenen voor rekening van de verkoper, wordt terecht in twijfel getrokken. Ook de instemming van de huurder kan de positie van de verkoper niet versterken. Een dergelijke constructie beantwoordt immers niet aan de hypothese van de «derde-pandhouder» (Planio en Ripert, *Traité*, XII, 191, n° 165; Baudry-Lacantinerie en Loynes, *Traité*, I, 362, nr. 358: niet-tegenwerpelijheid aan schuldeisers van de huurder).

2. Wat is dan de positie van de koper van het onroerend goed? Is de huurovereenkomst overeenkomstig het bepaal-

de van art. 1743 B.W. tegenwerpelijk aan de koper van het onroerend goed, dan wordt de koper «in de plaats gesteld» van de oorspronkelijke verhuurder (cf. Cass., 28 februari 1980, *Arr. Cass.*, 1979-80, 816, *R.W.*, 1980-81, 1777). De verhouding tussen de drie protagonisten wordt door de rechtsleer geanalyseerd als een contractoverdracht (o.m. P. Van Ommeslaghe, «La transmission des obligations en droit belge» in *La transmission des obligations*, Brussel, 1980, 157, nr. 64; E. Dirix, *Obligatoire verhoudingen tussen contractanten en derden*, Antwerpen, 1984, 53, nr. 60 en de verwijzingen aldaar). Overwegend wordt aangenomen dat deze overdracht, behoudens andersluidend beding, enkel werkt voor de toekomst. Dit betekent dat de naar het tijdstip van de overdracht reeds vervallen huurgelden aan de verkoper verschuldigd blijven en dat de huurgelden verschuldigd na dit tijdstip aan de koper toekomen. Voor deze schuldvordering geniet de koper dan het voorrecht van zijn rechtsvoorganger. Voor de invordering van de voorheen vervallen huurgelden is enkel de verkoper gerechtigd, die voortaan evenwel niet meer over het voorrecht beschikt. Het is echter mogelijk dat de partijen afspreken dat ook de schuldvordering voor de nog verschuldigde huurgelden overgaat op de koper. In dat geval is de koper ook voor deze bedragen bevoorrecht.

De vraag rijst van welk ogenblik af het voorrecht van de koper rang neemt. Het bestreden vonnis ging ervan uit dat het voorrecht van de nieuwe verhuurder geacht moet worden eerst te ontstaan op het ogenblik van de eigendomsoverdracht (in die zin ook: Kh. Brussel, 4 september 1992, *T.B.H.*, 1994, 72, *T.Not.*, 1993, 122 met noot F. Bouckaert, kritisch besproken door I. Moreau-Margrève, «Les sûretés» in *Chron. de droit à l'usage du notariat*, Luik, 1995, 101, nr. 52 en P. Coppens en Fr. T'Kint, «Examen de jurisprudence», *R.C.J.B.*, 1997, 410, nr. 104). Deze oplossing wordt in het geannoteerde arrest terecht verworpen. Indien men immers voor ogen houdt dat art. 1743 B.W. neerkomt op een contractoverdracht, dan moet worden aangenomen dat de koper in de rechten treedt van zijn rechtsvoorganger, ook wat diens zekerheidspositie aangaat en dus eveneens wat diens rang betreft. De zekerheidspositie blijft dan zonder enige discontinuïteit voortbestaan (zie in dezelfde zin: Kh. Charleroi, 7 juni 1994, *J.L.M.B.*, 1995, 159 m.b.t. een conventionele huuroverdracht).

Eric Dirix

CORRECTIONELE RECHTBANK TE TONGEREN

14e KAMER – 8 NOVEMBER 1996

Voorzitter: de h. Vrancken

Openbaar ministerie: de h. Helsen

Advocaat: mr. Bouts loco mr. Driessen

Diefstal – Braak – Poging

Het afbreken van diefstalbeveiligingsplaatjes die op kledingstukken zijn aangebracht is te beschouwen als braak in de zin van art. 484 Sw., omdat deze plaatjes bestemd zijn om in het warenhuis te blijven en de aangehechte koopwaar tegen diefstal te beveiligen.

Er is poging tot diefstal als de beklaagde de onvreemde koopwaar slechts heeft teruggelegd omdat hij had opgemerkt dat hij in het oog werd gehouden, zodat de uitvoering van het misdrijf

werd gestaakt door een omstandigheid onafhankelijk van de wil van de dader.

O.M. t/ N.

Verdachte had de intentie voor haar kinderen een aantal jassen en t-shirts te stelen in het grootwarenhuis. Zij had de diefstalbeveiligingsplaatjes van enkele kledingstukken verwijderd. Nadat zij had opgemerkt dat een aantal personeelsleden haar in het oog hielden, heeft zij de deels beschadigde kledij terug in een rek gelegd.

Het Openbaar Ministerie verzocht de telastelegging te heromschrijven als een «poging tot diefstal door braak» (art. 52 Sw. en art. 467 Sw.), omdat er een begin van uitvoering was door het afbreken van de beveiligingsplaatjes, zonder dat de kassa werd voorbijgegaan zonder te betalen.

Het afbreken van diefstalbeveiligingsplaatjes wordt beschouwd als «braak» in de zin van art. 484 Sw., omdat deze plaatjes bestemd zijn om in het warenhuis te blijven en de aangehechte koopwaar tegen diefstal te beveiligen.

Voor «poging tot diefstal met braak» volstaat het begin van uitvoering, *in casu* het afbreken van de diefstalbeveiligingsplaatjes, en is het niet vereist dat bovendien de kassa wordt voorbijgegaan zonder te betalen.

Verdachte, voert aan dat ook de «poging tot diefstal door braak» niet bewezen is, omdat zij uit eigen beweging de kledingstukken terug in een rek heeft gelegd (Corr. Tongeren, 8 januari 1992, *Limb. Rechtsl.*, 1992, 326).

Uit de eigen verklaring van verdachte volgt dat zij de koopwaar enkel en alleen heeft teruggelegd, omdat zij had opgemerkt dat zij in het oog werd gehouden, zodat zij de uitvoering van het misdrijf heeft gestaakt door een van haar wil onafhankelijke omstandigheid (art. 52 Sw.).

De heromschreven telastelegging is derhalve bewezen.

NOOT – Kasten of meubels als voorwerp van diefstal met braak

1. Als vorm van inwendige braak noemt art. 484, tweede zin, Sw. het openbreken van gesloten kasten of meubels, bestemd om ter plaatse te blijven en om de daarin besloten voorwerpen te beveiligen. Hiermee lijkt de wetgever kasten of meubels in de brede zin van het woord te hebben bedoeld. Aldus verstaat het Strafwetboek onder meubels of kasten niet alleen een commode, een chiffonnière, een kabinet, een bonheur-du-jour, een barmeubel, een jaloeziekast, een penantkastje, een inbouwkast, een muurkast, een buffet, een secretaire, een bureau of een nachtkastje, maar ook bv. een brandkluis, een geldkoffer, een brandkast of een nachtkluis.

2. Maar in geen geval kunnen andere voorwerpen dan kasten en meubels in de eigenlijke zin van deze woorden, het voorwerp uitmaken van braak in de zin van art. 484, tweede lid, Sw. (Nypels, *Législation*, III, 543 en 600; Nypels-Servais, *Code pénal*, III, p. 548, nr. 5; *Pand.B.*, v° *Effraction*, nrs. 5 en 31).

3. Aldus gaat de Correctionele Rechtbank te Tongeren tegen de wil van de wetgever in, wanneer zij oordeelt dat het afbreken van op kledingstukken aangebrachte diefstalbeveiligingsplaatjes braak uitmaakt, «omdat deze plaatjes bestemd zijn om in het warenhuis te blijven en de aangehechte koopwaar tegen diefstal te beveiligen». De strafrechter heeft één deel van de wet aangehaald, maar heeft over het hoofd gezien dat het in art. 484, tweede lid, Sw. over kasten of meubels gaat...

Wettelijk gezien kan men evenmin braak plegen op de strips die als elektronische detectoren op bepaalde voorwerpen, zoals CD's, boeken of videocassettes zijn aangebracht.

4. Niet alleen zijn diefstalbeveiligingsplaatjes geen kasten of meubels, maar evenmin vormt het afbreken van deze plaatjes braak in de zin van het Strafwetboek. Niet elke braak of ieder losrukken of doorkappen is braak in de zin van art. 484 Sw. Braak is nl. slechts een verzwarende omstandigheid bij diefstal als ze wordt gepleegd op een voorwerp dienende om de toegang af te sluiten en teneinde door te dringen in de afgesloten ruimte of tot het afgesloten voorwerp. Het Strafwetboek vat diefstal met braak dus in feite op als diefstal met inbraak (M. Gelders, «Braak», in *Comm.Straf.*, nr. 16). *Nullum simile est idem*.

5. Braak dient zich te voltrekken op een afsluiting in de eigenlijke zin van het woord (Schuind-Vandeplas, *Traité pratique de droit criminel*, 436A). Wat een voorwerp vastmaakt, vastklemt of vastbindt aan bv. een paal, een boom of een lantaarnpaal, is geen sluiting: het touw, de koord, de ketting of de tui omsluiten het voorwerp niet en wie het doorknipt, doorzaagt of losmaakt, pleegt geen braak. De zaak moet niet alleen worden beveiligd, maar tevens worden omhuld of omsloten, in het gebouw, de kast of het meubel geplaatst zijn.

6. Het lossnijden, losrukken of afschudden van de streng waaraan een dier is vastgebonden, vormt aldus geen braak (H.R., 21 januari 1889, *W.*, 5668, met eensluitende conclusie van advocaat-generaal van Maanen; vgl. H.R., 27 januari 1896, *W.*, 6770). Hetzelfde geldt voor het losschroeven van bronzen wapenschilden die aan bruggen over autosnelwegen vastgehecht zijn (Antwerpen, 15 januari 1992, *R.W.*, 1996-97, 539 met noot M. Gelders, waartegen de voorziening tot cassatie werd verworpen door Cass., 26 mei 1992), het verbreken van een hangslot waardoor een boot aan de oever is vastgelegd (Cass. fr., 26 maart 1835, *Bull.crim.*, nr. 109; Blanche, *Etudes*, VI, nr. 24; Garçon, *Code pénal annoté*, p. 694, nr. 154) of het doorknippen, openbreken of los-trekken van een ketting die een bromfiets of een fiets aan een paal bindt (Antwerpen, 12 september 1984, *R.W.*, 1984-85, 2403; ook R. Merle en A. Vitu, *Traité de droit criminel, Droit pénal spécial*, 1982, p. 1861, nr. 2277). In dezelfde gedachtegang bestaat braak evenmin in het afbreken, afknippen of verwijderen van diefstalbeveiligingsplaatjes.

7. Braak op kasten of meubels is wettelijk onderworpen aan de voorwaarde dat deze kasten of meubels bestemd zijn om ter plaatse te blijven (artt. 484-485 Sw.; Nypels, *Législation criminelle*, III, 543-544, 588-591, 600, 651-653). De rechtspraak en rechtsleer hebben deze voorwaarde terdege doen gelden (Brussel, 6 juni 1910, *Pas.*, 1910, II, 368; Brussel, 31 oktober 1973, *Pas.*, 1974, II, 43; Corr. Marche, 5 november 1947, *Pas.*, 1947, III, 88; Nypels-Servais, *Code pénal*, p. 549-550, nr. 6; *Pand.B.*, v° *Effraction*, nrs. 30 e.v.).

8. In het algemeen kan men vaststellen dat de rechtspraak – en vooral die van de laatste jaren – niet veel belang meer hecht aan de bestemming om ter plaatse te blijven. De klemtoon wordt veeleer gelegd op de beveiliging van de besloten voorwerpen.

Wil dat nu zeggen dat het hek van de dam is? Natuurlijk niet. Een koord beveiligd ook de inhoud van een pak, een lint beschermt de inhoud van een doos, maar wie de koord doorknipt of het lint losmaakt, pleegt daarom nog geen braak.

9. Is echter een koffer afgesloten met een hangslot of een valies door een schootkrammetje, dan wordt zowel de in-

braak in de koffer als in het valies als braak geïncrimineerd. Toch moet eenieder toegeven dat noch de reiskoffer, noch het valies bestemd zijn om ter plaatse te blijven.

Opent iemand een poederdoos, scheurt hij een pak of een zak open, trekt hij een kast open die niet op slot is, dan is er uiteraard geen sprake van braak. Men zal opwerpen dat er randgevallen zijn: bepaalde kartonnen zijn steviger dan een triplex koffer, kleefband kan beter beschermen dan een weerhaakje van een valieslot. Het komt dan aan de feitenrechter toe om uit te maken of het in een concreet geval om braak gaat of niet.

10. Uit de constante rechtspraak zoals deze anno 1998 wordt toegepast, blijkt dat de strafrechter de wettelijke voorwaarde «bestemd om ter plaatse te blijven» niet meer in aanmerking neemt. Alleen de braak komt nog in aanmerking. Een afsluiting is onontbeerlijk en er is geen braak als iets gewoon wordt geopend. Als een kast of meubel slechts *normaal* kan worden geopend mits men ze onderaan wat opheft of sleept, dan is er geen braak, omdat elkeen die de kast normaal opendoet dit op dergelijke manier doet. Maar als men iets moet losrukken, beschadigen, scheefftrekken, plooiën, afbreken, enz., dan is er braak.

14. De genoemde *contra legem*-toepassing van het begrip «braak» komt erop neer dat men enigszins teruggrijpt naar de Franse *Code Pénal* van 1810, die vóór het Strafwetboek in vigueur was. Krachtens de *Code Pénal* kon braak plaatshebben op alle gesloten meubels of kasten zonder enig onderscheid en vormde het enkel wegnemen van een doos, pak of zak braak (art. 396). De braak kende aldus een zeer ruim toepassingsgebied, hetgeen de Belgische wetgever bij de invoering van het Strafwetboek precies wou vermijden (Nypels, *Législation criminelle*, III, 543-544, 588-591, 600, 652; Nypels-Servais, *Code pénal*, 545 en 548; *Pand.B.*, v° *Effraction*, nrs. 4-5, 31 en 33; *R.P.D.B.*, v° *Vol*, nrs. 514-515).

15. De discrepantie die tussen wettekst en praktijk ontstaat, doordat de juridische omschrijving van het begrip braak uit het Strafwetboek niet meer met het algemeen rechtsgevoelen strookt, verliest echter haar belang ten gevolge van het feit dat diefstal met braak in de praktijk (bijna) steeds wordt gecorrectionaliseerd.

De strafmaat voor een gecorrectionaliseerde diefstal met braak is nl. lager dan die voor een gewone diefstal. De beklaagde zal uiteraard geen bezwaar hebben tegen de kwalificatie van braak. Blijft het openbaar ministerie voor zoveel het de correcte wetshandhaving nog hoog in het vaandel draagt...

Mike Gelders

BURGERLIJKE RECHTBANK TE BRUGGE

10e KAMER – 3 OKTOBER 1997

Voorzitter: mevr. Van De Putte

Rechters: de hh. Denolf en Van Hove

Erfdienstbaarheid – 1. Recht van uitweg – Afschaffing – Einde ingeslotenheid – Eenheid van exploitatie – Begrip – 2. Conventionele erfdienstbaarheid van overgang – Afschaffing – Verlies van ieder nut – Interpretatie

1. *Overeenkomstig art. 684 B.W. houdt de verleende uitweg op, wanneer hij niet meer noodzakelijk is naar het voorschrift van artikel 682, § 1 B.W. of wanneer hij kan worden genomen op een andere plaats, die minder schadelijk is geworden. Het verdwijnen van de insluiting ontnemt de noodweg zijn bestaansreden. In de situatie waarbij de eigenaar van het ingesloten erf tevens mede-eigenaar is van het aanpalend erf dat aan de openbare weg grenst, houdt de ingeslotenheid niet op als er geen eenheid van exploitatie is. Het begrip exploitatie moet ruim worden geïnterpreteerd in deze zin dat hiermee niet enkel een handels- of landbouwwuitbating wordt bedoeld, maar eveneens een gewoon gebruik en bewoning.*

2. *Krachtens art. 710bis B.W. kan de rechter, op verzoek van de eigenaar van het lijdend erf, de afschaffing van de conventionele erfdiensbaarheid bevelen wanneer deze «ieder nut» voor het heersend erf verloren heeft. Wegens het bindend karakter van de overeenkomst en mede in het licht van de vaststelling dat art. 710bis B.W. geen mogelijkheid tot schadevergoeding bepaalt mag dit wetsartikel slechts op restrictieve manier toegepast worden.*

In de meeste gevallen vertegenwoordigt deze erfdiensbaarheid van overgang een zekere waarde, die bij een eventuele vervreemding zeker gevalideerd wordt. Ook betekent zij veelal een veraangenaming van het gebruik van het erf. Dit is ook te zien in het geval. In deze omstandigheden is de rechtbank van oordeel dat de conventionele erfdiensbaarheid niet ieder nut verloren heeft en er geen reden tot afschaffing is.

M / B

Terzake moet een onderscheid worden gemaakt tussen enerzijds het gedeelte van de litigieuze uitweg dienstig als conventioneel recht van overgang met een breedte van 1,10 m (zoals destijds gevestigd bij notariële akte van 18 juli 1926, houdende de eigendomsoverdracht aan dhr. D., rechtsvoorganger van geïntimeerden) en anderzijds het gedeelte dienst als noodweg met een breedte van 0,9 m (zoals gevestigd bij vonnis van de eerste rechter gewezen op 8 juli 1986, bevestigd in hoger beroep door deze zetel bij vonnis van 30 juni 1989).

Er zouden derhalve onderscheiden rechtsprincipes moeten aangewend worden naargelang de vordering in afschaffing van de uitweg betrekking heeft op het gedeelte dienstig als noodweg, in welk geval toepassing zal moeten gemaakt worden van art. 684 B.W., en op het gedeelte dienstig als conventionele erfdiensbaarheid van overgang, waarop art. 710bis B.W. van toepassing is.

1. *Afschaffing van het recht van uitweg (art. 684 B.W.)*

Geïntimeerden volharden in hun vordering tot afschaffing van dit gedeelte uitweg (0,9 m breed), stellende dat er geen ingeslotenheid meer is en er derhalve geen noodzaak meer is aan een uitweg langs het tracé zoals bij vonnis van 8 juli 1986.

Overeenkomstig art. 684, eerste lid, B.W. houdt de verleende uitweg op, wanneer hij niet meer noodzakelijk is naar het voorschrift van art. 682 § 1, of wanneer hij kan worden genomen op een andere plaats, die minder schadelijk is geworden dan de aangewezen ligging.

De wet, inzonderheid art. 682 B.W., verleent het recht van noodweg maar om te verhelpen aan een toestand van insluiting. De ratio van de noodweg ligt derhalve in die ingeslotenheid. Het verdwijnen van die insluiting ontnemt de nood-

weg dan ook zijn bestaansreden in welk geval de opheffing kan worden gevraagd conform art. 684 B.W.

Aldus moet als enig criterium worden onderzocht in hoeverre het erf van tweede appellante nog al dan niet als ingesloten is te beschouwen in de zin van art. 682 B.W.

Geïntimeerden verwijzen in dit opzicht naar de aankoop in 1979 door beide appellanten samen van een stuk grond groot 698 m², gekend ten kadaster onder sectie B,..., dienstig als doorgang en tuin palende onmiddellijk aan het erf van tweede appellante (sectie B,...) en met een toegang tot de openbare weg. We hebben derhalve te maken met een situatie waarbij de eigenaar van het ingesloten erf (tweede appellante) tevens mede-eigenaar is van het aanpalend erf dat aan de openbare weg grenst. Maar deze situatie op zichzelf doet de ingeslotenheid niet ophouden als er geen eenheid van exploitatie is (zie Rb. Brugge, 21 februari 1983, *R.W.*, 1984-85, 1717; *T.P.R.*, 1989, blz. 1778, nr. 127). Zoals de eerste rechter terecht oordeelde dient het begrip «exploitatie» ruim te worden geïnterpreteerd, in deze zin dat hiermede niet enkel een handels- of landbouwwuitbating wordt bedoeld, maar eveneens een gewoon gebruik en bewoning.

Diezelfde problematiek is reeds het voorwerp geweest van een vorige procedure voor deze rechtbank gevoerd tussen dezelfde partijen m.b.t. dezelfde uitweg (*A.R.* nr. 44.521), waarin bij vonnis in hoger beroep van 30 juni 1989 werd beslist dat er géén eenheid van exploitatie voorhanden was, enerzijds op grond van formele overwegingen anderzijds op grond van de vaststelling dat de smalle strook grond dienende als uitweg voor de achtergelegen tuin dusdanig verwilderd bleek dat een gebruik ervan op dat ogenblik nagenoeg was uitgesloten.

Aldus zal moeten worden onderzocht in hoeverre de situatie thans gewijzigd is.

Welnu, uit de vaststellingen ter gelegenheid van het plaatsbezoek zowel door de eerste rechter als door deze rechtbank, evenals uit de diverse getuigenverklaringen afgelegd voor de eerste rechter, dient het volgende te worden besloten:

De smalle strook naar de openbare weg toe, deel uitmakende van het perceel aangekocht door eerste en tweede appellanten, verkeert thans in zeer goede berijdbare staat, is verhard met steenslag en doet ontegenzeggelijk dienst als oprit (zults in tegenstelling tot de situatie ten tijde van het vonnis van 30 juni 1989). Het wordt ook niet betwist dat deze uitweg naar de openbare weg ook door de bewoners van de woning, eigendom van tweede appellante, wordt gebruikt (aanvankelijk was dit de moeder van tweede appellante, nadien haar dochter en schoonzoon en thans appellanten zelf). Appellanten hebben dit trouwens onomwonden toegegeven tijdens de persoonlijke verschijning voor de eerste rechter. Het blijkt trouwens dat wanneer de bewoners met de wagen waren, zij gebruik maakten van deze nieuwe uitweg, terwijl zij te voet of met de fiets eerder de oude uitweg namen over het erf van geïntimeerden.

Tijdens het getuigenverhoor voor de eerste rechter is eveneens gebleken dat het onderhoud van de door appellanten aangekochte grond door de bewoners van de woning van tweede appellante gebeurde en alle getuigen waren het er unaniem over eens dat deze bewoners de beide onroerende goederen als één geheel gebruikten.

Ook de woning van tweede appellante heeft inmiddels belangrijke verbouwingswerken ondergaan, zodat mag wor-

den besloten dat de woning thans volledig toegankelijk is via de nieuwe uitweg en *in concreto* niet meer via de oude uitweg over het erf van geïntimeerden. Zo stelde deze zetel ter gelegenheid van het plaatsbezoek vast dat er een stuk werd bijgebouwd waarvan het eerste deel een garage is en dat de vroegere garage (gericht naar de oude uitweg) thans volledig werd geïntegreerd in het woongedeelte van de woning, wat er onbetwistbaar op wijst dat de nieuwe uitweg de enige toegangsmogelijkheid tot de woning met de wagen is geworden. Ook de voordeur (vroeger eveneens gericht naar de oude uitweg) werd verplaatst en bevindt zich thans aan de achterzijde van de woning. Het geheel van de percelen nrs.... en ... biedt thans een uniforme indruk, in deze zin dat het stuk grond «dienstig voor uitweg en tuin» één geheel uitmaakt met de woning van tweede appellante en ook thans daadwerkelijk dienst doet als tuin en uitweg voor deze woning.

In deze omstandigheden kan de eerste rechter dan ook volkomen worden gevolgd wanneer hij besloot tot een eenheid van exploitatie, waardoor de vroegere ingeslotenheid had opgehouden te bestaan. Het feit dat er geen grensoverschrijdende bebouwing is, doet hieraan geen afbreuk en is overigens ook geen voorwaarde voor deze eenheid van exploitatie. Hooguit kan dit een aanwijzing zijn, maar een vereiste is het zeker niet.

Het bestreden vonnis dient derhalve te worden bevestigd in zoverre de afschaffing van de noodweg met een breedte van 0,9 m werd bevolen en toelating werd gegeven om de uitweg over deze breedte af te sluiten.

2. Afschaffing erfdienstbaarheid van overgang (art. 710bis B.W.)

Desbetreffende dienen andere rechtsprincipes te worden toegepast, ook al betreft het in werkelijkheid dezelfde uitweg/overgang.

Weliswaar is een bij overeenkomst gevestigde erfdienstbaarheid van uitweg in beginsel altijddurend, zodat het recht niet tenietgaat zoals het wettelijke recht van uitweg (noodweg), nl. ingevolge het louter feit van het niet meer ingesloten zijn van het heersend erf (zie Cass., 15 januari 1960, *R.W.*, 1960-61, 885; Cass., 14 december 1962, *R.W.*, 1962-63, 1534; Cass., 16 mei 1986, *R.W.*, 1986-87, 1568). Dergelijke rechtspraak is het logische gevolg van het verbindend karakter der overeenkomsten. Maar dit betekent niet dat een conventionele erfdienstbaarheid nooit meer zou kunnen worden afgeschaft. De wetgever heeft met de invoeging van art. 710bis B.W., zoals ingevoerd bij de wet van 22 februari 1983, deze mogelijkheid willen voorzien. Immers, krachtens dit wetsartikel kan de rechter, op verzoek van de eigenaar van het lijdend erf, de afschaffing van deze erfdienstbaarheid bevelen wanneer deze «ieder nut» voor het heersende erf verloren heeft.

De beslissing die derhalve op grond van art. 710bis B.W. moet genomen worden, is veel verregaander dan die op grond van art. 684 B.W. (zie *T.P.R.*, 1995, blz. 660-662, nr. 122).

Juist wegens het bindend karakter van de overeenkomst en mede in het licht van de vaststelling dat art. 710bis B.W. geen mogelijkheid tot schadevergoeding bepaalt, mag dit wetsartikel slechts op *restrictieve* manier worden toegepast. Alleen het criterium «verlies van ieder nut» mag worden toegepast en andere criteria niet uitdrukkelijk bepaald art. 710bis B.W., moeten worden afgewezen.

Dit nut hoeft niet een louter economisch karakter te hebben. Het hoeft ook niet noodzakelijk actueel of materieel te

zijn. Zelfs een potentieel nut of een loutere veraangenameing volstaat om de afschaffing niet toe te staan (zie Derine e.a., *Zakenrecht*, deel IIB, nr. 993; *T.P.R.*, 1995 blz. 660-662, nr. 122).

De eerste rechter verwees in dit opzicht naar de oorspronkelijke bedoeling van partijen bij het vestigen van de erfdienstbaarheid, nl. het ontsluiten van het achterliggende ingesloten erf en naar het feit dat gelet op de geschiedenis van de uitweg, er tot aan de uitspraak op 8 juli 1986, kennelijk nooit enige noodwendigheid heeft bestaan om een bredere uitweg te hebben. Gelet op het ophouden van de toestand van ingeslotenheid, besloot de eerste rechter tot het afschaffen van de conventionele erfdienstbaarheid, overwegende dat het initiële nut of voordeel, nl. toegang tot de openbare weg, niet meer voorhanden was.

De rechtbank kan het met deze visie evenwel niet eens zijn. Zoals hierboven reeds gesteld, dient art. 710bis B.W. beperkend uitgelegd te worden en geldt als enige criterium «het verlies van ieder nut». Andere criteria zijn derhalve niet dienstig, dus ook niet het criterium van de oorspronkelijke bedoeling van partijen, het initiële nut of voordeel of het ophouden van de ingeslotenheid. Op te merken is trouwens dat telkenmale wanneer eigendommen worden opgesplitst, meestal de hieruit voortvloeiende ingeslotenheid de reden is waarom conventionele erfdienstbaarheden worden gevestigd. Dit betekent daarom nog niet dat, telkens als aan deze ingeslotenheid een einde komt, om welke reden dan ook, de conventionele erfdienstbaarheid van overgang haar «nut» zou verloren hebben. In de meeste gevallen vertegenwoordigt deze erfdienstbaarheid van overgang een zekere waarde, die bij een eventuele vervreemding zeker wordt gevalideerd. Ook betekent zij veelal een veraangenameing in het gebruik van het erf.

Welnu, dit is ook wat hier het geval is. Het kan immers moeilijk miskend worden dat de toegang tot de openbare weg te voet of met de fiets over het erf van geïntimeerden veel korter is dan over de nieuwe uitweg, deel uitmakend van het perceel... Het feit dat de woning van tweede appellante met de wagen enkel bereikbaar is via deze nieuwe, thans verharde uitweg, staat dus niet in de weg dat het behoud van de conventionele erfdienstbaarheid over de breedte van 1,10 m het gebruik van dit erf veraangenaamt, zeker wanneer men te voet of met de fiets is.

Benevens dit actueel nut, is er ook een potentieel nut in geval van mogelijke vervreemding, zowel van de beide erven samen (... en...) als van het perceel nr.... alleen: in het eerste geval betekent het behoud van de erfdienstbaarheid ongetwijfeld een waardevermeerdering voor het geheel, in het tweede geval is het recht van overgang zelfs een noodzaak teneinde niet opnieuw een volledige ingeslotenheid te doen ontstaan.

Een verkoop van één van de percelen (... en...) is, in tegenstelling tot de visie van de eerste rechter, ook niet zo onwaarschijnlijk. Niets belet immers tweede appellante haar woning te verkopen. Het is ook niet onmogelijk dat het perceel tuin met uitweg door appellanten zou worden verkocht: dit perceel ligt immers in een landbouwzone en het is geenszins onmogelijk dat het onderhoud van dit perceel appellante op een gegeven ogenblik teveel zou worden, waardoor zij een verkoop van dit perceel... als de meest aangewezen mogelijkheid beschouwt.

In deze omstandigheden is deze rechtbank dan ook van oordeel dat de conventionele erfdiensbaarheid, zoals gevestigd bij notariële akte van 18 juli 1926, niet ieder nut verloren heeft, zodat er geen reden is tot afschaffing ervan en tot afsluiting van de doorgang over de breedte van deze erfdiensbaarheid nl. 1,10 m.

3. Tegenvorderingen van appellanten

3.1. Gelet op het voorgaande, dienen geïntimeerden derhalve veroordeeld te worden tot verwijdering van de betonnen afsluiting die zij sedert het vonnis *a quo* hebben aangebracht en dit over een breedte van 1,10 m. Gelet op de gespannen verhouding tussen de partijen, zoals dit ook duidelijk naar voren kwam tijdens het plaatsbezoek van deze zetel, kan worden ingegaan op de vordering van appellanten tot het opleggen van een dwangsom ten belope van 1.000 frank dat de voorgeschreven werken niet worden uitgevoerd, evenwel slechts te verbeuren vanaf de vijftiende dag na de datum van betekening van onderhavig vonnis, temeer daar door appellanten geen machtiging wordt gevorderd om deze verwijderingswerken zelf uit te (laten) voeren.

3.2. Appellanten vorderen in hun beroepsakte voorts een provisionele schadevergoeding van 50.000 F. Voor de eerste rechter vorderden zij bij wege van tegeneis een bedrag van 200.000 frank «op grond van art. 682, § 1, of toch alleszins 684 B.W.» en dit als schadevergoeding/terugbetaling».

Deze vordering werd door de eerste rechter terecht afgewezen.

Allereerst bewijzen appellanten niet welke daadwerkelijke schade zij geleden hebben door het afsluiten van de uitweg, temeer daar is komen vast te staan dat zij, zowel als hun voorgangers, ten volle gebruik maakten van de nieuwe uitweg over het perceel... Vervolgens is er geen reden tot enige schadevergoeding conform artikel 682, § 1, B.W., nu dit wetsartikel enkel een vergoedingsmogelijkheid biedt aan de eigenaar van het lijdend erf ingeval van een vordering van uitweg door de uitweg van een ingesloten erf en appellanten, inzonderheid tweede appellanten, daarentegen eigenares is van het heersend erf. Art. 684 B.W. kan al evenmin met succes worden toegepast, omdat, zoals ook de eerste rechter terecht oordeelde, het bewijs niet wordt geleverd dat er enige vergoeding voor het gebruik van de uitweg werd betaald. Dit zou overigens ook erg onwaarschijnlijk zijn, omdat uit de vonnissen waarbij de noodweg werd toegekend, blijkt dat er geen vergoeding werd bepaald.

...

KANTTEKENING

ENIGE BESCHOUWINGEN BIJ HET ARREST VAN HET ARBITRAGEHOF NR. 48/97 VAN 14 JULI 1997

Bij deze wens ik te reageren op het arrest van het Arbitragehof nr. 48/97 van 14 juli 1997 (*B.S.*, 27 september 1997, *R.W.*, 1997-98, 974), gewezen op een prejudiciële vraag gesteld door de Correctionele Rechtbank te Brugge.

De feiten zijn dat een automobiliste ter hoogte van een kruispunt geen voorrang zou hebben verleend aan een van rechts komende fietser die bijgevolg moest remmen om een aanrijding te vermijden. Die fietser bleek een bevoegde over-

heidsagent te zijn in de zin van art. 62 Wegverkeerswet. In die hoedanigheid maakte hij het proces-verbaal op dat aanleiding gaf tot het geschil.

Krachtens vermeld art. 62 genoot zijn proces-verbaal bewijswaarde tot bewijs van het tegendeel. De geverbaliseerde voelde zich tekortgedaan. Een partij (de verbalisant) werd in staat gesteld zich doeltreffender bewijs te verschaffen dan de andere (haarzelf). Op verzoek van deze laatste stelde de correctionele rechtbank een prejudiciële vraag aan het Arbitragehof. Na herformulering van de vraag zei het Hof voor recht, bij genoemd arrest van 14 juli 1997, dat «artikel 62 Wegverkeerswet (...) de artikelen 10 en 11 van de Grondwet (schendt), in zoverre aan de in die wetsbepaling bedoelde processen-verbaal een bijzondere bewijswaarde wordt toegekend tot bewijs van het tegendeel, zonder een onderscheid te maken naargelang de verbalisant al dan niet persoonlijk betrokken is bij de feiten die hij heeft vastgesteld.» Hieruit leidde de Correctionele Rechtbank te Brugge correct af dat het litigieuze proces-verbaal als een louter inlichting moest worden beschouwd (*Corr. Brugge*, 27 november 1997, *R.W.*, 1997-98, 987).

Op het eerste zicht is er weinig aan de hand: een proces-verbaal zonder bijzondere bewijswaarde geldt toch als inlichting waarover de rechter op onaantastbare wijze de bewijswaarde kan appreciëren.

Men dient zich echter af te vragen wat een proces-verbaal in wezen is. Het is – om S. Gutwirths terminologie te gebruiken – een «waarheidsaanspraak». Een proces-verbaal met bijzondere bewijswaarde heeft een hoger waarheidsgehalte. Zijn opsteller wordt, impliciet of expliciet, als een meer betrouwbare getuige beschouwd. Zo onschuldig is dat niet. Er is geen absolute waarheid; iedere waarheidsaanspraak is bijgevolg ook een «machtsaanspraak» in een machtsstrijd om een bepaalde versie van de feiten te doen zegevieren, die in casu wordt uitgevochten tussen de partijen in een strafproces: rechter, openbaar ministerie, politieman, getuige, beklaagde. (Gutwirth, S., *Waarheidsaanspraken*, Brussel/Antwerpen, VUB-Press/Maklu, 1993, 21).

Aan een «persoonlijk betrokkene» verbalisant de bijzondere bewijswaarde van zijn processen-verbaal ontnemen, zoals het arrest van het Arbitragehof dat doet, betekent dat men hem niet echt betrouwbaar acht. Jammer toch dat een hoog rechtscollege aldus bijdraagt tot de vertrouwenscrisis en demotivatatie die heersen onder de betrokken korpsen – en geen wonder dat politieagenten in grote steden weigeren processen-verbaal uit te schrijven bij verkeersovertradingen zonder lichamelijke schade, als ze sowieso niet worden geloofd. (Glorieux, F., «Het Aanrijdingsformulier», *T.A.V.W.*, 1997, 108).

In het licht van het huidig debat over de hervorming van politie en rijkswacht is het nuttig om even stil te staan bij wat men precies van ze verwacht, of men gerechtvaardigd is om bijzondere geloofwaardigheid aan hun beweringen te hechten, en zo ja in welke mate.

Hierbij pleit ik geenszins voor een ereherstel van de «*preuves savantes*»; voor een aanmatiging van de rechterlijke functie door de politie evenmin. Ten eerste genieten processen-verbaal opgesteld ter vaststelling van gemeentelijke misdrijven geen bijzondere bewijswaarde. Ten tweede is de bijzondere bewijswaarde die sommige processen-verbaal, krachtens bijzondere wetten, wél genieten, niet onbegrensd. Ze geldt slechts voor de materiële, zintuigelijke vaststelling van

het misdrijf (*quorum notitiam et scientiam habuit propriis sensibus*) (Holsters, D., «De bewijswaarde van het proces-verbaal betreffende de vaststelling van misdrijven, *R.W.*, 1980-81, 1381, nr. 64), en niet voor juridische of feitelijke gevolgtrekkingen of vermoedens die de verbalisanten uit hun vaststellingen afleiden (Holsters, D., «De Aspecten van het Verkeersrecht», XXIVe Postuniversitaire Cyclus Willy Delva 1997-98, gedactylografieerde vooruitgave, 12 december 1997, 24). «Les faits dont la loi confie la constatation aux préposés de l'administration», aldus procureur-generaal Mesdach de ter Kiele, «sont ceux qui tombent directement sous les sens et non ceux qui dépendent d'une appréciation intellectuelle ou scientifique, plus sujette à faillir (...); des faits directement perceptibles à la première vue de quiconque est en situation de les apercevoir, sans aucune coopération de l'intelligence, sans recours aucun aux lumières de la science», waarbij hij eraan toevoegde dat «la limite entre ces deux ordres de phénomènes n'est pas toujours facile à déterminer» (conclusie voor Cass., 11 november 1872, *Pas.*, 1873, I, 19). Die «limite» is uiteraard de grens tussen de bevoegdheidssferen van de rechter en van de politiemann.

Samengevat: het enige dat men van een verbalisant verwacht, is dat hij een neutraal, objectief relaas doet van de materiële feiten die hij *de visu* en *de auditu* heeft vastgesteld.

Op het eerste gezicht geen hooggespannen verwachting, iedereen is toch daartoe in staat? De ervaring leert echter dat zeer veel mensen – ja zelfs de meerderheid – niet in staat zijn om objectieve vaststellingen te doen. Telkens weer laten ze zich misleiden door gerommel en geruchten, persoonlijke meningen, wensdromen, «emoties» of psychologische projecties, en wat gevaarlijker is in de volstreckte overtuiging dat ze de waarheid in pacht hebben (zie o.a. Vandeplass, A., «E falso sequitur quodlibet», *T.R.D. & I.*, 1997-03, 47-48). Uit mijn contacten met politie en rijkswacht daarentegen heb ik ze steeds als zakelijk, correct en objectief ervaren (in dezelfde zin, Rb. Brussel, 7 maart 1995, *Verkeersrecht*, 1995, 233; Brussel, 8 maart 1995, *Wegverkeer*, 1995, 65).

Uiteraard is de ene politiemann de andere niet. Een proces-verbaal kan de nodige objectiviteit missen om redenen die niets met «persoonlijke betrokkenheid» te maken hebben. In deze zin is het standpunt van het Arbitragehof te beperkend. Een selectie uit de rechtspraak toont dat de hoven en rechtbanken over voldoende onderscheidingsvermogen beschikken om betrouwbare van onbetrouwbare PV's te schiften (zie o.a. Rb. Turnhout, 3 juli 1994, *A.J.T.*, 1994-95, 111, met noot Arnou, L.; Gent, 17 oktober 1988, *T.G.R.*, 1988, 167; Corr. Brussel, 7 maart 1995, *Verkeersrecht*, 1995, 233; Corr. Brussel, 31 januari 1995, *Verkeersrecht*, 1995, 164).

Bijzonder verontrustend is de wijze waarop het Arbitragehof *motu proprio* de draagwijdte van de oorspronkelijke prejudiciële vraag uitbreidde. Er is een hemelsbreed verschil tussen de oorspronkelijke, door de politierechtbank en de correctionele rechtbank van Brugge, gehanteerde begrippen «betrokken benadeelde» c.q. verbalisant die «enige materiële en/of morele schade opliep en riskeerde» en de uiteindelijke formulering van het Arbitragehof «persoonlijk betrokkene». Het logische eindpunt van deze denkevolutie houdt in dat om het even welke subjectieve betrokkenheid van de verbalisant de bijzondere bewijswaarde van zijn processen-verbaal aantast. D. Holsters merkt terecht op dat het aantal mogelijke situaties van betrokkenheid vrijwel onbegrensd is: verre of naaste familieleden, geburen, supporters

van rivaliserende voetbalploegen, zelfs het louter feit om mede weggebruiker te zijn. (*Aspecten van het Verkeersrecht*, o.c., 30). Tussen twee willekeurige personen zijn er altijd voldoende aanknopingspunten te vinden, opdat men van enige «persoonlijke betrokkenheid» kan gewagen. Dit is ongetwijfeld het geval in het Belgische labyrint. Men kan nauwelijks iemand tegenkomen of hij/zij zich niet ontpopt als tante van een medestudent of zwager van een collega.

Door het arrest van het Arbitragehof dreigt het onderscheid tussen politiemann en burger te verdwijnen. Hiermee belanden wij in een Foucauldiaanse «archipel carcéral» of «punitive city» waarin iedereen – onderwijzers, conciërges, chefs, burgerwachten, gezinsleden, vrienden – toezicht houdt op zijn medeburger («straks loopt half Nederland rond met opsporingsbevoegdheid») zonder – in tegenstelling tot de reguliere politie – door enige regels gebonden te zijn, laat staan garanties van eerlijke bewijsverzameling en procesvoering (t'Hart, A.T., *Recht als Schild van Perseus*, Antwerpen, Kluwer, 1991, 127-143).

Het Hof van Cassatie heeft zich vooralsnog niet moeten buigen over een echt analoog geval, maar heeft een interessant arrest geveld waarvan de motivering zodanig ruim wordt geconcipteerd dat ze geldt als een algemeen beginsel van behoorlijke bewijsvoering (de feiten zelf betroffen een verbalisant die een curieuze denkfout beging). Het arrest zegt dat wanneer de vaststellingen van de verbalisant niet de waarborgen van waarachtigheid bieden die vereist zijn opdat zij op zichzelf een strafrechtelijke veroordeling kunnen rechtvaardigen, genieten de aldus in het proces-verbaal vermelde vaststellingen niet de bijzondere bewijswaarde die door art. 62, eerste lid, Wegverkeerswet wordt bepaald (Cass., 25 februari 1992, *Arr.Cass.*, 1991-92, nr. 331). Door een bijzonder streng criterium aan processen-verbaal op te leggen subsumeert dit arrest m.i. alle hierboven aangehaalde casussen en maakt het arrest van het Arbitragehof overbodig...

De wetten toetsen aan het gelijkheidsbeginsel is een waardevolle oefening in de mate dat ze achterhaalde distincties uit de weg ruimt. Hierbij dient men echter overdreven ijver te vermijden. Als wetmatigheid geldt dat zodra formele discriminaties worden opgeheven andere, feitelijke discriminaties opduiken (E. Chardus, M., *Sociologie*, Brussel, VUB-Dienst Uitgaven, 1994, 104). Ze zijn vaak gevaarlijker, want subjectief en onbewijsbaar. Door ongebreideld nivelleren is het risico niet geheel denkbeeldig dat politie en rijkswacht door burgerwachten en bewakingsfirma's, hoven en rechtbanken door Vehmgerichten en eigenrichting worden vervangen, en uiteindelijk dat het Recht zelf verdwijnt. Aangenomen dat «ubi ius, ibi societas», zal dit onvermijdelijk uitmonden in chaos en anarchie.

R.M. MADDOCK
Student V.U.B.

BOEKEN

D.A. LUBACH en G.J. TONGEREN, *Stad en milieu, publicaties van de Vereniging voor Milieurecht*, Deventer, Tjeenk Willink, 1996, 40 p en R.A. VAN DE PEPEL, J.H.G. VAN DEN BROEK, P.J.J. VAN BUUREN, G.R.M. VAN DIJK en F.P.C.L. TONNAER, *Afstemmingsregelingen in de Wet Milieubeheer, verslag ledenvergadering, publicaties van de Vereniging voor Milieurecht*, Deventer, Tjeenk Willink, 1997, 57 p.

Deze twee (dunne) boeken zijn enkele van de inmiddels zeer vele publicaties van de Nederlandse Vereniging voor Milieurecht, die bij Tjeenk Willink zijn verschenen en kunnen gezamenlijk worden besproken, omdat ze over een gerelateerde thematiek handelen. Het eerste boekje, *Stad en milieu*, handelt over een initiatief dat werd genomen in het raam van het Nationaal Milieubeleidsplan (NMP) 2 over stad en milieu. Het boekje bevat eerst de inleiding van prof. Mr. D.A. Lubach, hoogleraar bouwrecht aan de Rijksuniversiteit Groningen, die het zogenaamde stad en milieuproject kort schets en aangeeft welke knelpunten op organisatorisch en procedureel vlak vooral binnen de milieuentwikkeling in stedelijk kader zullen rijzen. Verder bevat deze bijdrage een kort overzicht van het rapport stad en milieu, dat op zichzelf niet in het boekje is opgenomen. De Vlaamse lezer zal zich in de bijdrage niet onmiddellijk thuisvoelen. Dit geldt ten dele ook voor de tweede bijdrage in het boekje, van de hand van drs. G.J. van Tongeren. Onder de titel «Stad en milieu» gaat hij in op de conflicterende belangen in de stad en geeft hij aan op welke gemeentelijke en provinciale overheden in Nederland met die conflicterende belangen kunnen omgaan. Het probleem met beide bijdragen is dat ze de juridische aspecten die bij stads- en milieuentwikkeling rijzen minder centraal stellen, zodat dit boekje voor de Vlaamse milieujurist wellicht minder interessant is. Deze zal alleen enige aanknopings vinden in de door Lubach besproken problematiek van de samenloop van procedures, meer bepaald van bouw- en milieuvergunning, een problematiek die, zoals bekend, een separate regeling in het Vlaamse milieuvergunningsdecreet heeft gekend.

Het is precies de afstemming tussen afzonderlijke milieuvergunningen die centraal staat in het tweede te bespreken boekje van de Vereniging voor Milieurecht, *Afstemmingsregelingen in de Wet Milieubeheer*. In Nederland werd een quasi volledige integratie van het milieurecht nagestreefd met de Wet Milieubeheer. Ten gevolge daarvan heeft een exploitant in beginsel slechts een Wet Milieubeheervergunning nodig. Maar daarnaast is een VVO (Wet Verontreiniging Oppervlaktewateren)-vergunning separaat blijven bestaan, evenals de bouwvergunning. Dit boekje handelt onder meer over de vraag naar de coördinatie van de milieuvergunning en de bouwvergunning (waar, zoals aangegeven, de Nederlanders veel zouden kunnen leren van een blik over de grens, gelet op de heldere regeling in het milieuvergunningsdecreet). Anders dan in de Vlaamse milieuvergunning, is in Nederland ook de lozingsvergunning buiten de Wet Milieubeheer gehouden, zodat in dit boekje ook wordt ingegaan op de afstemming tussen de VVO-vergunning en de vergunning op basis van de Wet Milieubeheer.

Enkele auteurs (waaronder Van Dijk en Tonnaer) gaan meer detail in op de vraag hoe het nu verder moet met de afzonderlijke regelingen: dient men verder inhoudelijk te coördineren en af te stemmen of dient veeleer naar een verdere integratie te worden gestreefd volgens de gedachte dat het bedrijfsleven uiteindelijk maar eenmaal naar de overheid zou moeten gaan om daar al zijn vergunningen aan te vragen (de zogenaamde één loket-gedachte)? Die integratiegedachte staat ook centraal in de nieuwe IPPC richtlijn, die overigens in dit boekje niet verder aan bod komt.

Beide boekjes eindigen met een verslag van de discussie die werd gevoerd tijdens de ledenvergadering van de Nederlandse Vereniging voor Milieurecht. In het boekje over de afstemmingsregelingen in de Wet Milieubeheer is als bijlage ook nog een deel van het rapport van de Evaluatiecommissie Wet en Milieubeheer van het Ministerie van VROM opgenomen.

Michael Faure

P.A.M.J. GRAAT, *Maatschappelijk bestuur*, Zwolle/Utrecht, Tjeenk Willink/Instituut voor Staats- en Bestuursrecht Universiteit Utrecht, 1998, 495 p.

Dit boek is het proefschrift dat de auteur verdedigde aan de Universiteit Utrecht. Het kwam tot stand in het raam van de onderzoekschool Arbeid, Welzijn en Sociaal-economisch Bestuur en de Vakgroep Staats- en Bestuursrecht van deze universiteit.

Zoals de ondertitel aangeeft, betreft het een zoektocht naar «een derde weg tussen overheid en private sector», met als doel het uittekenen van een juridisch kader voor het functioneren van het zogenaamde «maatschappelijk middenveld». Net zoals in België, zijn in Nederland immers heel wat particuliere organisaties werkzaam

op het grensvlak tussen de publieke en de private sfeer. De studie gaat vooral in op particuliere organisaties die zich bezighouden met het verlenen van onderwijs-, zorg- en welzijnsvoorzieningen aan burgers of actief zijn in de volkshuisvesting. Concreet gaat het dan om scholen, ziekenhuizen, verzorgingshuizen, verpleeghuizen, bibliotheken, welzijnsinstellingen en woningbouwcorporaties. Door dit aanbod verlenen onze organisaties een publiek aanbod en bekleeden zij een publieke functie, staan ze met andere woorden in nauwe relatie met de overheid. De vraag is dan ook terecht in hoeverre ze zich nog onderscheiden van de overheid. Vandaar ook het begrip «maatschappelijk bestuur»: de bijdrage van maatschappelijke instellingen aan het bestuur. Uiteraard mogen wij de uiteindelijke gebruiker van de door deze instellingen geleverde (welzijns- en andere) producten niet uit het oog verliezen, namelijk de rechtspositie van de cliënten in dit geheel.

De studie gaat vooral in op deze vervlochtenheid met de overheid en wil de juridische positie van deze particuliere organisaties verduidelijken. Waar moeten zij in een sociale rechtsstaat worden geplaatst? Hoe zit de onderlinge relatie en wie draagt welke verantwoordelijkheid? Welke beginselen en uitgangspunten liggen aan de grondslag van de organisatie van het stelsel van rechtsbetrekkingen tussen overheid, maatschappelijke instellingen en cliënten? Daarbij wordt, vanuit het gegeven dat het Duitse rechtstelsel reeds lange tijd, zowel theoretisch als in de praktijk meer bezig is met de ontwikkeling van het «maatschappelijk bestuur», ruime aandacht besteed aan het Duitse recht. Deze probleemstelling is echter duidelijk ook van eminent belang voor de Belgische situatie, die – zij het met andere klemtonen – eenzelfde reeks ontwikkelingen kent.

Het boek bestaat uit een algemeen en een bijzonder deel. Na de inleiding en de probleemstelling gaat de auteur over tot een karakterisering van maatschappelijke voorzieningen, waarna een antwoord volgt op de vraag of maatschappelijke instellingen deel uitmaken van de overheid. Vanuit een schets van het subsidiariteitsprincipe worden de beginselen en uitgangspunten behandeld die ten grondslag liggen aan de organisatie van het stelsel van rechtsbetrekkingen tussen overheid, maatschappelijke instellingen en cliënten.

Een tweede deel is het bijzonder deel. Het maatschappelijk bestuur in de zorgsector wordt daar getoetst aan een aantal criteria en beginselen van de geldende rechtsbetrekkingen, namelijk toegankelijkheid, de kwaliteit, de persoonlijke levenssfeer en lichamelijke integriteit en de medezeggenschap en rechtsbescherming.

De conclusie is duidelijk: tussen de overheid enerzijds en de burgers anderzijds bevindt zich een derde geleding, het maatschappelijk bestuur. Het recht houdt daar eigenlijk nog te weinig rekening mee en is daarom aan herziening toe, omdat er tussen de drie genoemde actoren tal van rechtsbetrekkingen bestaan. De organisatie daarvan kan – zo besluit de auteur – naar tijd en plaats veranderen en wordt voor een belangrijk deel door de wetgever bepaald. Maar de uitgangspunten, die eraan ten grondslag liggen, staan min of meer vast en «deze bepalen de inbedding van het maatschappelijk bestuur».

Het is de grote verdienste van dit boek dat vooral is gezocht naar deze uitgangspunten: in die zin overstijgt de rechtstheoretische onderbouw in het algemeen deel de actuele vormgeving van genoemde rechtsbetrekkingen in de brede zorgsector. Het bevat behoorlijke bakens voor wetgevend en jurisprudentieel ingrijpen ten aanzien van elke rechtsverhouding die wordt gekenmerkt door de vervlochtenheid tussen de publieke en de private sfeer... En dat zijn er heel wat in onze samenleving.

Bernard Hubeau

M. JAMOULLE, E. GEERKENS, G. FOXHAL, F. KEFER, S. BREDAEL, *Le temps de travail. Transformations du droit et des relations collectives du travail*, Brussel, CRISP, 1997, 580 p.

1. Onder leiding van professor Micheline Jamoulle van de Universiteit van Luik werd een onderzoek verricht naar de wijzigingen die het arbeidsrecht en de collectieve arbeidsverhoudingen ondergingen op het vlak van de arbeidstijdregeling voor werknemers. Het onderzoek gebeurde onder de auspiciën van het Nationaal Fonds voor Wetenschappelijk Onderzoek.

Het begrip arbeidstijd wordt ruim opgevat. Er wordt onder verstaan «de arbeid verricht tijdens een heel mensenleven». De ar-

beidsduur betreft dus niet alleen de dag- of weekprestatie, maar eveneens bv. de jaarprestatie en het loopbaaneinde.

De studie is grondig en uitgebreid. Nochtans konden enkele belangrijke aspecten niet worden behandeld. Zo worden de economische en sociologische determinanten van de arbeidstijd niet bestudeerd en is het onderzoek, binnen een politieke context, vooral juridisch gericht.

Bovendien vallen buiten het object van de navorsing de openbare sector, specifieke stelsels van tewerkstelling, de relatie arbeidstijd, vrije tijd en gezinsleven, de relatie arbeidstijd en nieuwe technologieën en de sectorale regelingen.

Er wordt vooral aandacht besteed aan de standpunten van de sociale gesprekspartners en minder aan die van de politieke partijen.

2. De studie is opgesplitst in drie grote perioden, namelijk de periode van 1944 tot 1975; de periode van 1975 tot 1986 en ten slotte die van 1986 en later. Het laatste deel behandelt vooral de aanpassing van de arbeidstijd in het licht van het concurrentievermogen van de bedrijven. Het handelt niet over de recente discussie omtrent een eventuele algemene en substantiële arbeidsduurvermindering tot 35 of zelfs 32 werkuren per week.

Zoals hierboven vermeld, wordt vooral een juridische analyse gemaakt van de problematiek van de arbeidstijd, gespreid over de hele loopbaan. Komen derhalve aan bod: de leeftijd voor leerplicht, de tijdelijke onderbreking van de loopbaan, het brugpensioen, de vervroegde beëindiging van de loopbaan naast de dagelijkse, wekelijkse en jaarlijkse arbeidsduur en de deeltijdarbeid.

De beschouwde periode wordt op haar beurt onderverdeeld. Telkens worden de belangrijkste politieke momenten geanalyseerd waarbij de aandacht vooral gaat naar de standpunten van de sociale gesprekspartners.

Vervolgens volgt een juridische analyse, niet zozeer van de concrete wettelijke bepalingen dan wel van de krachtlijnen van het juridisch concept dat werd opgezet van het juridisch instrument dat werd gebruikt.

3. Wie een accuraat overzicht wenst van de evolutie van de wettelijke regeling van de arbeidstijdregeling evenals van de politieke initiatieven die tot deze evolutie aanleiding hebben gegeven, kan bij deze studie terecht.

Hij die informatie wenst omtrent de arbeidstijdregeling in het ontwerp van sociale solidariteit gesloten tijdens de Tweede Wereldoorlog, in de Gemeenschappelijke Verklaring over de productiviteit van 1954, in de akkoorden van sociale programmering tussen 1960 en 1975, kan eveneens deze studie met interesse raadplegen.

Wie meer wil weten over het plan Vanden Boeynants en het plan Dewulf of over de voorstellen Palasthy, Drèze, Polekar of over het plan Dielens vindt hier volledige informatie.

De experimenten Hansenne en de nieuwe arbeidstijdregelingen in het licht van de flexibiliteit van de tewerkstelling van de werknemer en van het concurrentievermogen van het Belgisch bedrijfsleven – uiteraard in de mate waarin het nog Belgisch of Vlaams of Waals is – komen eveneens aan bod.

4. Hoewel discipline-overschrijdend, heeft de studie niet tot opziet een antwoord te geven op de vragen van sociologische of economische aard. Zij behandelt slechts het juridische aspect van de complexe problematiek van de arbeidstijdregeling. De informatie die zij daaromtrent geeft, is volledig en uitstekend geanalyseerd.

De navorsingsploeg van de Luikse universiteit onder leiding van prof. M. Jamoulle, bestaande uit de assistenten Bredael, Foxhal, Geerkens en Kefer, heeft uitstekend werk geleverd. Doorheen heel de studie was bij haar de permanente wil aanwezig om hoogstaand wetenschappelijk onderzoek te verrichten. De navorsers zijn in dit opzet duidelijk geslaagd.

Voor wie wil deelnemen aan het debat over arbeidstijdvermindering en aanpassing ervan aan de behoeften van een competitieve economie in het licht van de strijd tegen de werkloosheid, is dit werk een belangrijk werkinstrument. Een rijke bron van informatie, die weliswaar vooral het juridische aspect van de problematiek belicht, maar die daarom niet minder waardevol is.

Prof. dr. Maxim Stroobant,

S. DE TAEYE, **Procedures voor de Raad van State. Een praktische gids met modellen, waarschuwingen- en checklists bij de annulatieprocedure en het kort geding**, Gent, Mys en Breesch, 1998, 167 p.

Dit boek is, zoals de subtitel het ook aangeeft, een *praktische gids* voor wie wordt geconfronteerd met een procedure voor de Raad van State, meer bepaald een beroep tot nietigverklaring en/of een procedure in kort geding. De schrijver mikt hierbij in de eerste plaats op de advocaat-rechtspracticus, maar ook op de rechtzoekende burger, die hij een handleiding wil bieden om het verloop van zijn zaak voor het hoogste administratieve rechtscollege te volgen.

De auteur is licentiaat in de rechten (U.G., 1992) en is thans werkzaam als adjunct van de directeur bij de afdeling Juridische Dienstverlening van het Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap. Voordien was hij advocaat aan de balie van Gent en werkzaam bij de Raad van State, waar hij werd toegevoegd als griffier van de Xe Kamer. De betrokkene is dan ook vanuit diverse invalshoeken vertrouwd met de materie, wat resulteert in een zeer praktische gids door het labyrint heen van de procedure voor de Raad van State.

Dit boek is geen alomvattende beschrijving van de procedure voor de Raad van State – dit is ook helemaal niet de bedoeling van de auteur – maar wel een beknopte beschrijving van de procedure, aangevuld met 4 schema's, 18 modellen en een aantal adressen.

Het boek is zeer duidelijk gestructureerd, met verwijzingen naar de toepasselijke artikelen. Het voetnotenapparaat is beperkt gehouden, wat de leesbaarheid verhoogt.

De procedure voor de Raad van State is een procedure die wordt gekenmerkt door onder meer zeer korte, fatale termijnen en andere «voetangels en klemmen». Dit boek is dan ook een must voor eenieder die zich voor het eerst waagt aan «de guillotineprocedure» voor de Raad van State, maar is bovendien, wegens zijn degelijke structuur en helderheid, ook nuttig voor geroutineerde pleiters voor de Raad van State.

I. Opdebeek

BALIE

SAMENSTELLING BESTUUR VLAAMSE CONFERENTIE

Ieper

Voorzitter: mr. J.-M. Vanstaen

Leden: mrs M. Snick, S. Wullus, I. Mailliard, M. Verfaillie, F. Neyt

MEDEDELINGEN

Basiscursus Sociaal Statuut van de zelfstandigen

Op 26 en 27 november organiseert SBB Forum te Leuven een basiscursus over het sociaal statuut der zelfstandigen. Deze cursus geeft een totaaloverzicht van het sociaal statuut (wie is zelfstandige, hoe worden de bijdragen berekend en wat bij betalingsmoeilijkheden, fiscale aspecten, wat zijn de rechten in de sociale zekerheid, aanvullende sociale verzekeringen). De cursus wordt verzorgd door de juristen van SBB Sociaal Verzekeringsfonds, waardoor niet alleen theorie maar ook de praktijk aan bod komen.

Doelgroep van deze tweedaagse opleiding zijn professionals die in contact komen met de diverse aspecten van het zelfstandigenstatuut.

Voor inlichtingen en inschrijving: SBB Forum, tel. 016/24.53.30, fax 016/24.62.75 en e-mail: forum@SBB.be.

Alternerend leren voor jongeren

De brochure: «Wegwijs in Het alternerend leren voor jongeren» (33 pagina's) is gratis te verkrijgen bij het Federaal Ministerie van Tewerkstelling en Arbeid, Secretariaat-generaal, communicatiecel, Belliardstraat 51, 1040 Brussel.

Basiswetteksten inzake strafrecht en strafprocesrecht

TOM L.W. SCHEIRS

1998; ISBN 90-5095-042-6; 464 blz.; 795 BEF

Reeks Verzamelde Wetteksten

De belangrijkste wetteksten op het vlak van het strafrecht en het procesrecht in één verzameling in een handig pocketformaat. Door zijn volledigheid is dit hét strafwetboek voor studenten uit de licenties rechten én voor de rechtspraktijk. Het is tevens **het meest actuele werk in deze materie** - bijgewerkt tot 24 augustus 1998 - en het bevat o.a. de wet "Franchimont" van 12 maart 1998 tot verbetering van de strafrechtspleging in het stadium van het opsporingsonderzoek en het gerechtelijk onderzoek, de nieuwe wet van 5 maart 1998 over de voorwaardelijke invrijheidstelling en de nieuwe bepalingen in verband met het aftappen van de telefoon.

Korte inhoudsopgave

- Gecoördineerde grondwet-excerpten
- Strafwetboek
- Wetboek van Strafvordering
- Wet van 6 maart 1818 betreffende de straffen uit te spreken tegen de overtreders van algemene verordeningen of te stellen bij provinciale of plaatselijke reglementen
- Wet Verzachtende Omstandigheden van 1867
- Wet op de Uitleveringen van 1833
- Uitleveringswet van 1874
- Wet Voorwaardelijke Invrijheidstelling van 1888
- Wet van 5 maart 1952 betreffende de opdecimes op de strafrechtelijke geldboeten
- Probatiwet van 1964
- Wet Bescherming Maatschappij van 1964
- Jeugdbeschermingswet van 1965
- Wet op de Politie van het Wegverkeer van 1968
- Huiszoekingswet van 1969
- Wet op de Voorlopige Hechtenis van 1990
- Wet op het Politieambt van 1992
- Wet tot afschaffing van de doodstraf en tot wijziging van de criminele straffen van 1996
- Wet van 20 mei 1997 betreffende de internationale samenwerking inzake de tenuitvoerering van inbeslagname en verbeurdverklaringen.
- Nieuwe wet van 5 maart 1998 betreffende de voorwaardelijke invrijheidstelling
- Nieuwe wet van 18 maart 1998 van de Commissies voor Voorwaardelijke Invrijheidstelling

Eveneens verschenen in de reeks Verzamelde Wetteksten:

Basiswetteksten inzake het recht van de intellectuele eigendom, H. Vanhees

1997; ISBN 90-5095-022-1; 533 blz.; 975 BEF; Tweede druk

Basiswetteksten inzake handels- en economisch recht, H. Vanhees

1998; ISBN 90-5095-056-6; 596 blz.; 795 BEF

HET CENTRUM ARBEIDSRECHT V.U.B., HET INSTITUUT DER BEDRIJFSREVISOREN EN
HET MINISTERIE VAN ECONOMISCHE ZAKEN ORGANISEREN OP

Vrijdag 18 december 1998 een studiedag over:

50 jaar Bedrijfsorganisatiewet in België Ontstaan en evolutie van een experiment van werknemersparticipatie

De wet van 20 september 1948 op de organisatie van het bedrijfsleven bestaat dit jaar 50 jaar. Een voldoende reden om de bedrijfsorganisatie aan een grondig onderzoek te onderwerpen, zowel wat de ontwikkelingen tot op heden betreft, als wat de mogelijkheden voor de toekomst aangaat. Een onderzoek dat zowel *de academici, de rechtspractici als de beleidsmensen* van nut kan zijn.

Het stelsel zoals dit werd ingevoerd door de wet van 1948 heeft ingrijpende wijzigingen ondergaan, onder meer ingevolge de staatshervorming maar ook ingevolge de wijziging van de reglementering van de informatieverstrekking en van de controle door de bedrijfsrevisoren. Tevens krijgt de problematiek vandaag een ruimere dimensie met de verwezenlijking van de Europese Unie en met de internationalisering van het bedrijfsleven.

Het is zo dat de wet van 1948 vooral oog had voor de economische aspecten van het bedrijfsleven. Aangezien het sociale luik onverbrekkelijk verbonden is met het economische, lijkt het aangewezen ook het probleem van de organisatie van het bedrijfsleven met betrekking tot de sociale balans en de verwezenlijking van een stelsel van werknemersparticipatie in de ruime betekenis te bestuderen.

De bedrijfsorganisatie zal echter een centraal gegeven blijven. De tussenkomst van de inspectie der Bedrijfsorganisatie van het Ministerie van Economische Zaken en van de bedrijfsrevisor bij de controle van de informatie die aan de onderneming verstrekt wordt, is een hoeksteen van het systeem geworden. De pedagogische opdracht van de revisor in de ondernemingsraad is in de toekomst zeker niet van het minste belang.

Sprekers op studiedag (tweetalig Nederlands-Frans): *R. Blanpain, K. Boone, J.F. Cats, E. Di Rupo, G. Haaze, P. Humblet, M. Jamouille, D. Luyten, M. Nollet, W. Peirens, M. Renouprez, M. Rigaux, M. Stroobant, R. Tollet, O. Vanachter, L. Van Boxstael.*

De studiedag vindt plaats op de campus van de Vrije Universiteit Brussel. Het inschrijvingsgeld bedraagt 2.800 BEF (inclusief documentatiemap, lunch en congresboek dat nadien wordt toegestuurd).

Voor meer informatie over deze studiedag kunt u terecht bij het Centrum Arbeidsrecht V.U.B. (tel. 02/629.25.64 – fax 02/629.36.33 – e-mail: nvernimm@vub.ac.be) of het Instituut der Bedrijfsrevisoren (tel. 02/512.51.36 – fax 02/512.78.86 – e-mail: info@ibr-ire.be)

Het tweetalige referatenboek wordt uitgegeven door **INTERSENTIA** Rechtswetenschappen,
Churchillaan 108, B-2900 Schoten (Antwerpen)
Tel. 03/680.15.50 – fax 03/658.71.21 – e-mail: info@intersentia.be